

AFRİKA KITASAL SERBEST TİCARET BÖLGESİ (AfCFTA)

VE TÜRK FİRMALARINA ETKİSİ

2021

AFRİKA KITASAL SERBEST TİCARET BÖLGESİ (AfCFTA)

VE TÜRK FİRMALARINA ETKİSİ

2021

AFRİKA KITASAL SERBEST TİCARET BÖLGESİ (AfCFTA)

VE TÜRK FİRMALARINA ETKİSİ
2021

DIŞ EKONOMİK İLİŞKİLER KURULU

River Plaza, Büyükdere Cad. Bahar Sok. No: 13/9-10 Levent 34394 İstanbul

NAİL OLPAK / Başkan

CANER ÇOLAK / Genel Sekreter

BARIŞ ÇUVALCI / Genel Sekreter Yardımcısı

AFRİKA BÖLGE DİREKTÖRLÜĞÜ

AKIN DIBLAN / Koordinatör

SAADET GÜLMEZ / Koordinatör

TALHA USLUOĞLU / Koordinatör

İLAYDA GÜNGÖR / Koordinatör Yardımcısı

EKONOMİK ARAŞTIRMALAR DİREKTÖRLÜĞÜ

HAKKI KARATAŞ / Baş Ekonomist

KURUMSAL İLETİŞİM DİREKTÖRLÜĞÜ

SELİN SİRER / Direktör

BANU BULACAK / Tasarım Koordinatörü

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

DR. ÖĞR. ÜYESİ UĞUR YAŞIN ASAL / Araştırma Koordinatörü İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı V.

DR. ÖĞR. AYFER GENÇ YILMAZ / Araştırma Koordinatör Yardımcısı

SAADET GÜLMEZ / Araştırma Asistanı

BILLY AGWANDA / Araştırma Asistanı, Yüksek Lisans Öğrencisi

+90 (212) 339 50 00 (pbx)

info@deik.org.tr

deikiletisim | www.deik.org.tr

Copyright © DEİK, 2021

İÇİNDEKİLER

	Önsöz	5
	Gündem 2063	6
I. BÖLÜM	Küresel Ekonomi Politikte Afrika'nın Yeri	10
	Bölgeselleşme	14
	20. Yüzyılda Afrika'da Bölgeselleşme	14
	Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı- COMESA	16
	21. Yüzyıl'da Bölgeselleşme	17
II. BÖLÜM	TÜRKİYE VE AFRİKA KITASAL SERBEST TİCARET BÖLGESİ	22
	Tercihli Ticaret Bölgeleri	22
	AfCFTA'nın Kapasitesi ve Performansı	25
	AfCFTA Tarifeleri ve Menşei Kuralları	25
	STB'lerin Üçüncü Ülkeler Üzerinde Etkisine Teorik Açıdan Bakış	26
III. BÖLÜM	AFRİKA'DA TİCARET VE İŞ YAPMA	36
	1. Tarım	36
	2. Tüketici Hizmetleri	38
	3. İmalat	38
	4. Yenilenebilir Enerji	41
	5. Altyapı	42
	AFRİKA KITASAL SERBEST TİCARET ANLAŞMASI (AfCFTA) VE TÜRKİYE'NİN TİCARİ DİPLOMASİSİ	45
	Afrika İçi Ticaret ve Türkiye'nin Konumu	47
	AfCFTA'nın Afrika'nın Ticaret Ortaklarına Etkisi	51
	AfCFTA'nın Türkiye'ye Etkileri	57
	AfCFTA'nın Tarife Dışı Engellerin Azaltılmasında Özel Sektör ve Kamunun Ortak Yönetişimi	63
	SONUÇ	64
	REFERENSLAR	67

ÖNSÖZ

Nail OLPAK
DEİK Başkanı

Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Bölgesi (AfCFTA) Anlaşmasının Afrika Devlet Başkanları tarafından imzalanmasından 1005 gün sonra AfCFTA, 1 Ocak 2021 tarihi itibarıyla yürürlüğe girdi. Böylece, Afrika'nın 1950 ve 1960'larda bağımsızlığını kazanmasından beri gündeminde olan kıtada kalkınma potansiyelinin artırılması ve fakirliğin azaltmasına yönelik kıta içi ticaret ve entegrasyon fikri hayata geçmiş oldu.

Afrika'nın kalkınması sadece Kıta için değil Dünya için de büyük önem arz etmektedir. Zira dünyanın henüz işlenmemiş topraklarının %60'ını temsil eden Kıta'nın küresel nüfusun tarım ve gıda ihtiyacını karşılamak üzere, 1 trilyon dolarlık bir üretim gerçekleştireceği öngörülmektedir. Bu bağlamda, Kıtadaki ticarete şeffaflık ve eşitlik ile özellikle sanayi alanındaki yatırımların artmasına katkıda bulunacak AfCFTA'nın başlamasını memnuniyetle karşılıyoruz.

Afrika içi ticareti %50 arttırması ve Dünya'ya 76 milyar dolar ek gelir sağlaması beklenen ve en büyük küresel serbest ticaret bölgesi olan AfCFTA, 1,3 milyar nüfuslu ve 3,4 trilyon dolarlık bir serbest ticaret pazarı oluşturmuştur.

İş, yatırım ve insanların serbest dolaşımı ve kaynakların yeniden etkili bir şekilde dağıtılması sayesinde ürünler için kıtasal bir pazar oluşturan AfCFTA ile farklı tarifelerle kıtada işlem gören ticari ürünlerin %90'ının hiçbir tarifeye tabi tutulmadan iç pazarlara daha rahat ulaşabilmesi sağlanacaktır. AfCFTA anlaşması ayrıca %7'lik kısmı oluşturan hassas ürünlerde kıtada gelişmekte olan ülkeler için 10 yıllık ve en az gelişmiş olan ülkeler için de 13 yıllık ticaret serbestisi tanımaktadır.

AfCFTA ile Afrika içi ticaret yükselirken, diğer taraftan Afrika'ya kıtanın dışında ihracat yapan ülkelerin ihracatlarının ise azalarak bu ülkelerin Afrika'da pazar paylarının gerilemesi beklenmektedir. Bu anlaşmanın Kıta ile iş yapmakta olan ve ticaret yapmayı hedefleyen Türk iş insanlarımız için de pozitif ve negatif etkileri olacaktır.

DEİK/Türkiye-Afrika İş Konseylerimiz tarafından hazırlanan bu kapsamlı raporda, AfCFTA'nın etkileri, yeni rakipler, fırsat sunan sektörler ve önerilerimizi anlatıyoruz.

GÜNDEM 2063

Gündem 2063, Afrika Birliği (AU) tarafından, Afrika'nın 50 yıl içerisinde (2013-2063) sosyo-ekonomik dönüşümü için oluşturulan stratejik bir çerçevedir.

Gündem 2063'ün amiral gemisi inisiyatifi de Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Bölgesi (AfCFTA)'dir. Afrika Pasaportu (tek pasaport ve özgür dolaşım), Afrika Havayolu Pazarı (SAATM), Afrika Bilim, Teknoloji ve Yenilik Stratejisi 2024, Siber Güvenlik, Pan-Afrika e-Network ve Afrika Kıtasal Finans Kuruluşları diğer önemli projelerdir.

Gündem 2063'ün nicelikli ve nitelikli sonuçlar ortaya çıkarması için tasarlanan ilk 10 yıllık uygulama planı (2014-2023), Afrika'nın ulusal, bölgesel ve kıtasal düzeyde ulaşmayı hedeflediği amaçları ve öncelikli alanları belirlemektedir. Her iki yılda bir planın performans raporu yayınlanmaktadır. 2019 hedefleri çerçevesinde kıtada %32'lik toplam oranla kısmi bir ilerleme kaydedilmiştir. Söz konusu plan 7 ana başlık ve 20 alt başlıktan oluşmaktadır:

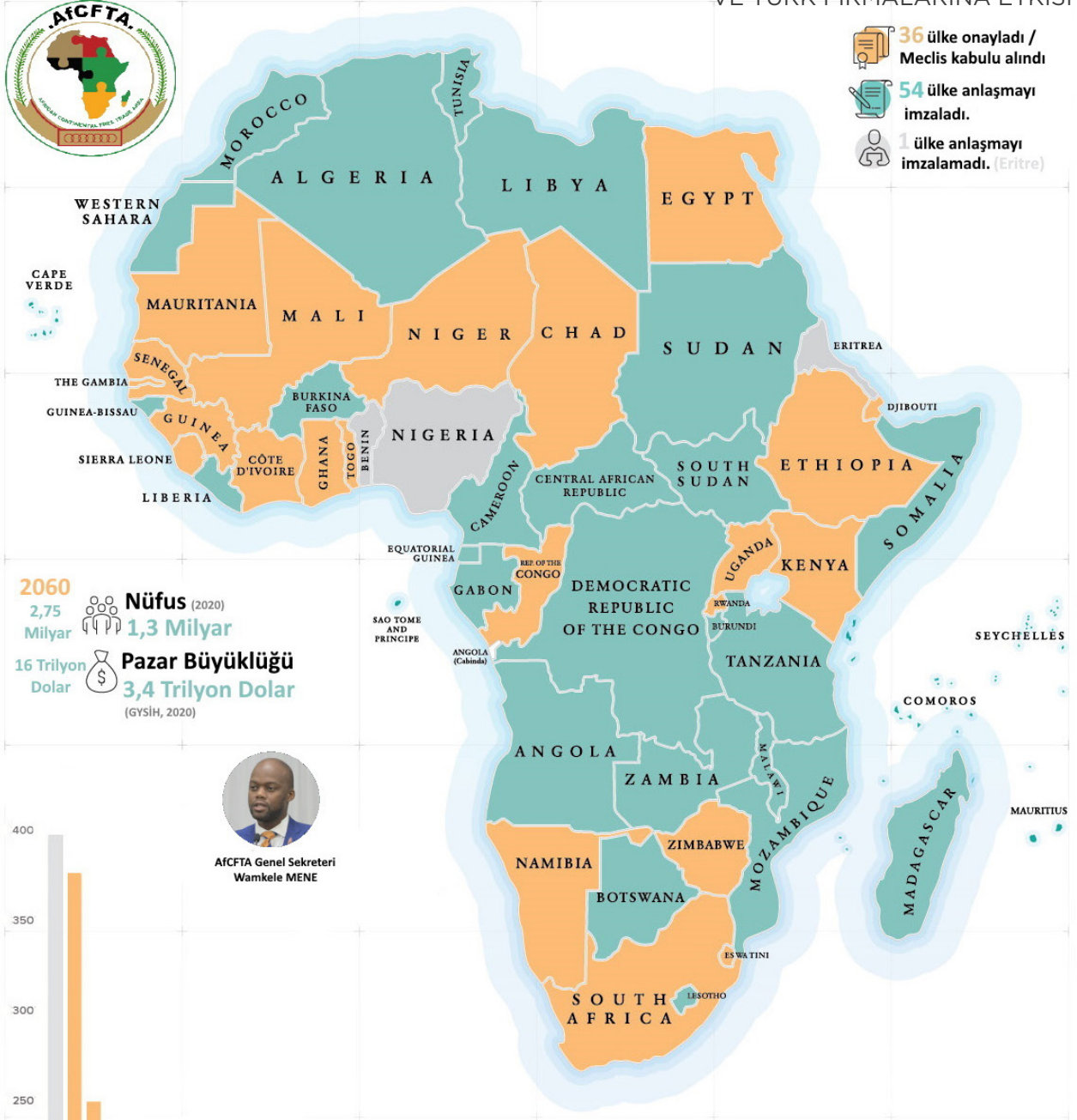
1. "Tam Teşekküllü Büyüme ve Sürdürülebilir Kalkınma Temelli Refah" (2019 Performansı: %29)
2. "Pan-Afrikanizm İdealleri ve Afrika Rönesansı Vizyonu Ekseninde Entegrasyon ve Siyasi Bütünlük" (2019 Performansı: %44)
3. "Dürüst Yönetim, Demokrasi, İnsan Haklarına ve Yasalara Saygı" (2019 Performansı: %16)
4. "Huzurlu ve Güvenli Afrika" (2019 Performansı: %48)
5. "Güçlü Kültürel Kimlik, Ortak Kültürel Miras, Değerler ve İnançlar" (2019 Performansı: %12)
6. "Afrika Halkının Potansiyeline Güvenen İnsan Odaklı Kalkınma" (2019 Performansı: %38)
7. "Güçlü ve Etkili Bir Küresel Ortak Olarak Afrika" (2019 Performansı: %26)

AFRİKA KITASAL SERBEST TİCARET BÖLGESİ (AfCFTA) VE TÜRK FİRMALARINA ETKİSİ

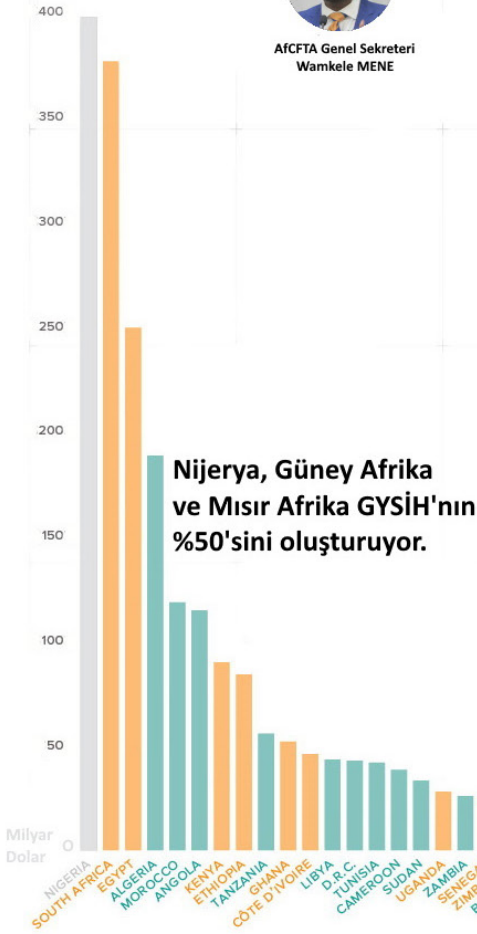
- 36 ülke onayladı / Meclis kabulü alındı
- 54 ülke anlaşmayı imzaladı.
- 1 ülke anlaşmayı imzalamadı. (Eritre)

2060
2,75 Milyar Nüfus (2020)
16 Trilyon Dolar Pazar Büyüklüğü
3,4 Trilyon Dolar (GYSİH, 2020)

AfCFTA Genel Sekreteri
Wamkele MENE

Nijerya, Güney Afrika ve Mısır Afrika GYSİH'nın %50'sini oluşturuyor.

AfCFTA Zaman Çizelgesi

www.africanfta.org

I. BÖLÜM

KÜRESEL EKONOMİ POLİTİKTE AFRİKA'NIN YERİ

YAYINLARI

I. BÖLÜM

KÜRESEL EKONOMİ POLİTİKTE AFRİKA'NIN YERİ

Afrika'nın ekonomi politiği üzerine çalışan uzmanlardan Beresford, *Review of African Political Economy* için kaleme aldığı makalesinde (2016: 1) lisans dersinde öğrencilerinden tahtaya yansıttığı ve Afrika ülkelerini çevreleyen tren raylarını gösteren harita üzerine yorumda bulunmalarını istediğinden bahsetmektedir. İlk bakışta, bu tren raylarının Afrika ülkeleri için modernleşmenin, ilerlemenin ve hatta güçlerin iyi niyetinin göstergesi olduğuna dair izlenim uyandırdığı tartışılmaktadır. Ancak biraz daha ayrıntılı incelendiğinde bu tren raylarının, aslında Afrika'daki madenleri limanlara bağlayan hatlar üzerine kurulduğu fark edilmektedir. İşte bu anekdot üzerinden Afrika ülkelerinin küresel ekonomi politikteki yerini doğru konumlandırmak için değerlendirilmesi gereken ikilemler gün yüzüne çıkmaktadır.

Kıta, bir taraftan, Uluslararası Para Fonu-IMF ve Dünya Bankası-WB gibi başlıca küresel ekonomik aktörler tarafından iyimser bir hava üzerinden yükselişe geçecek potansiyele sahip bir yeni aktör olarak sunulmaktadır. Bu yorumlara göre, kıta dünya yüzeyinin yüzde 20'sini kaplayan ikinci büyük kıta olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda, bir milyarı geçen nüfus oranıyla -ki bu da dünya nüfusunun yüzde 15'ini oluşturmaktadır- en büyük ikinci kıta konumundadır (Bush, 2013: 53). Afrika'da, 2002-2008 yılları arasında Gayri Safi Milli Hâsıla-GSMH'nin yaklaşık yüzde 5,6 oranında arttığı da düşünüldüğünde, kıtanın Asya'dan sonra en fazla büyüyen ikinci kıta olduğu belirtilmektedir. Aynı doğrultuda, 2011 yılında en hızlı büyüyen 7 ekonomi Afrika ülkelerine aittir (ECA, 2012:11-14). Ayrıca, "1990-2011 yılları arasında Afrika'da 1.25 USD'nin altında yaşayan kişi sayısı yüzde 17 oranında düşmüştür (Statista, 2015:7).

Ayrıca, Afrika gelişim raporuna göre, toplumsal indikatörler olumlu bir seyir izlemektedir. Öyle ki 5. yaşını doldurmadan ölen çocuk sayısı azalmış ve örgün eğitime katılan öğrenci sayısı artmıştır. Dolayısıyla kıtada ekonomik büyüme gözlemlenirken, aynı zamanda, kıtanın en önemli sorunlarından

biri olarak ortaya çıkan yoksulluk da düşüşe geçmiş görünmektedir. Bu olumlu gelişmelere, son dönemde gittikçe büyüyen orta sınıf ve devlet kapasitesini sınırlayan etmenlerin başında gelen altyapı sorunlarının büyük ölçüde giderilmeye başlanması da eklenebilir. Dünya Bankası'nın öngörülerine göre, nüfus ve hane geliri artışının bu şekilde seyretmesi halinde Afrika'nın 2030 yılında en dinamik kıta haline geleceği varsayılmaktadır. 2019 yılında, en hızlı büyüyen 15 ekonomiden 6'sının (Etiyopya, Ruanda, Fildişi Sahili, Tanzanya, Senegal, Gana) Afrika ülkelerinden oluşması Afrika'nın yükselişinin göstergelerinden biri olarak kabul edilmektedir (World Economic Outlook, 2019).

Öte yandan Afrika kıtasının küresel ekonomi politikte yerini tanımlamak için kullanılan en yaygın kelime "marjinal"dir. Bu doğrultuda, küresel ekonomiye entegrasyonu bağlamında Afrika kıtası ve ülkelerinin dünyanın ve küresel ekonomik ve siyasal sistemin merkezinden bir hayli uzak konumlandıklarını söylemek mümkündür (Osaretin & Mary, 2013: 243). Ekonomik ve teknolojik bakımdan diğer ülkelere bağımlı görünümdeki Afrika ülkeleri ağırlıklı olarak emtia ve hammadde ihracatı ile ekonomik gelir elde etmektedirler. Küreselleşen dünyada ekonomik olan ile siyasal olanın her geçen gün biraz daha birbirine eklenmesiyle devlet kapasitelerinin zayıflığı ve siyasal istikrarsızlık gibi meselelerin de Afrika ülkelerinin küresel politik ekonomideki lokasyonunu "biraz daha öteye" kaydırıldığı sonucuna varılabilir.

Afrika kıtası ülkelerinin küresel ekonomik yapıdaki bu kıyıdaki konumlanışını anlamlandırabilmek için kıtanın ve kıta ülkelerinin tarihini büyük ölçüde betimleyen sömürgecilik olgusundan kısaca bahsetmek gerekir. Uzun sömürgecilik döneminin ardından, ancak 20. yüzyılın ikinci yarısında özgürlüklerine kavuşan Afrika ülkelerinden bahsettiğimizde, bu yakın geçmişin neden küresel ekonomiye eklenme

bakımından hem bir engel oluşturduğu hem de bir fırsat sunduğu daha rahat anlaşılabilir. 1960'larda Afrika'da çok sayıda devlet sömürgeci ülkelerin hâkimiyetinden koparak bağımsızlıklarını kazanmıştır. Uzun sömürgecilik dönemlerinin neticesi olan yapısal konumlarından dolayı bu ülkelerin özgürlüklerine ulaşmalarının onların sorunlarını bir anda sona erdirecek bir çözüm getirmemesi olağan karşılanmalıdır. 1964 yılına gelindiğinde bağımsızlıklarını yeni kazanmış bu devletlerin ekonomik kalkınması giderek birbirine eklenmeye başlayan dünya ekonomik sistemi bakımından da bir mesele haline gelmiştir. Bu yıl, Ticaret ve Kalkınma Üzerine Birleşmiş Milletler-UN Konferansında az gelişmiş ülkelerin yeni bir uluslararası ekonomik düzen talepleri dile getirilmiştir (Adams, 1985). Ancak yeni uluslararası ekonomik düzen talebi, 1970'li yıllar boyunca birçok nedenden ötürü başarısız olmaya mahkûm olmuştur.

Gelişmiş ülkelerin Afrika ülkelerine yardım konusunda fedakârlık yapmak istememeleri, Afrika ülkeleri arasında bölgesel anlaşmazlıklardan kaynaklı sorunların sürmesi neticesinde iş birliğinin zayıf olması ve nihayetinde dönemin ekonomik şartlarını olumsuz yönde etkileyen ve ülkeleri küresel düzeyde sıkıntıya sokan ekonomik bağlamda kendi içlerine dönmeye yönelen petrol krizleri kıta için uluslararası destekli yeni düzen arayışına dair projeyi imkânsız hale getirmiştir. 1980'lerde neoliberal düzenin kurulmasıyla birlikte Afrika ülkelerinin talepleri, Dünya Ticaret Örgütü-WTO, IMF gibi uluslararası kuruluşlar tarafından büyük ölçüde göz ardı edilmiştir. Bu dönem boyunca, başta Amerika Birleşik Devletleri-ABD ve Avrupa Birliği Ülkeleri-EU ülkelerinin desteğine ihtiyaç duyan Afrika ülkeleri bu desteği alamadığı gibi tarım ürünleri başta olmak üzere manüfaktür ihracatında bu ülkelerin engelleri ile karşılaşmıştır. 1990'lar ile birlikte daha da sıkılaştıran neoliberal politikalar, gelişmemiş Afrika ülkelerinin yapısal uyum politikaları altında daha da fazla fakirleşmesi sonucunu doğurmuştur. Küresel piyasalarda rekabet olanağı bulamayan az gelişmiş Afrika ülkeleri yapısal uyum politikaları ile birlikte ekonomik durumlarının daha da kötüye gittiğini gözlemlemişlerdir.

Yukarıda çizilen ve bir hayli olumsuz görünen tabloya rağmen Afrika ülkelerinin küresel ekonomide nerede konumlandığını tarif etmek için kullandığımız marjinalizasyon kavramı gereğinden fazla genelleştirilmemelidir. Öyle ki, Soğuk Savaş sonrası çok kutuplu yeni uluslararası sistemde ve giderek küreselleşen dünyada 1990'lı yıllar ile başlayan süreç ile birlikte Afrika ülkelerinin deyim yerindeyse yeniden doğuşundan bahsetmek mümkün görünmektedir (Shaw, 2000). Özellikle 2000'li yıllar boyunca birçok Afrika ülkesinin daha önce görülmemiş düzeylerde gelişme gösterdikleri fark edilmektedir. Gelişmiş ülke ekonomilerinin yavaş büyüme oranları gösterdikleri bu dönemde, Afrika'nın Asya ülkelerinin hemen arkasında, hızlı büyüme oranlarına ulaşarak ikinci sırada yer aldığı gözlemlenmektedir. Siyasal reformlarla daha elverişli hale gelen ve ekonomik reformlarla pozitif bir seyre kavuşan makroekonomik göstergeler ve nihayetinde yabancı yatırımcıların yeni pazar arayışları da tabloyu daha olumlu hale getirmektedir.

Tablo 1: Bölgesel GSYİH Büyümesi 2000-2019

Bölge	2019	2015	2010	2005	2000
Dünya	3.4	3.5	5.4	4.9	4.8
Afrika	3.8	3.3	5.9	6	4.3
Asya ve Pasifik	4.9	5.6	8.4	7.3	5.6
Avrupa	1.7	1.5	2.5	3	4.6
Orta Doğu	2.2	1.9	5.2	5.2	6.4
Kuzey Amerika	2	2.8	2.8	3.3	4.3
Güney Amerika	1.8	-1.1	6.7	5.1	3.2
Güney Asya	6.6	7.4	9.1	8.9	4.2

Kaynak: IMF 2020

20. yüzyılın başından bu yana küresel ekonomik düzendeki yerini marjinalden umut vaad edene taşıyan Afrika ülkelerinin yaşadığı bu büyümeye rağmen, aynı zamanda, uluslararası ekonomik sistemin krizlerine çok daha fazla açık hale mi geldiği sorusu daha sık dile getirilmeye başlanmıştır. 2008 senesinde başlayan kriz tam da bu soru ekseninde Afrika ülkelerini ve ekonomi uzmanlarını düşündürür hale gelmiştir. 2008 küresel finansal krizinin etkileri, küresel finans piyasaları ile entegrasyonu bir hayli sınırlı kalan Afrika ülkeleri tarafından çok hissedilmemiştir. Güney Afrika ve Mauritius gibi orta-gelirli ülkeler finansal krizin etkilerini diğerlerine göre biraz daha fazla hissetmişlerdir. 2009 yılında Dünya Ticaret Örgütü-DTÖ tarafından paylaşılan istatistiklere göre 51 Afrika ülkesinden 6 tanesi dışında hepsi finansal kriz süresince büyümeye devam etmiştir (Devarajan & Kasekende, L. A, 2011). Yine de ekonomik kriz, Afrika ülkelerinin büyüme ve kalkınma için kendi aralarındaki ticarete de gereken önemi vermeleri gerektiğine dair anlayışı güçlendirmiştir.

Bu gerçeğin farkına varılmasına rağmen Afrika ülkeleri arasındaki ticaretin hala çok düşük seviyelerde seyrettiği gözlemlenmektedir. Bu durum, sömürgeciliğin kıta ülkeleri üzerinde bıraktığı önemli bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Sömürge oldukları dönemde Afrika ülkelerinin ürettiklerini doğrudan sömürgeci ülkeye gönderiyor olması nedeniyle ülkelerin kendi arasındaki ticaretin gelişmesine izin verilmemiştir. 2010'lara doğru halen yüzde 10 seviyesinde seyreden kıta ülkeleri arasındaki ticaret, Afrika ülkelerini dışa bağımlı ve dolayısıyla küresel kapitalist krizlere çok daha duyarlı kılmaya devam etmektedir. İşte tam da bu noktada kıta ülkelerinin hem kendi aralarındaki dayanışmayı mümkün kılmak hem de bu sayede küresel ekonomik sorunlar karşısında daha dayanıklı hale gelebilmek amacıyla giderek bölgeselleşme çalışmalarına ağırlık verdikleri gözlemlenmektedir.

Tablo 2: Afrika Bölge İçi Ticaret (%), 2019

Bölgesel Birlikler (Üye Ülkeler)	Bölge içi ticaret	Afrika'nın geri kalanı ile ticaret	Toplam Afrika İçi Ticaret
SADC (15)	21	2.7	23.7
EAC (5)	11.5	10.1	21.6
COMESA (19)	7	9.3	16.3
ECOWAS	10.7	5.6	16.3
IGAD (8)	7.3	8	15.3
ECCAS (11)	2.8	9.5	12.3
CEN-SAD (28)	7.5	4.1	11.6
AMU (5)	3.3	2.5	5.8

Kaynak: UNCTAD, 2019

Bölgeselleşme

Yukarıda özetlediğimiz tablodan anlaşıldığı üzere 2000'li yıllardan bu yana Afrika kıtası ülkeleri ekonomik büyüme yaşamaktalar. Bu dönemde neredeyse Asya ülkelerine yakın bir büyüme oranı yakalayan Afrika için "Yükselen Afrika" tabirinin kullanılması şaşırtıcı değildir. Ancak 2000'li yıllarda kendini hissettiren ekonomik krizler, aynı zamanda Afrika kıtasının küresel ekonomi ile eklemlenmesinin kırılgan boyutunu da gözler önüne sermektedir. Bu nedenle, sıkça kullanılan "Afrika yükselişi" tabiri, Afrika kıtası ülkelerine ve ekonomik gelişmelerine dair genel birtakım sorunları gizlemeye yetmemektedir.

Öncelikle, kıta ülkelerinin birincil hammadde ihracatına dayalı ekonomileri ile bu durumun "deindustrialization" (sanayisizleştirme) süreçlerini hızlandırması Afrika ekonomisini küresel piyasalar karşısında bağımlı ve kırılgan kılmaktadır. Yine, Afrika kıtasında gözlemlenen büyüme oranlarında, bu ülkelere çok ciddi altyapı yatırımları yapan doğrudan Çin katkısı gözden kaçırılmamalıdır (Beresford, 2016: 2). Son olarak, Afrika ülkelerindeki devlet kapasitesinin zayıflığı ve altyapının yetersiz oluşu kıta ülkelerini bölgeselleşme yoluyla daha dayanıklı ve güçlü kılmaya itmektedir. Bu doğrultuda Afrika'da oluşturulan bölgesel ekonomik topluluklar, giderek küreselleşmekte olan dünya sisteminde avantaj kazanmaya çalışan gruplar olarak karşımıza çıkmaktadır (Good et al., 2011).

20. Yüzyılda Afrika'da Bölgeselleşme

Bölge kavramı güvenlik ihtiyacı, ortak kültürel öğelerin varlığı veya coğrafi yakınlık eksenli olmak üzere bu faktörlerden bir veya birkaçına odaklanmak suretiyle farklı biçimlerde tanımlanabilmektedir (Cantori & Spiegel, 1970). Bölgeselleşme, ekonomik zenginlik, coğrafi büyüklük farkı gözetmeksizin dünya genelinde ülkelerin farklı gerekçelerle başvurduğu bir küresel olgu olarak karşımıza çıkmaktadır

(Fawcett Gandois, 2010: 617). Öte yandan, bölgeselleşmeye dair siyasal olanı (Mansfield & Solingen, 2010) veya ekonomik olanı ön plana çıkaran farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu çalışma kapsamında bölgeselleşme, Afrika özelinde, coğrafi yakınlık ve birbirine karşı bağımlılık faktörleri ekseninde tanımlanacaktır.

Bağımsızlıklarını kazanmaya başladıkları 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Afrika ülkeleri altyapı yetersizliklerinin ve küçük ekonomilerinin kırılganlıklarının farkında ülkeler olarak “ekonomik rasyonalitenin” mecbur kıldığı yapısal dönüşümleri gerçekleştirebilmek amacıyla bölgeselleşme girişimlerine ağırlık vermişlerdir (UNECFA, 2020). Bölgeselleşme çabalarında, bir yandan, Pan-Africanism kavramının “Afrika’nın sorunlarına Afrika’nın çözümleri” sloganı etkili olurken, aynı zamanda, “Avrupalılar karşısında Afrikalılar” olarak tarif edilen Afrikalı kimliğinin süreci hızlandıracak ve derinleştirecek avantajlar sağlayabileceği düşünülmektedir (Fawcett & Gandois, 2010: 629). Diğer yandan ticaret Afrika ülkelerinin ekonomik, toplumsal ve siyasal entegrasyonu bakımından deyim yerindeyse “temel itici güç” olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konudaki en önemli gelişmelerden birincisi 1963 yılında kurulan ve Afrika ülkeleri arasında ekonomik entegrasyonu hedefleyen Afrika Birliği Örgütü-The Organization of African Unity’dür (UNCTAD, 2016).

Afrika Birliği Örgütü: 25 Mayıs 1963 tarihinde 32 bağımsız Afrika ülkesinden 30 tanesinin devlet ve hükümet başkanları Bağımsız Afrika Ülkeleri Konferansı’nda bir araya gelmiş ve örgütün kurulmasına karar vermiştir. Afrika Birliği Örgütü’nün temel amaçları şu şekilde sıralanmaktadır:

- Afrika ülkeleri arasında birlik ve beraberliği sağlamak
- Kıtada kalkınmayı sağlamak için iş birliğini artırmak
- Üye ülkelerin toprak bütünlüğünü ve egemenliğini korumak

1980 yılına gelindiğinde, Afrika Birliği Örgütü-AU, Afrika’nın Ekonomik Kalkınması için Lagos Aksiyon Planı 1980-2000’ü uygulamaya koymuştur. Bu bölgesel kalkınma planına kıta için ortak bir pazar kurulması fikri de dâhil edilmiştir. Lagos Aksiyon Planı, ulusal ve kıtasal kendine yetme ve yine kendine yetebilen bir kıtasal ekonomi ihtiyacının giderek hissedilmesinin bir sonucu olarak vücut bulmuştur. Dolayısıyla ticari ve ekonomik bölgeselleşme çabaları Afrika Birliği Örgütü oluşumunda nüvelenmiştir. Afrika Kalkınma Bankası Grubu-AfDB: Dekolonizasyon süreçlerini takip eden süreçte, 14 Ağustos 1963 tarihinde Sudan’da yirmi üç Afrika ülkesi bir araya gelerek Afrika Kalkınma Bankası-AfDB kurmuştur. Kalkınma bankası kurulurken, kıtanın sosyo-ekonomik gelişmesine katkı sunmak amacıyla gerçekleştirilecek projelere yönelik kamu ve özel sermaye sağlanması hususunda çalışma yapmak amacı güdülmüştür. Dolayısıyla Afrika Kalkınma Bankası Grubu bölgesel entegrasyon çabalarının finansal ve mali yönünün ilk aşamasını oluşturmaktadır.

Afrika kıtasında bölgeselleşme çabalarının tarihsel arka planına bakıldığında 1960’lı yıllarla

birlikte hızlanan girişimlerin 1970'li yıllarda yaşanan ekonomik krizlerle birlikte kesintiye uğradığı gözlemlenmektedir. Yine de Afrika'da bölgeselleşmenin tarihsel mirasından günümüze değin varlığını sürdüren kayda değer çabalar mevcuttur. Bunlardan en önemlisi Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu-ECOWAS olarak karşımıza çıkmaktadır. Batı Afrika ülkeleri arasında bir ekonomik topluluk oluşturulması hedefiyle yola çıkan ECOWAS (1975) ve nihayetinde Güney Afrika Kalkınma Birliği-SADC (1979) bölgesel entegrasyon çalışmalarının ticari ve ekonomik yönünün önemli bir boyutunu oluşturmaktadır (Fawcett & Gandois, 2010). Öte yandan, Güney Afrika bölgesinde yoğunlaşan bölgesel entegrasyon çabaları olarak ECOWAS ve SADC bölgeselleşmenin sınırlı yüzünü de göstermektedir.

Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı- COMESA

COMESA'nın tarihi 1960'lı yıllara değin uzanmaktadır. Bağımsızlık sonrası oluşan olumlu hava, Afrika ülkelerini bölgesel ekonomik entegrasyon oluşturma konusunda teşvik etmiştir. 1978 yılında Lusaka'da gerçekleşen Ticaret, Finans ve Planlama Bakanları toplantısında alt-bölgesel bir ekonomik topluluğun ve ticaret ağının kurulması kararlaştırılmıştır. Bu doğrultuda, Doğu ve Güney Afrika için Tercihli Serbest Ticaret Alanı kurulmasına yönelik Lusaka Deklarasyonu kabul edilmiştir. Nihayetinde bir ekonomik topluluk ve ortak ticaret bölgesi kurulana değin bu antlaşmanın her on yılda bir güncellenmesi öngörülmüştür. 21 Aralık 1981 tarihinde serbest ticaret bölgesini kuran antlaşma imzalanmıştır.

Sonuç olarak, 1960'lı ve 1970'li yıllar boyunca Afrika'da devam eden bölgeselleşme çabaları, kayda değer gelişmelere rağmen, çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmış ve tüm bu nedenlerle kıtayı tümünden kapsayıcı bir bütüncül bölgeselleşme ile sonuçlanamamıştır. Örneğin, Afrika kıtasındaki başarılı bölgeselleşme örneklerinden biri olarak ECOWAS çok sayıda sorunla uğraşmaya devam etmektedir. Ülkeler arası ticaretin düşük seyretmesi, dışa bağımlılık ve tüm bölgede geçerli olacak bir para birimini gerçekleştirmeye yönelik bir siyasal iradenin oluşmaması söz konusu ticari bölgeselleşme çabasının gelişimini sekteye uğratmaktadır (Lapadre & Lombaerde, 2013).

21. Yüzyıl'da Bölgeselleşme

Yukarıda ana hatlarıyla incelediğimiz Afrika ülkelerinin bölgeselleşme çabaları, 21. yüzyıla gelindiğinde artarak ve kıta nezdinde daha fazla ülkeyi kapsayacak biçimde gelişmeye devam etmiştir. Küresel düzeyde ekonomilerin eklenme süreçlerinin hız kazanması, Afrika kıtasında da karşılığını bulmuştur.

IGAD	Hükümetlerarası Kalkınma Otoritesi
EAC	Doğu Afrika Topluluğu
SADC	Güney Afrika Kalkınma Topluluğu
COMESA	Doğu ve Güneydoğu Afrika Ortak Pazarı
ECCAS	Merkezi Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu
ECOWAS	Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu
UMA	Arap Mağrip Birliği
CEN-SAD	Sahel-Sahra Devletleri Topluluğu

1. Doğu Afrika Topluluğu (EAC)

30 Kasım 1999 tarihinde imzalanan antlaşma sonrasında Doğu Afrika Topluluğu kurulmuştur. Burundi, Kenya, Tanzanya, Uganda, Güney Sudan ve Ruanda'nın üye olduğu bu topluluk, nüfus olarak yaklaşık 117 milyon vatandaşı kapsamıştır. Bu bölgeselleşme sürecinde, üye ülkeler arasında 2010 yılında ortak pazarın kurulması sağlanmış; ardından Doğu Afrika Gümrük Birliği'ni ve Doğu Afrika Parasal Birliği'ni kurmaya dönük Protokolün imzalanma süreci hazırlanmıştır. Süreç, nihai hedef olarak ve entegrasyon sürecinin son aşaması olacak biçimde Doğu Afrika Federasyonu'nun kurulmasına doğru ilerlemek hedefini gütmektedir.

2. Afrika Kalkınması için Yeni Ortaklık (NEPAD)

21. Yüzyılda, Afrika kıtası bünyesinde gerçekleşen bölgeselleşme çabalarının ilk somut örneği Afrika Kalkınması için Yeni Ortaklık-NEPAD'tır. Ülkeler arasında ticaretin kolaylaştırılmasını sağlamak üzere Afrika Birliği Örgütü tarafından görevlendirilen Cezayir, Mısır, Senegal ve Güney Afrika ülkeleri, geleceğe dönük ajandalarını 2001 yılında Nijerya'nın Abuja şehrinde açıklamış ve NEPAD ilan edilmiştir. NEPAD bünyesindeki ülkeler yoksulluğun önlenmesi ve sürdürülebilir kalkınma odaklı politikaların gerçekleştirilebilmesi amacıyla hareket etmeye karar vermiştir. NEPAD belgesine göre, birçok Afrika ülkesi hem nüfus hem de kişi başına düşen milli gelir bakımından küçük ülkeler konumundadır. Sınırlı pazar sunmaları nedeniyle bu ülkeler, potansiyel yatırımcılar için çekici durumda değildirler. İşte bu mevcut ekonomik koşullar Afrika ülkelerini ekonomik entegrasyonu ve bölgesel gelişmeyi sağlamak üzere kaynaklarını birleştirmeye yöneltmektedir. NEPAD kapsamında öngörülen ve ticaretin kolaylaştırılması olarak özetleyebileceğimiz maddeler Afrika Birliği Örgütü tarafından görevlendirilen üç başlık altında incelenebilir (Walaza, 2014: 2):

- Ticaretle uğraşanlar için maliyetlerin azaltılması

- Kitanın rekabet edebilirlik seviyesini artırması
- Kıta ülkeleri arasında ticaretin artırılması

Dolayısıyla, mevcut şartların sınırlarının ve yetersizliklerinin farkında olan Afrikalı liderler, NEPAD belgesine göre, bölgeselleşmenin, küreselleşmenin ve ekonomik refahın birbirleriyle yakından ilgili olduğunu vurgulamaktadır.

Çoğu Afrika ülkesi hem nüfus hem de kişi başına düşen milli gelir bakımından küçük ülkeler olarak nitelendirilebilir. Bu ülkeler sınırlı pazara sahip olmalarından ötürü, potansiyel yatırımcılar için çekici seçenekler sunmamaktadır. Bu ekonomik koşullar, Afrika ülkelerini kaynaklarını birleştirmeleri yönünde ve bölgesel kalkınma ve ekonomik entegrasyonu geliştirmek için teşvik etmektedir (NEPAD, 2001: 17).

Tablo 3: Derin ve Geniş Entegrasyon Puanına Göre Bölgesel Entegrasyon Sürecinde Bölgeler

	Bölgesel Birlikler (Üye Ülkeler)	Ticari Entegrasyon	Üretici Entegrasyonu	Finansal Entegrasyon ve Makroekonomik Politika Yakınsaması	Bölgesel Altyapı ve Ara Bağlantıları
Ortalama	0.50	0.62	0.45	0.30	0.48
UMA	0.49	0.63	0.48	0.22	0.49
COMESA	0.27	0.57	0.45	0.34	0.44
EAC	0.72	0.78	0.55	0.16	0.50
ECCAS	0.40	0.53	0.29	0.60	0.45
ECOWAS	0.80	0.44	0.27	0.61	0.43
SADC	0.53	0.51	0.35	0.40	0.50
CEN-SAD	0.48	0.35	0.25	0.52	0.25
IGAD	0.45	0.50	0.43	0.22	0.63

Kaynak: Afrika Bölgesel Entegrasyon İndeksi, 2020

Son olarak, 9 Mayıs 2009 tarihinde gerçekleşen 4. Afrika Entegrasyon Bakanları Konferansı'nda "Minimum Entegrasyon Programı" imzalanmıştır. Program, Afrika Ekonomik Topluluğu'nu kurmak amacıyla bir yol haritası çizmiştir. Bu doğrultuda, halihazırda var olan başlıca bölgesel entegrasyon inisiyatifleri olarak COMESA, EAC ve SADC temelinde üç taraflı Serbest Ticaret Antlaşması imzalanmasına karar verilmiştir. Serbest Ticaret Antlaşması, kitanın tarihte gördüğü en büyük ve geniş kapsamlı entegrasyon örneği olan Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Antlaşması (African Continental Free Trade Agreement-AfCFTA) için söz konusu bölgesel örgütlenmeleri kurucu bloklar olarak ortaya koymuştur. AfCFTA'nın Afrika kıtası ülkelerinin neredeyse tümünü kapsayan ve ticaret odaklı bölgeselleşmenin son örneği olması bakımından değerlendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, Afrika ülkelerini içine alan AfCFTA'yi

anlamak için “yeni bölgeselleşme” kavramını incelemek gerekmektedir. Yeni bölgeselleşme tabiri ile ifade edilen, eski bölgeselleşme teriminden farklı olarak, sadece devletleri değil çok sayıda aktörü de bölgeselleşme sürecine dahil ediyor olmasıdır. Bu bakımdan, şirketler ve topluluklar da bölgeselleşme sürecine dahil olmaktadır. Yeni Bölgeselleşme kavramı için bu noktada ayrı bir parantez açılmalıdır. Yeni bölgeselleşme literatürüne göre (Gamble and Payne, 1996; Hettne and Soderbaum, 1998; Grugel and Hout, 1999; Hettne, Inotai and Sunkel, 1999; Schulz et al., 2001) bölgeselleşme adını verdiğimiz süreç her şeyden önce küresel ekonomi politikte yaşanan dönüşümler ekseninde anlaşılmalıdır. Bu doğrultuda, çoğulcu ve çok yönlü olarak tarif edilen bölgeselleşme süreçlerinin neden ortaya çıktığı üzerinde durulmalıdır. Yeni bölgeselleşme süreçlerinin eskisinden en önemli farkı “dışarıya dönük” karakteri ve içeriden gelen taleple vücut bulmuş olmasıdır. Soğuk Savaş şartlarında mümkün olan, içeriye dönük ve genellikle dışarıdan bir iradenin dayatması sonucu oluşan bölgeselleşmeden farklı olarak yeni bölgeselleşme süreçlerinde küresel ekonomik sistemin dönüşümleri de bir fırsat olarak değerlendirilir (Schulz et al., 2001: 4).

Afrika kıtası ülkeleri açısından, AfCFTA ile somut bir proje haline gelen bölgeselleşmeye dair tüm bu gelişmelere rağmen sürecin ticaretin gelişmesine dair faydaları konusunda çelişkili yorumlar mevcuttur. Özellikle Afrika bağlamında bölgesel ticaret antlaşmalarının ve bölgesel oluşumların uzun vadede büyümeye dair etkilerine dair şüpheler bulunmaktadır. Bunun en önemli gerekçeleri şu şekilde özetlenebilir (Barnekow & Kulkami, 2017):

- Afrika ülkelerinin ürettiği emtialar bakımından çok da çeşitlilik göstermemesi.
- Afrika ülkelerinde benzer ürünlerin üretiminin devam ediyor olması.
- Altyapının ve ticari sistemlerin daha çok kıtalararası ticareti kolaylaştırmak için gerçekleştirilmesi.

Sonuç olarak, bağımsızlıklarını kazandıkları 20. yüzyılın ikinci yarısından bu yana Afrika kıtası bünyesinde ülkelerin çok farklı bölgesel entegrasyon girişimleri olmuştur. Ancak ilgili bölgeselleşme girişimlerinin çokluğu iki çelişkili sonuç ortaya çıkarmaktadır. Bir taraftan, bölgeselleşme çabaları kıta ülkelerini küresel ekonominin kırılganlıkları karşısında güçlü tutmak amacı güden girişimler olarak Afrika ülkelerinin bilincinde olduğu ve bu bilinçle nihayete erdirmek amacını güttükleri faaliyetler olarak karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan, ilgili bölgeselleşme girişimlerinin “sınırlı” karakterleri, tüm bölge ülkelerini kapsayıcı karakter kazanamayan nitelikleri bölgeselleşme çabalarını yetersiz kılmaktadır. Coğrafi sınırlılık dışında, Afrika kıtası ülkelerinin sömürge mirasının özgün sonuçları olarak beliren benzer ürünlerin üretimi ve altyapı yetersizlikleri gibi meseleler söz konusu girişimleri çözümsüz sorunlarla baş başa bırakmaktadır. İşte bu noktada, AfCFTA hem tüm kıta ülkelerini kapsayıcı niteliği hem de bir ortak pazar inşasına giden yol haritasıyla diğer bölgeselleşme çabalarının nihai aşaması olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu çabanın kıtaya özgü şartları değiştirmeye dönük bir kapasitesinin olup olmadığı, aslen üçüncü taraflarla kurulacak ilişkinin gelişimiyle şekillenecektir.

II. BÖLÜM

TÜRKİYE VE AFRİKA

KITASAL SERBEST TİCARET BÖLGESİ
(AfCFTA)

II. BÖLÜM

TÜRKİYE VE AFRİKA KITASAL SERBEST TİCARET BÖLGESİ (AFCFTA)

Tercihli Ticaret Bölgeleri

Tercihli ticaret bölgeleri, ilgili tarafların mal ve hizmet ticaretinde birbirine tercihli işlem uyguladığı daha büyük ticari düzenlemelerinin bir parçası olmak adına ortaya çıkmıştır. Ticari düzenlemeler, üyelerinin ticaret bölgesi kapsamındaki tarifeleri ve tarife dışı engelleri ortadan kaldırmayı kabul ettiği ticari bölgelerin kurulmasını içerir. Ancak her bir ülke, serbest ticaret bölgesi dışından gelen mallar üzerindeki tarifelerle ilgili olarak kendi ticaret politikalarını sürdürmek hususunda özgürdür. İkinci olarak tercihli ticaret bölgeleri, serbest ticaret bölgesi kapsamında ülke sınırlarını aşan işgücü ve sermaye dolaşımına ilişkin diğer engellerin kaldırılması suretiyle bir gümrük birliğinin ötesine uzanan yerleşik bir ortak pazar şeklinde olabilir. Üçüncü olarak bazı tercihli ticaret sözleşmeleri, üyelerinin tek bir ortak para, ortak ekonomi kurumları ve Avrupa Birliği gibi birleşik bir para politikasını benimsediği ekonomik birlikler şeklinde de olabilir.

Serbest ticaret bölgelerinin kurulması, genelde üye ülkelerin böylesi bir düzenlemeye elverişliliğine ilişkin tartışmalarla başlar. Bu tartışmalarda Serbest Ticaret Bölgesinin (STB) nasıl bir formda faaliyet göstereceği konusu yer alır ve en azından ilgili taraflar belirlenen bir süre boyunca tarifleri ve diğer tarife dışı engelleri ortadan kaldırmayı kabul eder. Ayrıca üye devletler, serbest ticaret kapsamında üretilen malların, ticaret boyunca vergiden muaf işleme tabi tutulmasını sağlayan birtakım kurallar (menşei kuralları) üzerinde mutabakat sağlarlar. STB'ler, üyeler arasındaki uyuşmazlıkların çözüm mekanizmalarını ve sağlık ve güvenlik standartları gibi sınır kontrollerinin uygulanmasına ilişkin kuralları da STB'ler, mal ticareti kurallarının yanı sıra yabancı yatırımlar, hizmet ticareti, fikri mülkiyet haklarının korunması, çevrenin korunması ve işgücünün korunmasına ilişkin kuralları da artık gittikçe daha fazla ele almaktadır.

Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Bölgesi (AfCFTA)

Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Bölgesinin (AfCFTA) tamamen uygulamaya ve işleme konması yönündeki ısrarlı talepler, tam da devletlerin çok yanlı ticaret anlaşmaları konusunda bir hayli kuşkulu olmaya başladığı ve serbest ticarete karşı küresel bir tepkinin olduğu bir zamanda gerçekleşmektedir. Bununla birlikte bağımsız kalkınma ve iş birliğine yönelik program ve stratejilerin de dâhil edilmesiyle birlikte Afrika'da kıtasal bir serbest ticaret bölgesinin kurulması, kıta adına son derece önemli bir dönüm noktasıdır. Afrikalı politika belirleyiciler, 1950 ve 1960'larda bağımsızlığın kazanılmasından beri Afrika içinde ticaret ve entegrasyon fikrini, kıtada kalkınma potansiyelinin artırılmasına ve fakirliğin azaltılmasına yönelik bir mekanizma olarak desteklemektedirler.

Günümüzde ise bu vizyon, 7 Temmuz 2019 tarihinde Nijer, Niamey'de gerçekleştirilen Afrika Birliği (AU) 12'inci Olağanüstü Zirvesinde resmi olarak başlatılan AfCFTA ile sonuçlanmıştır. Bu sözleşme, eski Afrika Birliği Örgütünün (OAU, 1963-1999) halefi olarak 2002 yılında başlatılmış Afrika Birliğinin kurulmasından bu yana kıtadaki en önemli gelişme olarak takdir görmektedir. Aralık 2020 itibariyle Eritre hariç tüm Afrika ülkeleri bu sözleşmeyi imzalamış bulunmaktadır.

AfCFTA sözleşmesinin Mayıs 2019'da işleme konulması, en büyük küresel serbest ticaret bölgesini kurmuş olup 1.3 milyar tüketiciden oluşan bir tabanını birleştirerek tahmini 3.4 trilyon dolar tutarında kombine bir GSYH yaratmıştır. AfCFTA'nın kurumsallaşması, Doğu Afrika Topluluğu (EAC), Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı (COMESA) ve Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (SADC)'ndan oluşan Üç Taraflı Serbest Ticaret Bölgesine ilişkin önceki müzakerelerin devamı niteliğindedir. Bölgesel Ekonomik Toplulukların (REC) hâlihazırdaki kurumsal yapılarının AfCFTA yapısına katkıda bulunması beklenmektedir. Bu ticaret bölgesinin önemi; iş, yatırım ve insanların serbest dolaşımı sayesinde mal ve hizmetler için kıtasal bir pazar oluşturmasıdır. Ayrıca AfCFTA'nın:

- 1) Seri üretim için fırsatların etkili bir şekilde kullanılması ve işletilmesiyle endüstri ve işletmelerin rekabet gücünü artırması
- 2) Kaynakları yeniden etkili bir şekilde dağıtarak kıtasal pazara erişim sağlaması
- 3) Sanayileşmeyi teşvik etmesi
- 4) Afrika içindeki ticarete serbestlik getirmesi ve
- 5) Bir kıtasal birlik kurması beklenmektedir.

1994 yılında kurulan Dünya Ticaret Örgütünden (DTÖ) sonra dünyanın en büyük serbest ticaret bölgesi olan AfCFTA, Afrika içindeki artan ticarete bir çerçeve sunmakta ve Afrika pazarında girişim yapmayı düşünen uluslararası işletmelere muazzam fırsatlar getirmektedir. Üzerine kurulduğu çerçevenin, kıtanın ekonomik sektörleri üzerinde geniş çaplı bir etkisi olacaktır. Uluslararası Para Fonu (IMF, 2019) tarafından hazırlanan bir raporda, AfCFTA tarafından kurulan yeni platformun, işgücü piyasalarına erişimin ve mal talebinin artmasıyla birlikte kıtanın Küresel Rekabet Endeksini

¹ Küresel Rekabet Endeksi, rekabet gücünün makroekonomik ve mikro/işletme yönlerini tek bir endekste toplar. Rapor, "ülkelerin vatandaşlarına yüksek refah seviyesi verebilme kabiliyetini" değerlendirir. Bu da bir ülkenin mevcut kaynaklarını ne kadar verimli bir şekilde kullandığına bağlıdır.

(GCI)¹ yükselteceğine işaret edilmektedir. Böylece, Kıta ölçek ekonomisini ve ürün değer zinciri kapasitesini arttıracak, teknoloji ve bilgi transferini hızlandıracak, ulusaşırı ve ulusal altyapı gelişimini yükselteceğinden çok daha rekabetçi bir konuma gelecektir.

Kıtada tüketici pazarının son 20 yıl içerisinde sürekli bir artış sergilemesi, nüfusun 2030 yılına kadar 1,7 milyarı bulacağı ve tüketim harcamalarının ise 6,7 trilyon dolar olacağı öngörülerini doğrulamaktadır (Dünya Bankası, 2019). Gelişen orta sınıf, hane halkının satın alma gücünü artırmakla birlikte ticari teşebbüslerin gelişebileceği bir ortam hazırlamaktadır. Bu faktörler; yiyecek ve içecek işleme, ulaştırma altyapısının geliştirilmesi, tekstil sanayii, uygun fiyatlı konut inşaatı, telekomünikasyon, finans hizmetleri, sağlık hizmetleri, lüks tüketici malları, otelcilik ve eğlence gibi alanlarda ticaret ve yatırım fırsatları doğurmaktadır.

Tablo 4: AfCFTA'nın Başlıca Özellikleri

AfCFTA Anlaşması	Mal Ticareti Protokolü	<ul style="list-style-type: none"> • İthal malların miktarı üzerindeki limit ve vergilerin kaldırılması • Tarife dışı engellerin kaldırılması • Ürünlerin standartları ve yönetmelikleri konusunda iş birliği • Gümrük iş birliği • İthal mallara yerli mal muamelesi yapılması • Teknik destek ve iş birliği • Transitin ve ticaretin kolaylaştırılması
	Hizmet Ticareti Protokolü	<ul style="list-style-type: none"> • Hizmet yönetmeliklerinde şeffaflık • Standartların karşılıklı olarak kabul edilmesi, hizmet tedarikçilerine ruhsat ve sertifika verilmesi • Genel ve güvenlik istisnaları hükümleri
	Uyuşmazlıkların Çözümü Protokolü	Henüz mutabık kalınmamış
	İlinci Evre Müzakereler	Devam ediyor 1. Yatırım 2. Rekabet politikası 3. Fikri mülkiyet hakları

AfCFTA'nın Kapasitesi ve Performansı

Çok uzun bir süre boyunca Afrika ülkeleri tarafından yapılan ihracatta doğal kaynakların ihracatı ağır basıyordu ve Afrika ticareti, tüm küresel ticaretin sadece %3'ünü oluşturuyordu. Kıta kapsamında yaklaşık %16.6'lık ticaret oranı, küresel ekonomiye dâhil olan sürdürülebilir ve canlı ekonomileri geliştirmek için bölge içi ticaretten faydalanan Avrupa (%67), Asya (%61), Kuzey Amerika (%48) ve Latin Amerika (%20) gibi diğer bölge içi ticaretle karşılaştırıldığında zayıf görülmektedir.

Afrika içi ticareti artırmak için AfCFTA, başlıca yedi hedefi vurgulamaktadır. Bunlar:

1. Mal ticaretindeki tarife ve tarife dışı engellerin kademeli olarak kaldırılması
2. Hizmet ticaretinin serbestleştirilmesi
3. Fikri mülkiyet haklarında ve rekabet politikalarında kıtasal iş birliğinin kurulması
4. Üye devletler arasında uyuşmazlık çözümü mekanizmalarının kurulması
5. Tüm ticaret bölgelerinde iş birliği yapılması
6. AfCFTA'nın idaresi ve uygulanması için kurumsal bir çerçeve kurulması ve sürdürülmesi ve
7. Daha fazla ticareti kolaylaştıran gümrük ve tedbirler üzerinde iş birliği sağlanmasıdır.

AfCFTA Tarifeleri ve Menşei Kuralları

Son on yıla uluslararası ticaretin iktisadi büyümeye katkısı üzerine yapılan tartışmalar damgasını vurmaktadır. Afrika ise oyunu, ticareti bir kalkınma aracı görerek Afrika ülkeleri için büyük fırsatlar doğuracağı öngörülen tarihi ticaret anlaşması AfCFTA üzerinden kıta içi ticaretin iyileştirilmesinden yana kullanmıştır. Fazla bilinmese de AfCFTA, STB'lerin yalnızca malların ticaretine odaklanan geleneksel yapılarının ötesine geçmektedir. AfCFTA; hizmet ticareti, fikri mülkiyet hakları, yatırımlar, e-ticaret ve rekabet politikasını da içine alacak daha derin kılavuz ilkeler getirmektedir. Bu bağlamda, AfCFTA'nın doğuracağı olası sonuçların kapsamını, fırsatlardan en iyi şekilde nasıl faydalanılacağını ve risk veya zorlukların en iyi nasıl yönetileceğini anlamak kaçınılmaz hale gelmektedir.

Menşei Kuralları (RoO), STB'lerde önemli bir unsurdur. Menşei Kuralları olmazsa STB'ler, üçüncü ülkelere ayrımcı olarak ele alınamaz. Malların ekonomik milliyetini belirleyen bu kurallardır. Çünkü sadece STB üye devletlerinde üretilen ürünler tarife imtiyazları kapsamında pazarlara tercihli erişimden faydalanır. Dolayısıyla menşei kuralları, ticaretin saptırılmamasını (daha düşük gümrük vergisi ödemek için malların STB üye devletleri üzerinden taşınması) sağlamak açısından şarttır. AfCFTA menşei kurallarına ilişkin müzakereler, ileri bir evrededir. Halen çözülmemiş sorunlardan bazıları, ürüne özgü kurallara ve Özel Ekonomik Bölgelerden üretilen mallara nasıl işlem uygulanacağına ilişkindir.

Bununla birlikte ticaret prosedürlerine ilişkin kurallarda, menşeinin kanıtlanmasına yönelik dokümantasyonlar da dahil olmak üzere mutabakata varılmıştır. Tarifelerle ilgili olarak malların %90'ı hiçbir tarifeye tabi tutulmayacaktır. %7'si, hassas olarak belirlenebilir ve %3'ü de serbestleşme dışı tutulabilir. AfCFTA anlaşması ayrıca hassas ürünlerde kıtada gelişmekte olan ülkeler için 10 yıllık, en az gelişmiş olan ülkeler için de 13 yıllık ticaret serbestisi tanımaktadır. (Afrika Birliği, 2020; Gathii, 2019).

STB'lerin Üçüncü Ülkeler Üzerinde Etkisine Teorik Açıdan Bakış

STB'lerin etkisi, çok taraflı ticaret ilişkilerinde üçüncü ülkeler için yapı taşı görevi gördüklerimi mi yoksa engel mi teşkil ettikleri açısından değerlendirildiğinde daha iyi anlaşılabilir. Eğer taraflardan biri pazar kapasitelerini ve erişimini artırarak küresel serbest ticareti geliştirirse veya ticareti saptırırsa bunlardan biri geçerli olacaktır.

Yapı taşları olarak STB'ler, hâlihazırda DTÖ hükümleri kapsamında olan ticaret olanaklarını önemli derecede genişleten bir platform sunmaktadır. STB'ler, ticaret ortaklarının hassas konularda ilerleme kaydetmelerinde bir aracı olabilir ki bu çoğu durumda DTÖ'nün tüm üyelerini kapsayan çok taraflı çözümlerin geliştirilmesi anlamında gerçekçi bir araç olmayabilir. Şöyle ki DTÖ'nün ticaret hükümlerini geçmek isteği olduğunda STB'ler bu gibi sorunları ele almak için en iyi platformdur. Örneğin DÖT, Devlet İhale Anlaşmalarının (DİA) ötesine geçen ihale pazarlarının tamamen açılmasına ilişkin çok taraflı bir anlaşma sunmamaktadır.

Günümüzde bazı STB'ler, teknik yönetmelikler, sürdürülebilir kalkınma ve fikri mülkiyet hakları gibi çok çeşitli sorunları kapsayan gelişmiş hükümler içermektedir. Aslında STB'lerde bugün tespit edilen bazı sorunlar DTÖ tarafından düzenlenemeyebiliyor. DTÖ, çok taraflı ticaretin başka konularını ele alırken STB'ler çok daha iddialı platformlara dönüşerek yeni uluslararası ticaret kuralları ve global açık pazar mekanizmaları için deneme alanı haline gelmiştir.

STB'ler, piyasanın gerçekten serbestleşmesiyle o piyasaya atılmak isteyen üçüncü ülke teşebbüs ve firmaların yararına olabilmektedir.. Bu yarar, söz konusu ülkeyle STB anlaşması olmayanlar da dâhil olmak üzere tüm firma ve teşebbüsleri kapsamaktadır. Ancak STB'lerin STB'ye giren veya hâlihazırda STB ile çalışan veya çalışmayı düşünen üçüncü ülke firmaları için en önemli avantajı, hukuki belirliliğin ve öngörülebilir iş ortamının gelişmiş olmasıdır. Bunun sebebi de STB'lerin, ticaret ortamının öngörülebilirliğini iyileştiren hukuki açıdan bağlayıcı belli başlı hükümlere sahip olmasıdır zira hükümetler, çıkar gruplarının STB sözleşmesi aleyhine işleyebilecek her türlü reformu yapma baskısına daha az meyillidir.

Tarifelerin ortadan kaldırılması veya azaltılması, yeni gerçek piyasalara erişim sağlamaktadır. Ancak bu üçüncü ülkeleri doğrudan bir fayda sağlamayabilir. Teorik olarak STB ortak ülkeleri (A ülkesi ve B ülkesi) arasındaki tarifelerin kesilmesi veya kaldırılması, normalinde STB anlaşmasının bir tarafı olmayan üçüncü bir ülkenin (C ülkesi) pazar erişimini azaltacaktır. STB'lerde ticaretin saptırılması mantığı, sözleşme taraflarının tarifeleri ortadan kaldırdığı ve fiyat rekabetiyle üçüncü ülke ürünlerinin rekabet gücünü azalttığı durumlarda meydana gelmektedir.

Tarife indirimleri ne kadar derin ve ne kadar geniş olursa üçüncü ülke teşebbüsleri üzerindeki etkisi o kadar büyük olmaktadır. Örneğin imal edilen mallar için gelişmekte olan bölgelerde STB tarifelerinin indirimlerinin etkisi, gelişmekte olan ülkeler açısından çok daha fazladır.

Bununla birlikte tarifelerin üçüncü ülkeler üzerindeki etkisi aynı zamanda C ülkesinin ticaret profiline de

bağlıdır. Eğer tarife kesintileri veya muafiyetleri, üçüncü bir ülkenin üretmediği mallara uygulanırsa o zaman STB'nin piyasaya erişim açısından ayrımcı bir etkisi olmayacaktır. Öte yandan, fiyat hassasiyeti konusu da ithal mallara olan talebin düşük ithalat fiyatlarına tepki göstermesi durumunda tarifeler için önem arz etmektedir.

En Çok Kayrılan Ülke (MFN) hükümlerinin yer aldığı bazı anlaşmaların STB üyelerini, gelecekteki anlaşmaların başka taraflara benzeri faydalar sağlayacağını garanti etmeye zorladığı örnekler de mevcuttur. Avrupa Birliği'nin (AB), Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) ile yaptığı Ekonomik Ortaklık Anlaşması (EPA), bu gibi bir düzenlemeye örnek olarak gösterilebilir. Eğer ECOWAS, başka bir ülkeyle bir STB oluşturursa AB teşebbüsleri o diğer ülkeye verilen benzeri tarife imtiyazlarından otomatik olarak faydalanacaktır. Bu tür anlaşmalar genelde üçüncü ülkeler için rekabet gücünün tamamen azaltılmamasını garanti etmek için yapılmaktadır.

İthalat tarifeleri genelde sınırlardaki mallara uygulanmakta olup en yaygın uygulaması, mallara konan vergilerin, ithal fiyat değeri veya birim başına fiyat yüzdesi olarak alınmasıdır. Birim başına fiyat, özellikle tarımsal ürünler için geçerlidir (kilogram veya litre). Hükümetlere getirdiği gelirin yanı sıra tarifelerin ekonomik etkisi, teşebbüslerin rekabet gücünü onlardan etkilenmeyen firma veya işletmelerin avantajına çevirebilmektir. Diğer yandan tarifeler çok yüksek olduğu zaman ticareti de olumsuz yönde etkilenebilmektedir.

Gümrük Tarifeleri Genel Anlaşması (GATT) kapsamında Dünya Ticaret Örgütü üyeleri ürün başına esas alınan tarifelerinin tamamını veya bir kısmını sınırlandırmıştır. DTÖ üyesi her ülke, bir ülkeye en düşük tarifeyi uyguladığı başka bir ülkeye uyguladığından daha yüksek tarife uygulayamamaktadır. Bu tarifeler En Çok Kayrılan Ülke (MFN) kuralını esas alıyor olsa da DTÖ'nün tüm üyeleri için eşittir. Ancak ülkelerin, DTÖ'nün mecburi seviyesinden daha düşük tarife uygulamaları yasak değildir.

AfCFTA ve Türkiye-Afrika Ticareti Üzerindeki Etkisi

Türkiye ve Afrika'nın köklü tarihsel bağları göz önünde bulundurulduğunda, ancak 1998 yılında kabul edilen Afrika Eylem Planı ile karşılıklı ekonomik, politik ve kültürel ilişkileri iyileştirmek için daha yakın ve odaklı bir temas içine girdikleri görülmektedir. Bu ilişkiler, Türkiye'nin Afrika'daki diplomatik ağının giderek büyümesiyle, üst düzey resmi ve ticari ziyaretlerin sıklaşmasıyla ve bölge için hem insani hem de kalkınma yardımlarının artmasıyla daha da derinleşmiştir.

Türkiye ve Afrika arasında ki bu ilişkileri kuvvetlendirme taahhüdünün uygulama süreci, 2003 yılında Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından hazırlanan Afrika ülkeleriyle Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi gibi başkaca strateji formülasyonlarına zemin hazırlamıştır. Türkiye hükümeti tarafından "Afrika Yılı" olarak ilan edilen 2005 yılında Türkiye'nin Afrika Birliği (AUC)'ne gözlemci üye olması ve 2008 yılında Türkiye'nin AUC tarafından stratejik ortak olarak ilan edilmesiyle ivme kazanan ilişkiler, düzenlenen Türkiye-Afrika Ortaklık Zirveleri ve Türkiye-Afrika Ekonomi ve İş Forumları ile daha da

pekişmiştir. Geçtiğimiz yirmi yıl içinde ilişkilerde görülen bu hızlı gelişme, kısmen Afrika'nın ticari ve ekonomik fırsatlarda artan potansiyeli ve kısmen de Türkiye hükümetinin Afrika'ya yönelik dış politika öncelikleri sayesinde. Bilhassa Türkiye, Afrika'ya en çok insani bağış yapan ülke olup Afrika'ya Açılma Politikasının bir parçası olarak 2013 yılından beri Afrika Kalkınma Bankasının da (AfDB) bölge dışı bir üyesidir.

2015 itibarıyla Türkiye'nin almış olduğu stratejik tedbirler, Afrika hükümetleriyle iki taraflı pek çok ekonomik iş birliği anlaşmalarının yapılmasına zemin hazırlamıştır. Türkiye; Kenya, Tanzanya, Güney Afrika, Moritanya, Fildişi, Madagaskar, Burkina Faso, Malawi ve Ekvator Ginesi gibi pek çok Afrika hükümetiyle iki taraflı platformlarda 39 Ticari ve Ekonomik İş birliği Anlaşmasına imza atmıştır. Anlaşma; ticaret, yatırım, sağlık, teknoloji ve küçük ve orta ölçekli işletmelerin finansmanı gibi konularda düzenli gözden geçirme ve takip mekanizmaları sunmaktadır. Anlaşma aynı zamanda ekonomik ve ticari faaliyetlerin teşvik edilmesini amaçlayan hukuki ekonomik ve ticari çerçevenin tamamlanmasını da sağlamıştır.

Türkiye; Fas, Mauritius, Mısır, Tunus ve Sudan (onay sürecinde) ile iki taraflı Serbest Ticaret Anlaşmaları imzalamış olup Mozambik, Somali, Moritanya, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Cibuti, Çad, Kamerun ve Seyşeller ile de müzakereler devam etmektedir. Ayrıca, Türkiye'nin Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması kapsamında 30 Afrika ülkesiyle (Mısır, Cezayir, Güney Afrika, Tunus, Fas, Sudan ve Etiyopya dahil) ve Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi kapsamında ise 13 ülke (Mısır, Cezayir, Tunus, Fas, Etiyopya, Sudan ve Güney Afrika dahil) ile anlaşmaları yürürlüktedir.

Bu stratejik anlaşmalar sayesinde Türk firmalarının kıtada ticaret ve yatırım yapmalarının önü açılmış ve projeler almaları kolaylaşmıştır. Türk iş dünyasının kıtaya yönelik giderek artan ilgisiyle de 2020 yılına kadar 70 milyar dolar değerinde proje ile 6,7 milyar dolar değerinde doğrudan yatırım gerçekleştirilmiştir.

2019 yılında Afrika ile 26,2 milyar dolar ticaret hacmine ulaşan Türkiye'nin, kıtada 43 Büyükelçiliği, 26 Ticaret Müşavirliği, 11 Askeri Ataşeliği, 22 TİKA Koordinasyon Ofisi, 8 YE Kültür Merkezi ve 144 TMV okulu ve 17 yurdu bulunmaktadır. Türk Hava Yolları, bölgede rekabetçi bir ağ kurmuş olup 40 ülkede 60 noktaya yolcu ve 14 noktaya kargo uçuşları bulunmaktadır. Kamu ve ticari diplomasi faaliyetlerinin yanı sıra Cumhurbaşkanı Sayın Erdoğan, Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı döneminde toplam 28 Afrika ülkesini ziyaret ederek devlet başkanlarıyla yakın temas kurmuştur.

2005 yılından sonra, 2019-2023 yıllarını kapsayan "İhracat Ana Planı" çerçevesinde 2020 yılı da Türkiye için "Afrika Yılı" olarak ilan edilmiştir. Plan, Avrupa ve ABD gibi bölgelerde olduğu gibi Türkiye'nin ticaretinde de 2017 yılında 893 milyon dolar ve 2021 yılında 7,2 milyar dolarlık olumsuz etkilere yol açan ticari korumacı politikaların arttığı zamana denk gelmiştir. Bu bağlamda, Afrika Türkiye'nin sürdürülebilir ticaret vizyonunu desteklemede önemli bir alternatif pazar niteliğindedir.

Geçtiğimiz onyılda Afrika, Türk ürünleri ve hizmetleri için önemli bir pazar haline gelmiştir. 2009 ila 2019 yılları arasında Türkiye’den Afrika’ya yapılan ihracat, 9,2 milyar dolardan 14,4 milyar dolara çıkarken Türkiye’nin yabancı yatırımları da 2019 itibarıyla 46 milyar dolar tutarında zirveye çıkmıştır (DEİK, Yabancı Yatırım Endeksi, 2019). Ancak kıtanın ticaret potansiyeli göz önünde bulundurulduğunda bu rakamlar nispeten düşük kalmaktadır. Afrika kıtasının artan genç nüfusu, yükselen şehirleşme, hammadde kaynaklarının varlığı ve bunların tüm ihtiyaç pazarlarına ulaştırılması için enerji, altyapı ve ulaşımın mutlak geliştirilmesi zorunluluğu ile birlikte, kıtada yer alan ülkelerin birçoğunun kaynak zenginliğine rağmen, bu kaynakların yerinde yarı-mamül veya mamül haline getirilmesi konusunda gerekli bilgi, tecrübe ve teknolojiye gelişmiş ülkeler kadar yakın olmamaları sebebiyle ve de diğer kıtalar ve kıtalardaki ülkelerin sahip olduğu asgari yaşam koşulları ve standardına kavuşmaları

Tablo 5: Türkiye’nin Sahra Altı Afrika’ya İhracat ve İthalatı (bin ABD\$ cinsinden) 2018

Tüm Ürünler	4409811.95	2380684.68	100	100
Sermaye malları	785030.42	231331.48	17.8	9.72
Tüketici malları	1754977.88	149870.89	39.8	6.3
Ara mallar	1655444.62	1045563.33	37.54	43.92
Hammaddeler	107597.79	941165.16	2.44	39.53
Hayvan	44337.19	14001.56	1.01	0.59
Kimyasal	243168.09	37868.03	5.51	1.59
Gıda Ürünleri	574727.64	442311.00	13.03	18.58
Ayakkabı	29602.36	17.59	0.67	0
Yakıt	126496.56	214980.42	2.87	9.03
Deri ve Post	2863.41	18929.63	0.06	0.8
Makine ve Elektronik	695276.01	188222.1	15.77	7.91
Metal	962256.47	172201.76	21.82	7.23
Mineraller	263113.21	131346.85	5.97	5.52
Çeşitli	185054.45	3914.72	4.2	0.16
Plastik veya Kauçuk	251899.14	20290.12	5.71	0.85
Cam ve Taş	75135.88	624889.05	1.7	26.25
Tekstil ve Kıyafet	249197.57	77901.68	5.65	3.27
Ulaştırma	270892.1	188200.6	6.14	7.91
Sebze	300169.54	208049.98	6.81	8.74
Ahşap	135622.31	37559.6	3.08	1.58

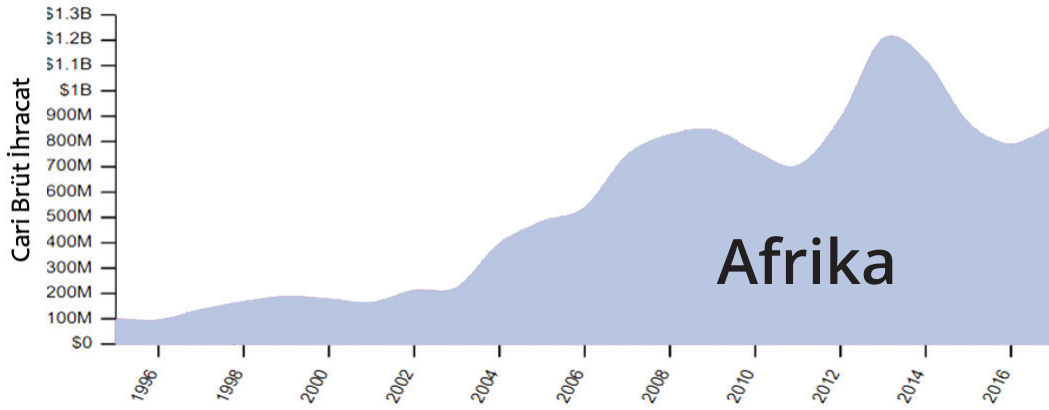
Kaynak: World Integrated Trade Solution, WITS 2019

gerekliliği nedeniyle, Afrika ülkeleri tüm dünya ülkeleri olduğu kadar Türkiye için de büyük bir pazar olarak tanımlanmaktadır.

Bu bağlamda, Türk firmaları için tekstil, demir-çelik, tarım, gıda, sağlık, çimento, inşaat & gayrimenkul, konut, beyaz eşya, otomotiv, makine, liman işlemeciliği ve enerji alanlarında önemli fırsatlar bulunmaktadır. Bu alanlardan öne çıkan üç sektörün değerlendirmesi aşağıda sunulmaktadır:

Otomotiv: Türkiye, Avrupa'daki en büyük 4'üncü otomobil üreticisidir ve 2019 yılında 1,46 milyon otomobil üreterek dünya üzerinde 15'inci sıraya yerleştirmiştir (Uluslararası Motorlu Taşıt Üreticileri Derneği, 2020). Otomotiv sektörü, 2019 yılında 31,6 milyar dolara varan toplam üretimin %83,3'ünü ihracat olarak kaydetmiş en büyük ekonomik sektörü temsil etmektedir.

Şekil 3: Türkiye'nin Afrika'ya Araç İhracatı (1996-2016)

Kaynak: The Atlas Economic Complexity, 2020

Küresel yeni araç satışlarının sadece %1'ini oluşturan 1 milyar nüfuslu kıta, otomotiv ve yedek parça alanında büyük potansiyel sunmaktadır. 2015 yılında 1,5 milyon ve 2019 yılında 1,1 milyon yeni taşıtın satıldığı kıtada, yeni araç satışlarının önünde yüksek faizli taşıt kredileri, ABD, AB ve Japonya'dan gelen ucuz ikinci el taşıtlar ve düşük gelirli tüketici gibi engeller olsa da 2030 yılında yarım milyarın üzerindeki nüfusun orta-gelirli sınıfa katılacak olması, ucuz işçilik ve 10 yıla varan vergi tatilleri uluslararası otomotiv üreticilerinin kıtaya olan ilgisini arttırmıştır. Sahra altı Afrika'da 425.000 adet olan araç satışlarının 2025 yılına kadar 3/4 milyona kadar ulaşması öngörülmektedir. (Black & McLennan, 2016).

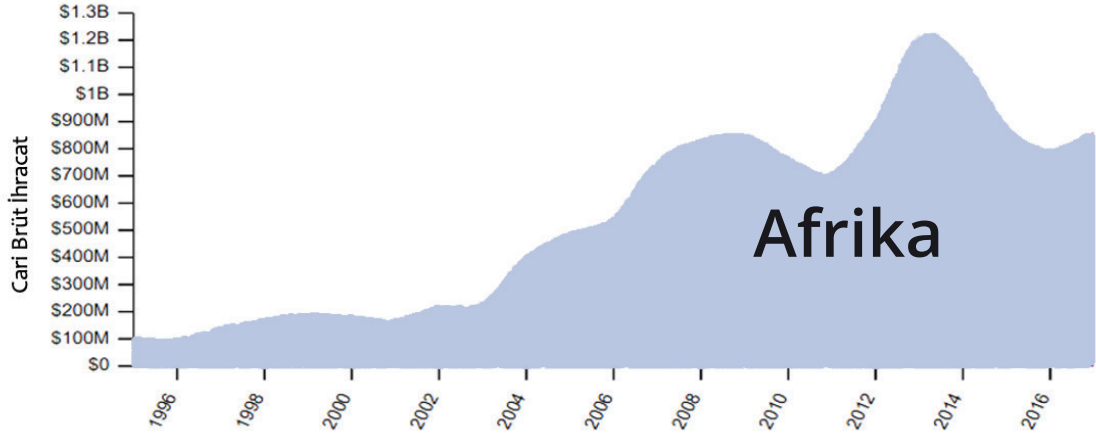
2018 yılı rakamlarına göre ticari araç üretiminde, Güney Afrika Cumhuriyeti (GAC), Cezayir, Fas ve Nijerya başı çekerken yeni ticari araç satışlarında GAC, Mısır, Tunus ve Fas öne çıkmaktadır. Gana ve Kenya'nın da sektörde önemli bir yer edinecekleri beklenmektedir. AfCFTA kapsamında ulaşım entegrasyonunun sağlanması için yapılacak yol ve köprüler (şuana kadar 450 milyar dolar değerinde 450 büyük çaplı proje üstlenilmiştir) ile Mozambik gibi petrol & gaz ihracat terminallerinin kurulacağı

ülkeler ticari taşıt pazarının büyüyeceğinin göstergesidir. (Modor Intelligence, 2020)

Tekstil: Türk tekstil endüstrisi Türkiye ekonomisinin en dirençli sektörlerinden biri konumundadır. Türkiye, Çin, AB, Bangladeş, Vietnam ve Hindistan'dan sonra dünyanın en büyük 6'ncı tekstil ihracatçısıdır (DTÖ, 2019). 2019 yılında Türk tekstil sektörünün Türkiye'nin toplam ihracatındaki payı %5,5'dir. Afrika ise 1,4 milyon ton pamuk üretimi, düşük iş gücü maliyeti, dizayn kapasitesi ve yükselen moda endüstrisiyle tekstil sektöründe önemli fırsatlar sunmaktadır.

Şekil 4: Türkiye'nin Afrika'ya Tekstil İhracatı

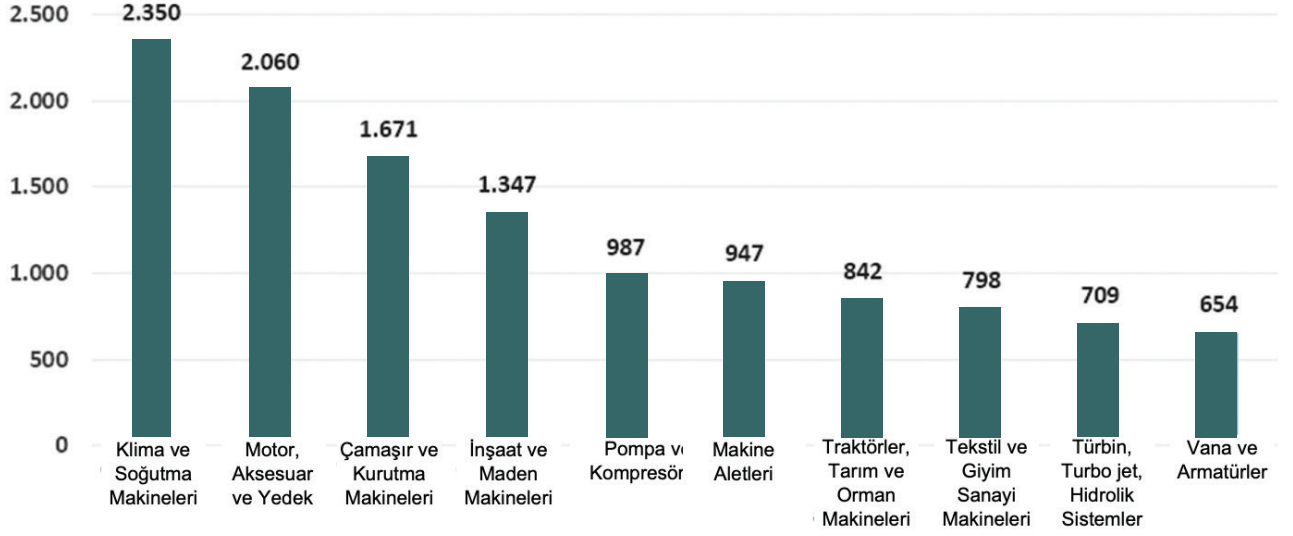

Kaynak: The Atlas Economic Complexity, 2020

Afrika pazarı tabanın birleşmesi, Türkiye'nin Afrika tekstil sektöründeki doğrudan yatırımlarıyla sadece Afrika pazarına değil aynı zamanda tercihli ticaret alanında olan 49 ülke üzerinden AB pazarına ve Afrika Büyüme ve Fırsat Yasası (AGOA) kapsamında ise 39 ülke üzerinden ABD pazarına erişiminde tercihli işlem (gümrüksüz) görmesini sağlayacaktır.

Makine ve Elektrikli Ekipmanlar: Geçtiğimiz on yılda bu sektör, Türkiye'de önemli büyüme ve gelişme kaydetmiştir. 2017 yılında makinelerin ve elektrikli ekipmanların ihracatı 24,3 milyar dolar kazandırmıştır (OEC, 2019).

Şekil 5: Türkiye'nin Makine İhracatındaki Başlıca Ürün Grupları (2019, Milyon \$)

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)

Kıtanın ekonomik kalkınmasında önemli bir yeri olan tarım alanında makineler ve özellikle 2019 yılında 1,21 milyar dolar değerinde olan traktör pazarı büyük fırsatlar sunmaktadır. Artan nüfusla birlikte hızla şehirleşen kıtada konut ve alt yapı ihtiyacı da inşaat makineleri pazarını önemli kılmaktadır.

AfCFTA, diğer bölgelerden mal ve hizmet ithalatını en aza indirmeyi ve yerine yerli üretimi teşvik etmeyi hedeflemektedir. 2018 yılındaki ithalat piyasası, ithal malların toplam bedelinin 549 milyar doları bulduğunu yansıtmaktadır. İthal ürünlerin başında petrol ve mineraller (60 milyar dolar), araç (17 milyar dolar), ilaç (11,4 milyar dolar), telefon takımları (11,2 milyar dolar), buğday (60 milyar dolar), ağır vasıta (6,3 milyar dolar), pirinç (6,3 milyar dolar) ve araç parçaları (6,1 milyar dolar) gelmektedir. Bu fırsatlar neticesinden Türk firmaları iki taraflı ticaret anlaşmalarının olmaması durumundan etkilenirken, kıtada yatırımı olan ve faaliyet gösteren Türk firmaları düşük ihracat oranlarının oluşturduğu artan talepten büyük oranda fayda sağlayabilecektir.

III. BÖLÜM
AFRİKA'DA TİCARET
VE İŞ YAPMA

YAYINLARI

III. BÖLÜM

AFRİKA'DA TİCARET VE İŞ YAPMA

Geçtiğimiz on yılda Afrika'nın ekonomik büyümesi istikrarlı bir şekilde artmıştır. 2019 yılındaki ekonomik beklentilerin, küresel emtia fiyatlarındaki dalgalanmalar, ticari belirsizlikler ve ABD dolarının güçlenmesiyle zayıflayan tüm küresel yükselen piyasalar için zorlayıcı olduğu görüldü. Bununla birlikte Afrika, global ortalamayla benzeri bir ekonomik büyüme gösterdi. 2018 yılındaki büyümenin düşmesi ise, büyük ölçüde Zambiya, Güney Afrika, Angola ve Nijerya gibi daha fazla emtia odaklı ekonomilerin kaydettiği zayıf büyüme oranlarından kaynaklanıyordu. Ekonomik iyileşme sürecine girmiş olan bu ekonomilerin yanı sıra ekonomik çeşitlendirmeye temelde büyük potansiyel barındıran pek çok başka performansı güçlü ekonomiler bulunmaktadır. Etiyopya, en yüksek ekonomik büyümeyi kaydetme yolunda giderken Ruanda, Tanzanya, Kenya ve Gana gibi diğer ekonomiler de yüzde 6'nın üstünde oranlarda büyümektedir.

1. Tarım

Tarım sektörü, kıtanın toplam istihdamının belkemiğini oluşturmaktadır. Sahra altı Afrika'da tarım sektörü toplam iş gücünün yaklaşık %53,2'sini istihdam etmektedir. Ancak Afrika, global çapta tarıma elverişli arazilerde Asya'dan sonra ikinci en büyük paya sahip olsa da arazilerin %60'ı ekili değildir. Artan nüfus oranı, hızlı şehirleşme ve değişen tüketim alışkanlıkları da tarımsal üretimin azalmasına neden olduğundan kıta yiyecek ve içecek ithalatçısı (yılda 35 milyar dolar) konuma geldi.

Dolayısıyla işlenen toprak alanının modern tarımsal üretim tekniklerinin etkili ve verimli bir şekilde kullanılmasıyla genişlemesi, tarım sektöründe yatırım açısından benzersiz bir fırsat sunmaktadır. Tarım teknolojisi, ister yerleşik küçük ve orta ölçekli çiftçilere mali erişim sunarak ve yeni tarım plantasyonları kurarak ister tarım ihraç ürünlerine yatırım yaparak olsun tarımsal üretimin yoğunlaştırılmasına çözüm getirmektedir. Afrika'nın tarımını dönüştürmek için gereken yatırım potansiyelinin 50 milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir.

Yatırım açısından bakıldığında Kapsamlı Afrika Tarım Kalkınma Programı (CAADP), kıtada sürdürülebilir tarımsal üretimde bir öncülük başlatmıştır. Bu kalkınma programı, Afrika hükümetlerinden tarım sektörüne ayırdıkları bütçeleri artırmaları yönünde daha fazla taahhüt almıştır. Ayrıca kıtada 2025 yılına kadar fakirliğe son verilmesi yönündeki kararlılık da daha fazla tarımsal ürün, üretimde daha fazla verimlilik ve ülkeler arası daha fazla ticaret güdüsünü sağlamıştır. Tarım sektörünün, engin ve kullanılmamış bir büyüme potansiyeli bulunmaktadır. Buna, tarıma elverişli büyük arazilerin, genç iş gücünün olması ve teknoloji kullanımı ile hükümetin katılımı da yardım etmektedir. Bu bağlamda, kamu-özel ortaklığında gerçekleştirilecek yatırımlar önem kazanmaktadır.

Tablo 6: Afrika'daki başlıca Tarımsal İşletme Ekonomileri (milyar dolar)

Ülke	2020	2021	2022	2023
Nijerya	36.5	38.7	41.2	43.2
Mısır	26.3	26.8	27.3	27.6
Cezayir	25.9	26.4	26.9	27.1
Etiyopya	19.6	21.0	22.1	22.9
Güney Afrika	20.1	20.8	21.7	22.5
Fas	11.1	12.4	12.4	12.6
Kenya	9.7	11.4	12.0	12.5
Kamerun	9.5	9.9	10.6	11.3
Fildişi Sahili	7.9	7.8	8.1	8.4
Tanzanya	4.7	5.1	5.5	5.8

Kaynak: Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)

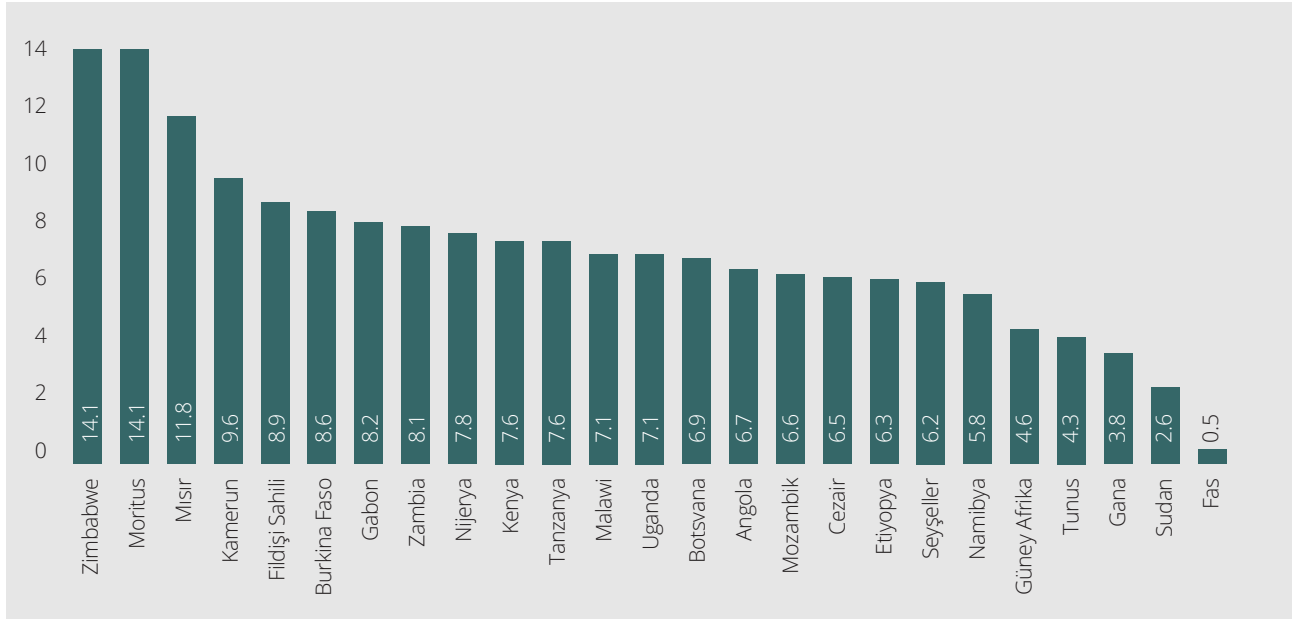
Afrika'da Tarım Dönüşümü İçin Gerekli Yatırımlar Milyar Dolar, 2016-2025											
	Değer Zinciri Geliştirme			Sert Yumuşak Altyapı ⁶	Finansman ⁷	Ortam Kolaylaştırıcı ⁸	Kapsayıcılık Sürdürülebilirlik Beslenme	ATA Ortaklığı	Toplam	Yıllık Gelir Fırsatı 2020	
	Üretim ⁴	Katma Değer ⁵	Toplam								
Hammaddeler Agro-Ekolojik Bölgeler	Mısır	~18-22	~3-4	~21-26	~65-80	~265-330	~20-30	~30-40	<5	~315-400	~5
	Manyok	~2-2	~2-3	~4-5							~1
	Buğday	~22-27	~16-20	~38-47							~13
	Pamuk	~0.4-0.5	~1-1.2	~1-2							~0.3
	Hortikültür	~5-6	~4-5	~9-11							~16
	Akuakültür	~1-1	~19-23	~20-24							~8
	Ağaç Bitkileri ¹	~14-17	~9-11	~23-28							~11
	Sahel Bölgesi ²	~6-7	~9-11	~15-18							~6
	G.Savannah ³	~42-52	~26-32	~68-84							~23
Toplam	~110-135	~90-110	~200-250	~65-80	~265-330	~20-30	~30-40	<5	~315-400	~85	

2. Tüketici Hizmetleri

Afrika dünyanın en hızlı büyüyen tüketici pazarlarından biridir. Son yıllarda alım gücü iyileşmiş olan tüketici sayısının artmasıyla hanehalkı tüketimi GSYİH'dan daha fazla yükseliş göstermiştir. Kıtada yükselen bir orta sınıfla tasvir edilen mevcut eğilimler, buzdolabı, çamaşır makinesi, bulaşık makinesi ve ev aletleri gibi hızlı tüketim mallarının üreticileri ve perakendecileri için sağlam temelli bir fırsat sunmaktadır. Kıtada toplam tüketim harcamaları 2010 yılından itibaren yıllık %3,9 artarak 2015 yılında 1,4 trilyon dolara erişmiştir. Bu rakamın 2025 yılında 2,1 trilyon dolara, 2030 yılında da 2,5 trilyona ulaşması beklenmektedir. AfCFTA'nın da yürürlüğe girmesiyle bu artışın çok daha yüksek rakamlara ulaşabileceği öngörülmektedir (Brookings Institute, 2018).

Mobil iletişim ve internetin hızlı gelişimi tüketici harcamalarının büyümesine neden olmuş ve tüketimde internet alışverişi önemli bir trend haline gelmiştir. 2025 yılına kadar internet alışverişinin tahmini değerinin 75 milyar dolar olması beklenmektedir. Kıtada ki 350 milyonluk orta sınıfın, 2040 yılına kadar bir milyara ulaşması beklenirken, bu demografinin bir çok Afrika ülkesini tüketici merkezli pazarlara dönüştüreceği ve hızlı büyüyen perakende sektöründe modernleşme eğiliminin yaygınlaşması öngörülmektedir. (Afrika Kalkınma Bankası-AfDB, 2018)

Şekil 7: Perakende Satışlardaki Büyüme (% ortalama 2019-2020)

Kaynak: RMB Global Markets, Fitch Solutions

Çoğu Afrika ülkesinde yetersiz rekabetten ötürü doymamış perakende sektörü kısa vadeli yatırım getirisi açısından çok ilham verici olmasa da uzun vade potansiyeli oldukça büyüktür.

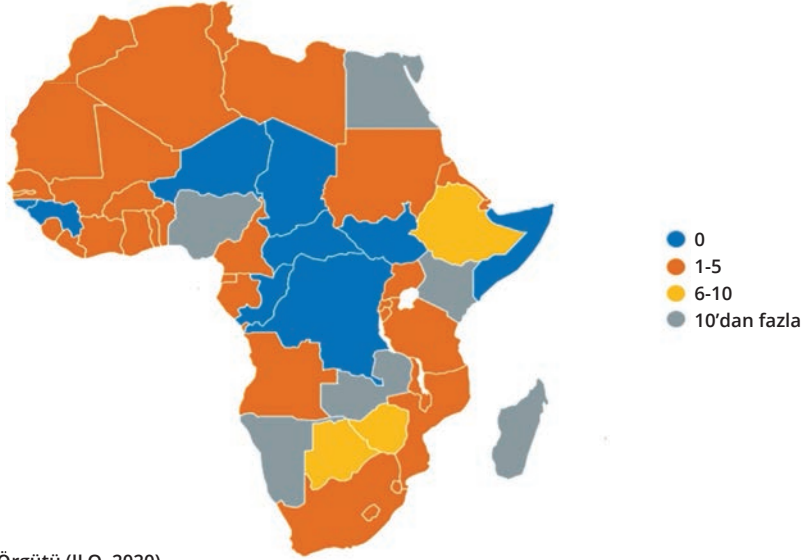
3. İmalat

İmalat sektörünün bölgede büyük oranda istihdam olanakları yaratabilecek ve mevcut siyasi gerginlikleri azaltabilecek sektörlerin başında geldiği sinyallerini vermektedir. Afrika devletlerinin, altyapı, teknoloji, insan sermayesi ve kurumların iyileştirilmesine daha fazla yoğunlaşması, imalat sanayine güç sağlaması ve kıtanın ekonomik şoklara karşı daha dayanıklı olmasını sağlaması beklenmektedir.

Kitada yakın zamanda yaşanacak olan Afrika endüstri devriminin, gıdadan otomobile kadar üretimi artırması beklenmektedir. Afrika'nın imalat kapasitesinin 2030'a kadar 1 trilyon dolarlık potansiyel bir kapasitesi olması ve yerel talebi karşılaması ve ithalata bağıllığını azaltması beklenmektedir. Kitada mevcut imalat faaliyetleri çok çeşitlidir. Bilgisayar yazılımı, elektronik, elektrik, kiremit, çatı, kaldırım taşları, fayans, tuğlalar ve briketler, güneş enerjisi, çerçeveler, mürekkep ve toner kartuşlarının geri dönüşümü, kozmetik ürünlerin dağıtımı, gıda ve terapötik yiyecekler, kaolin, kaju fıstığı gibi şifalı bitkiler, su, teknoloji, çevre vb. alanlarda üretim vardır. Hizmetler de ise eğitim, telekom ve bankacılık danışmanlıkları, evsel ve endüstriyel soğutmada kurulum ve bakım, insan kaynakları, BT sistemlerinin yönetimi; ev güvenliği (yangın önleme), ithalat-ihracat, dağıtım, hukuki danışmanlık, etüt ve elektrik tesisatları; teknik danışmanlık yardımı, ticari temsil gibi alanlar bulunmaktadır.

Şekil 8: Afrika'daki Özel Ekonomik Bölgeler

Kaynak: Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO, 2020)

Pek çok Afrika ülkesinde Özel Ekonomik Bölgeler (ÖEB'ler), hükümetin kalkınma politikasının bölünmez bir parçasını oluşturmaktadır. ÖEB'ler, indirimli gümrük vergileri ve KDV'ler, düşük navlun ücretleri, idari prosedürlerin basitleştirilmesi ve yerel bankacılık kuruluşları tarafından tercihli faiz oranlarına erişim gibi yatırımcılar açısından cazip iş koşulları sağlayarak yatırımları çekmek amacıyla kurulmaktadır. Kenya, Zimbabwe ve Etiyopya'da kurulu pek çok ÖEB, kıyafet imalatı, tarım işleme ve tekstil alanlarında odaklanmaktadır.

Geçtiğimiz on yılda Afrika ülkeleri imalat sektöründe pozitif bir büyüme kaydetmişlerdir. Yol, liman, demiryolu, havayolu ve uçuş pisti inşaatıyla hızlı bir kalkınma sürecine giren altyapı sektörü, imalat sektörüne yön vermektedir. Doğrudan yabancı yatırımlara (DYY) yönelik yeni odaklanma süreci, maden işleme endüstrilerinden perakende, finans hizmetleri, telekomünikasyon ve teknoloji gibi tüketici merkezli sektörlerle doğru kaymaktadır.

Afrika'da üretimde işletmeler arası harcamaların 2030 yılına kadar 666,3 milyar dolara ulaşacağı

tahmin edilmektedir. Bu rakam 2015 yılında gerçekleşen rakamdan 201,28 milyar dolar daha fazladır. Afrika'nın "dünyanın bir sonraki büyük üretim merkezi" olduğunu düşünülmekte ve 2030 yılına kadar Çin'in bırakacağı 100 milyon emek yoğun imalat işlerinin bir parçası olacağı ön görülmektedir. Bu eğilim, yalnızca Güney Afrika, Mısır ve Nijerya gibi büyük ekonomiler için değil aynı zamanda Etiyopya, Fas ve Ruanda gibi imalat ve endüstriyel kalkınma politikaları izleyen ülkeler için de geçerli olacaktır.

Tablo 7: İlk On İmalat Ekonomisi

Ekonomi	Rekabet Gücü
Mısır	Büyük Pazar Yüksek rekabet gücü
Güney Afrika	Büyük Pazar Pazarda rekabet gücü
Fas	Büyük Pazar Yüksek rekabet gücü. Yerleşmiş otomobil parçası imalat sektörü. Serbest bölgelerde hükümet tarafından daha fazla vergi teşviki
Nijerya	Büyük Pazar Düşük rekabet gücü Hızla büyüyen otomotiv sektörü, otomotiv sektöründe düşük rekabet (pazar payının %70'i Toyota domine etmekte), ezca, yiyecek, tekstil, gıda ve sigara alanlarında yatırı fırsatı
Tunus	Küçük Pazar Yüksek rekabet gücü
Kenya	Küçük Pazar Yüksek rekabet gücü Diğer emsal ülkelerle karşılaştırıldığında güçlü imalat sektörü. Süt ürünleri, kimyasallar ve yarı mamul ürünler odak noktası.
Fildişi Sahili	Küçük Pazar Rekabet gücü yüksek
Gana	Küçük Pazar Rekabet gücü yüksek
Zambiya	Küçük Pazar Rekabet gücü düşük İmalatın yaklaşık %66'sı, tarım işleme ve tüketim mallarına odaklı.
Kongo	Küçük Pazar Rekabet gücü düşük

Kaynak: Brookings 2019

İleriki dönemlerde yatırımların gıda işleme (tahmini gelir artışı 122 milyar dolar), çimento üretimi (72 milyar dolar) ve giyim ve ayakkabı (27 milyar dolar) sektörlerine odaklanacağı beklenmektedir (Brookings Institute, 2018).

Afrika ülkelerinde imalat sektöründe görülen yükseliş trendinin devam etmesi halinde 2025 yılına kadar 142 milyar dolarlık bir gelirin gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Bu tahminler sanayilerin Çin gibi ülkelere üretim maliyetlerinin nispeten daha düşük olduğu Afrika'ya doğru yönelmesi halinde daha da yükselecektir (Brookings Africa Foresight, 2009).

4. Yenilenebilir Enerji

Afrika'nın doğal kaynak tabanı oldukça geniştir. Tüm kıta boyunca engin bir kıyı şeridine sahip bölgede, rüzgar ve güneş enerjileri için hiçbir kıtada olmadığı kadar büyük kaynaklar bulunmaktadır. Bununla beraber güvenilir ve yaygın olmayan güç kaynağı, halen kıtanın ekonomik dönüşümünü hızlandırmadaki en büyük zorluklardan biridir. Güneş, rüzgâr ve hidrojen gibi âtıl ve yenilenebilir doğal enerjinin bol miktarda olması, yatırımlar için ideal bir imkân sunmaktadır. Örneğin Afrika'nın mevcut enerji kapasitesinin beşte biri hidrojenle sağlanmakta olup hidrojen potansiyelinin yüzde 10'u dahi kullanılmamaktadır.

Sahra altı Afrika nüfusunun %70'nin halen güvenilir elektriğe erişiminin olmadığı tahmin edilmektedir. Örneğin, Nijerya ve Gabon'da ki imalat sektörü, yüksek enerji maliyetleri ve tutarsızlıktan ciddi derecede etkilenmektedir (Uluslararası Enerji Ajansı-IEA, 2019). Kıtada ki imalatçıların her yıl elektrik kesintisinden dolayı ortalama yaklaşık 56 gün iş yerlerini kapatmak zorunda kalmaktadır (Afrika Kalkınma Bankası).

Kıtada 600 milyon kişinin elektriğe erişimi yok iken 900 milyon kişinin de temiz yemek pişirmeye erişimi bulunmamaktadır. Son 10 yılda yaşanan hızlı ilerlemelere ve bazı ülkelerdeki gelişmelere (Kenya, Etiyopya, Gana, Senegal ve Ruanda vb.) rağmen, 2030 yılında elektriğe erişimi olmayan insan sayısının 530 milyonu ve temiz yemek pişirmeye erişimi olmayan kişi sayısının ise 1 milyarı bulması beklenmektedir. Bunda en büyük etkenlerin kıtada ki pek çok şehir ve kasabada görülen yüksek nüfus ve ekonomik büyüme oranı eğilimlerinin olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, kıtanın enerji ihtiyaçlarını karşılamada yenilenebilir enerji alanında ve dünyanın diğer bölgelerinin aksine daha az karbon-yoğunluklu enerji çözümleri konusunda fırsatlar bulunmaktadır.

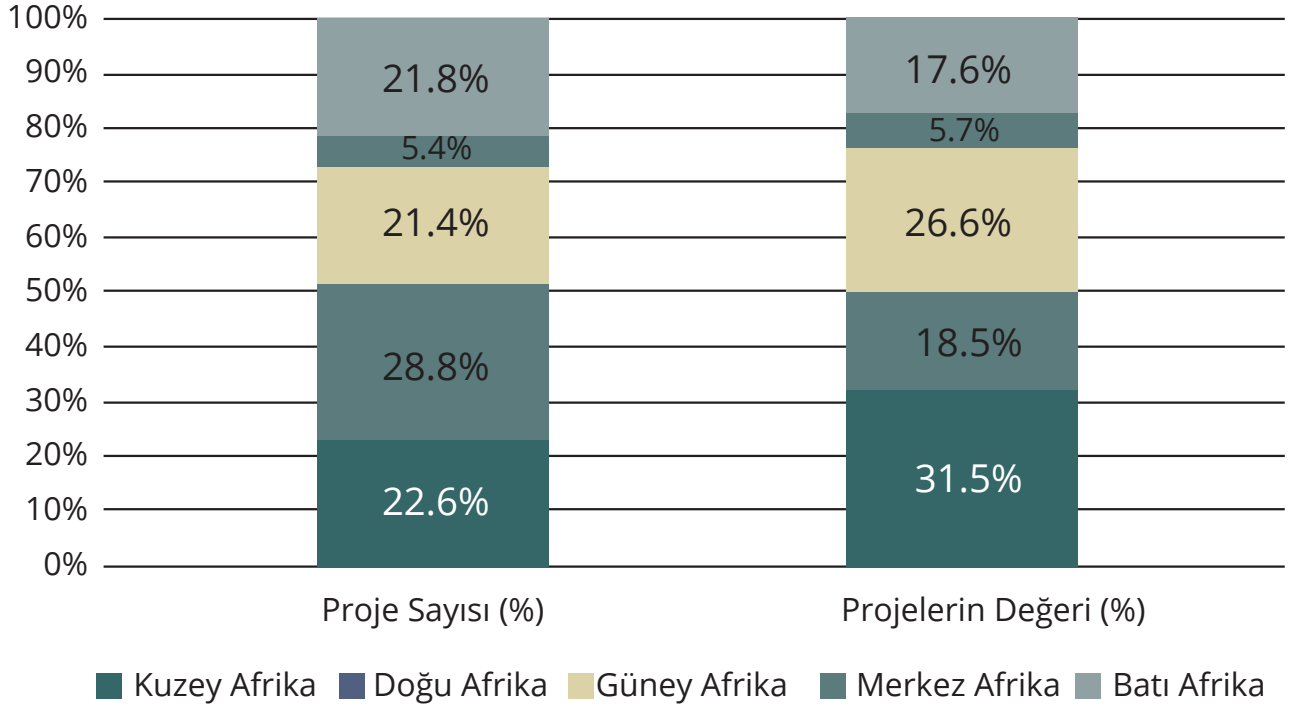
Kuzey Afrika'da gaz, bölgenin enerji ihtiyacının yaklaşık yarısını hâlihazırda karşılamaktadır; ancak, Sahra altı Afrika'da şimdiye kadar niş bir yakıt konumunda olmamıştır. Gazın enerji karışımındaki payı yaklaşık % 5'dir ki bu dünyadaki en düşük orandır. Son yıllarda Mısır, Doğu Afrika (Mozambik ve Tanzanya), Batı Afrika (Senegal ve Moritanya) ve Güney Afrika'da, 2011 ve 2018 yılları arasında küresel gaz keşiflerinin % 40'ından fazlasını toplu olarak oluşturan bir dizi büyük keşif yapılmıştır. Bu gelişmeler, Afrika'nın endüstriyel büyüme çabasına ve güvenilir elektrik tedarikine olan ihtiyacını karşılamada doğal gazın öne çıkacağı beklentisini doğurmaktadır.

5. Altyapı

Altyapı gelişimi, AfCFTA kapsamında Afrika'nın sanayileşme çabalarının tam ortasıdır. Altyapı sektöründe yatırım kapasitesi yılda 130/170 milyar dolar iken finansman boşluğu 68-108 milyar dolar aralığındadır (Afrika Kalkınma Bankası-AfDB)

Kırsal kesimde yaşayan nüfusun sadece 3'te 1'i 4 mevsim yollara 2 km'den daha az uzakta yerleşmektedir. Kitada ana ulaşım türü olarak karayolları, malların %80'nini ve yolcuların %90'ını taşımaktadır. Karayollarının %53'ü asfaltsız iken yol güvenliği de diğer bir problemdir. Kitada çoğunluğu Güney ve Kuzey Afrika'da bulunan ve 30 milyon km2 alanı kapsayan 84.000 km uzunluğunda tren yolu bulunmaktadır. Kitada 64 liman bulunurken birçoğu yeterli donanıma sahip değildir. Hava yolları ise GSYİH'ya 67,8 milyar dolar katkı yaparken 6,7 milyon kişiye de istihdam sağlamaktadır. Ulaşım anlamında en büyük sorun karayolu, demiryolu ve limanların birbirine bağlantısının yetersiz olmasıdır.

Şekil 10: Altyapı Yatırımlarının Bölgesel Payı, 2018

Kaynak: Deloitte

Altyapı geliştirmeye yönelik en büyük dönüşüm Doğu Afrika'da olmuştur. 2018 itibariyle Doğu Afrika, 139'dan fazla büyük altyapı geliştirme projesiyle bir inşaat patlamasına öncülük etmektedir. Ancak, kitadaki tüm projelerin toplam değerindeki 148,3 milyar dolarlık (%31,5'a denk gelmektedir) payıyla toplam proje değeri açısından Kuzey Afrika lider konumdadır. Hem Nijerya hem de Güney Afrika'nın önündeki tek devletler kategorisinde en büyük proje değeri ve sayısı ise Mısır'a aittir.

IMF'nin Dünya Ekonomik Görünümü (2020) raporuna göre, Sahra-altı Afrika'da büyümenin 2020-2021'de %3,5 artması beklenmektedir (2019'da büyüme oranı %3,3). Projeksiyon, Ekim ayındaki 2020

Dünya Ekonomik Görünümünden %0,1, 2021'dekinden ise %0,2 daha düşüktür. Bu tahminler, (yapısal kısıtlamalar ve kötüleşen kamu maliyesi nedeniyle iş yapma ve güven endeksi ile yabancı yatırım endeksi gerileyen) Güney Afrika ve (borç zafiyetleri içermesi gereken konsolide kamu sektörünün büyümeye yük olmasının beklendiği) Etiyopya için aşağı yönlü revizyonları yansıtmaktadır. Ancak, %6,4'lük bir ortalamayla Doğu Afrika'nın liderliğinde kıtanın diğer bölgelerinde büyüme beklenmektedir.

Tablo 8: Afrika'daki İnşaat ve Altyapı Projeleri, 2018

Sektör	Proje Sayısı	Proje Değeri
Enerji ve Elektrik	66	114.6
Altyapı	186	107.0
Emlak	110	123.3
Su	26	6.3
Madencilik	32	29.4
Petrol ve Gaz	8	39.0
Nakliye ve Limanlar	36	49.0
Sosyal Gelişme	3	0.3
Sağlık Hizmetleri	13	1.7
Eğitim	2	0.5

Kaynak: Deloitte

Afrika devletlerinin çoğunun, 100 milyon dolar ve üstü değerinde iddialı altyapı projelerini üstlenecek veya sürdüreceği büyük GSYİH'ları bulunmamaktadır. Bu bir engel olarak kabul edilse de orta büyüklükte altyapı geliştirme projelerine girmeyi düşünen yerleşik orta ölçekli teşebbüsler için bir avantaj sunmaktadır. Afrika hükümetleriyle Afrika Birliği arasındaki eşgüdümlü çalışmalar, Afrika ülkelerinin birbirleriyle bağlantı kurmayı hedefleyen stratejik altyapı geliştirme projelerini başlatmıştır. Bu sektördeki yatırım fırsatları, öngörülebilir gelecekte daha da büyümeye devam edecektir.

Tabloda yer alan projelerin çoğu 50 milyon dolar ila 500 milyon dolar arasında kalmaktadır. Geçmişte altyapı geliştirme büyük oranda nakliyeyle sınırlı kalmış olsa da emlak gibi yeni sektörler kıta çapında önemli bir büyüme göstermiştir. Afrika hükümetleri, odak noktalarını hem düşük orta gelirli hem de yüksek gelirlilere ulaşılabilir konut sağlamaya çevirmişlerdir. Örneğin, Kenya'nın yaklaşık 2 milyonluk konut açığı olup yıllık yaklaşık 200.000 birimlik bir hızla büyümektedir. Mevcut mesken arzının %83'ünün üst orta gelirli ve yüksek gelirli nüfus içinken yalnızca %2'sinin düşük gelirli nüfus için olduğu tahmin edilmektedir (Dünya Bankası, 2017). Uganda İstatistik Bürosu (UBS) tarafından yapılan bir

Tablo 9: İş Yapmanın En Kolay Olduğu 30 Afrika Ülkesi, 2020

Ekonomi	Global Sıra	Afrika Sıralaması	İşe Başlama	Vergi Ödeme	Yatırımcıları Koruma	İnşaat Ruhsatı Çıkarma	Elektriğe Erişim
Mauritius	13	1	2	1	3	1	1
Ruanda	38	2	4	4	13	7	2
Kenya	56	3	25	14	1	15	3
Güney Afrika	84	4	26	5	2	12	10
Zambiya	85	5	20	2	5	6	12
Botsvana	87	6	34	6	5	2	18
Togo	97	7	1	38	16	23	7
Seyşeller	100	8	28	2	24	16	9
Namibya	104	9	37	11	9	9	4
Malavi	109	10	30	21	8	24	34
Fildişi Sahili	110	11	3	17	16	34	19
Uganda	116	12	40	22	9	19	32
Gana	118	13	19	25	5	14	5
Eswatini	121	14	31	7	32	11	14
Lesoto	122	15	14	16	26	38	24
Senegal	123	16	10	32	13	25	11
Nijerya	131	17	18	29	4	4	33
Cape Verde	132	18	8	34	16	42	25
Mozambik	137	19	22	10	38	3	21
Zimbabve	138	20	42	26	5	5	8
Tanzanya	140	21	38	11	28	28	31
Mali	141	22	36	12	33	33	6
Benin	148	23	24	16	26	26	26
Burkina Faso	149	24	11	16	8	8	37
Moritanya	151	25	15	27	16	10	42
Gambiya	152	26	6	39	26	17	30
Gine	155	27	21	36	38	32	29
Etiyopya	156	28	23	44	32	20	20
Komorlar	157	29	39	19	23	30	17
Madagaskar	160	30	33	33	22	13	16

Kaynak: Dünya Bankası Verileri, 2020

İş Yapmanın Kolaylığı

Ülkede kişi başına düşen gelir, GSYH ve açıklık açısından Afrika demografisi son derece kapsamlıdır. Nijerya gibi ülkelerin nüfusu tahminen 190 milyon civarındayken yedi ülkenin nüfusu 1,5 milyondan daha azdır. Yirmi yedi ülke düşük gelirli olarak, on sekiz ülke orta-üst gelirli, sekiz ülke üst-orta gelirli ve bir ülke de yüksek gelirli ülke olarak sıralanmıştır. Bu durumda bir ülkedeki iş ortamıyla başka bir ülkedeki iş ortamı da büyük oranda farklılık göstermektedir.

Afrika, iş yapma kolaylığı endeksi ortalamasında puan olarak diğer bölgelerden geride kalıyor olsa da altı yıl üst üste iş ortamı reformlarının en fazla yapıldığı bölge olmuştur. Sahra altı Afrika'da ticareti düzenleyici 107 reformun üçte biri bölgesel ekonomiler kapsamında yapılmıştır. 2019 yılında Sahra altı Afrika'daki 48 ekonomiden en az 40'ı, en az bir ticareti düzenleyici reformu uygulamaya koymuştur. Sahra altı Afrika 905 reformla 15 yıl boyunca en çok reform yapan bölge olmuştur. En fazla reform gerçekleştirilen bölgelerde, "Sözleşmelerin Uygulanması" alanında 27 reform, "İşe Başlama" alanında 17 reform ve "Malların Kaydedilmesi" alanında 13 reform uygulamaya konulmuştur.

AFRİKA KITASAL SERBEST TİCARET BÖLGESİ (AfCFTA) VE TÜRKİYE'NİN TİCARİ DİPLOMASİSİ

Ticari diplomasi, kamu ve iş dünyası arasındaki iş birliğinin dış ticaret performansına yansımaları faaliyetleri olarak tanımlanmaktadır. Söz konusu faaliyetlerin, kamunun dış politika hedefleri ile entegrasyonu, ülkelerin küresel ekonomi politik kapasite ve performansına da katkı sağlamaktadır. Bu yönüyle Türk iş dünyasının ticari diplomasi faaliyetleri, Türkiye'nin ihracat hedeflerinin yerine getirilmesinde kilit rol oynamaktadır. Söz konusu faaliyetlerin coğrafi farklılıklar temelinde bir takım mukayeseli üstünlük ve zayıflıklara sahip olduğu görülmektedir.

Türkiye'nin 2019 yılında gerçekleşen toplam ihracatının bölgeler nezdinde yansımalarına bakıldığında Avrupa'nın %58'lik dilim ile ön planda olduğu, Asya'nın %25,2, Afrika'nın %9,1, Amerika'nın %7,2 diğer bölge ve ülkelerin ise %0,5'lik bir paya sahip olduğu görülmektedir (Ticaret Bakanlığı, 2019). AfCFTA'nın yürürlüğe girmesi ile bölgesel ticaret blokları (ECOWAS, SADC, EAC) arasındaki gümrük vergilerinin de sıfırlanması ve bu sayede kıta ülkeleri arasındaki ticaret hacminin artmasının, kıta dışı aktörler olan Çin, Hindistan, Fransa, İtalya ve Türkiye gibi ülkelerin kıtaya olan ihracatını uzun vadede olumsuz yönde etkilemesi beklenmektedir. Serbest Ticaret Bölgesinin Türk iş dünyasına yönelik olası negatif etkilerinin azaltılmasında ticari diplomasi faaliyetlerinin rol ve fonksiyonu öne çıkmaktadır.

Söz konusu faaliyetlerle gerek mukayeseli üstünlüklerin güçlendirilmesi, gerekse de dezavantajlı rekabetçilik unsurlarının kademeli olarak azaltılması hedeflenmektedir.

AfCFTA'nın, kıta dışında kalan Türkiye'ye yönelik negatif etkilerinin azaltılmasında Türkiye'nin bir takım önleyici tedbirler almaya çalıştığı görülmektedir. Bu yönüyle denizaşırı ticaretin gerçekleştirilmesinde yurt dışı lojistik merkezlerin kurulması oldukça önem arz etmektedir. Ticaret Bakanlığı bünyesinde yapılan Aralık 2019 tarihli çalıştayda, lojistik merkezlerin ihracatın kapasite ve performansının artırılmasında rolü tartışılmıştır. Söz konusu taslak merkezler kapsamında öncelikli ülkeler olarak İngiltere, Rusya Federasyonu, Kazakistan, Japonya, Kuveyt ve Afrika belirlenmiştir. Afrika bölgesinde Tunus Zarcis, Gana Akra ve Tema, Kamerun Doula, Güney Afrika Durban ve Kenya Mombasa liman bölgeleri taslak lojistik merkezleri olarak değerlendirilmiştir.

Bu taslak lojistik merkezlerin belirlenmesinde Afrika'nın stratejik ve coğrafi öncelikleri dikkate alınmış, kıta içi ticaretin bağlantı noktaları tercih edilmiştir. Özellikle Kenya Mombasa limanının, Tanzania, Uganda, Ruanda, Burundi ve Güney Sudan'ın oluşturduğu Doğu Afrika Topluluğu-(EAC) kapsamında gümrük vergilerinin sıfıra indirilmiş olması ve Mombasa Nairobi arasındaki demiryolu bağlantısı ile bu limanı doğrudan Uganda ve Güney Sudan'a bağlayacak yeni demiryolu inşaatı önemli bir tercih sebebi olmuştur (Ticaret Bakanlığı, 2019).

Özel sektör ve kamunun dış ilişkilerinde ortak yönetim modeli olarak gelişen ticari diplomasinin nihai amacı, refah artışının sağlanmasıdır. Refahın artışında dış ticaret dengesi, ödemeler bilançosu, döviz kuru, doğrudan yabancı yatırımlar, yurt dışı transferleri, sermaye, portföy ve kredi yatırımları, temel göstergeler olarak ele alınmaktadır. Söz konusu iktisadi faaliyetlerin kapasite ve performansını belirleyen temel kriter, rekabetçi bir dış ticaret stratejisidir. Bu stratejinin yerine getirilmesinde hedef pazarların nitelikli olarak tayini, insan kaynağı planlaması ve mukayeseli bölgesel üstünlükler öne çıkartılmaktadır (Söderbaum ve Granit, 2014: 13).

Ticari diplomasi, günümüzün değişen rekabetçilik koşullarının doğal bir seleksiyonu olarak gelişmektedir. Devletlerin dış politika yaklaşımlarını salt kamu merkezli olmaktan öteye taşıyan bu olgu, iş dünyası ve özel sektör temelli rekabetçiliğin uluslararası siyaseti de belirleme kapasitesini ortaya koymaktadır (Fisher, Pedaliu & Smith, 2016). Bu yönüyle ticari diplomasinin kapasite ve performansını etkileyen unsurların başında politik risk olgusu gelmektedir (The Economist, 2019: 1). Son yıllarda politik risk olgusunun, kredi derecelendirme kuruluşlarının temel gösterge seti haline geldiği görülmektedir (Fitch Solutions, 2020). Politik istikrarın temel parametre olarak gözetildiği söz konusu kredi derecelendirme raporları, ticari diplomasi faaliyetleri ekseninde gelişecek doğrudan yabancı yatırımların öncelikli değerlendirme kriterleri arasındadır. Günümüzde uluslararası yatırımcıların temel değerlendirme kriteri politik risk olgusu haline gelmiştir.

Son yıllarda ticari diplomasi uygulamalarının yerine getirilmesinde jeopolitik risk ve bölgesel güç değişimlerinin önde olduğu görülmektedir. Ticaretin yerine getirildiği coğrafyalarda en temel öncelik, güvenlik ve istikrarın sağlanmasıdır. Güvenlik ve istikrarın olmadığı alanlarda ise ticari faaliyetlerin yerine getirilmesi zorlaşmakta, sermaye akışı başta olmak üzere iktisadi ve finansal işlemlerin gerçekleşme ihtimali ortadan kalkmaktadır. Bunun da ötesinde yatırım ve ticaretin temel dayanağı, piyasa paydaşları nezdinde pozitif algının inşası ve yönetilmesidir. Ekonomi yönetiminin en çok ihtiyacı olduğu alanların başında gelen bu güvende hissetme durumu, jeopolitik riskler kaynaklı tehditlerin kademeli olarak azaltılması anlamına gelmektedir (The Economist Intelligence Unit, 2019: 2).

Dünya üzerinde son yıllarda meydana gelen çatışmaların sayısında yaşanan artış, jeopolitik risk

olgusunu yükseltmiş ve dünya üzerinde yatırım ve/veya ticaret yapılabilir bölgelerin sayısını bu nispette yeniden dizayn etmiştir.

İhracat merkezli büyüme ve kalkınma hamlesinin temel önceliği alternatif pazarlara ulaşım ve söz konusu pazarlarda ekonomik kapasite ve performansın artırılmasıdır. Refahın ihracat merkezli bu inşasında, ticari diplomasi kavram ve uygulamaları öne çıkmaktadır. Ticari diplomasi, kamu ve özel sektörün dış ilişkilerinin ticaret ve katma değer merkezli ortak inşasını hedeflemektedir. Bu yönüyle ticari diplomasi faaliyetlerinin öne çıktığı alanları:

- 1) İş Dünyası ve Hükümet İlişkileri
- 2) Doğrudan Yabancı Yatırımların Yönetimi
- 3) Ticari ve Ekonomik İstihbarat
- 4) Kültürel Farklılıkların Yönetimi olarak sıralamak mümkündür.

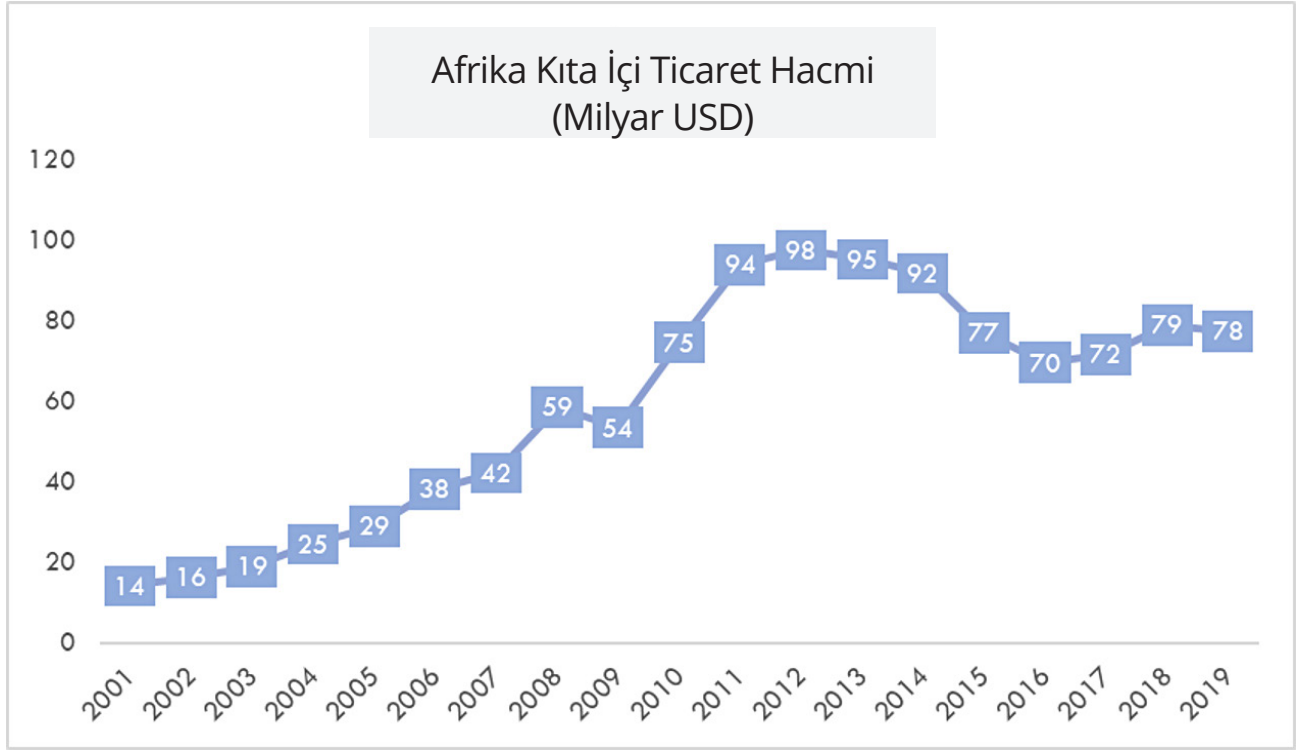
Söz konusu faaliyetler arasında yer alan iş dünyası ve hükümet ilişkilerinin, ticari diplomasi uygulamalarına ait temel çerçeveyi oluşturduğu görülmektedir. Dış pazarlarda etkin bir ticari diplomasi faaliyetinin temelini, mal ve hizmet ihracatı yapılan ülke hükümetleri ve yerel aktörleri ile geliştirilen fonksiyonel ilişkiler oluşturmaktadır. Türk iş dünyasının Afrika ile ilişkileri özelde ülke bazında, genelde ise kıta bazında derinleşme eğilimindedir. Bu bağlamda, bir iş diplomasisi örgütü olan Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) çatısı altında faaliyet gösteren ve hali hazırda 45 ülkede 50 ortak kuruluş ile işbirliği bağlantısı olan Türkiye-Afrika İş Konseyleri, 2019 yılında 62'si yurt dışında olmak üzere toplamda 275 etkinlik gerçekleştirirken, 2020 yılında pandemi nedeniyle faaliyetlerini çevrim içi platforma taşımış ve toplam 230 toplantı düzenlemiştir (9'u yurt dışı, salgın öncesi dönem). İş Konseylerinin gerçekleştirdiği etkinliklerde Afrika ülkeleri ile aşağıdaki başlıklarda işbirliği süreçlerinin ve ticari diplomasi faaliyetlerinin geliştirilmesi hedeflenmiştir (DEİK, 2020):

- 1) "Afrika ülkelerine yatırım ve ticaret yapan Türk şirketlerinin sayısını arttırmak
- 2) Üyelerin iş geliştirme faaliyetlerine destek olmak
- 3) Aktif ticari ilişkisi olan firmaların kazanılmasıyla iş konseylerinin yapısını güçlendirmek
- 4) Afrika'da alt yapı projelerinden daha fazla pay alabilmek için önemli bir bölgesel altyapı ve proje portföyü bulunan ekonomik kuruluşlar ile ilişki kurmak,
- 5) Önemli bölgesel kurumlar, finans kurumları, ticaret odaları, yatırım ajansları ile çalışarak güncel gelişmelerin takibi ve raporlanması"

Söz konusu temel çerçevenin etkin ve verimli bir şekilde gerçekleştirilebilmesinin teknik alt yapısını ise ticari ve ekonomik istihbarat oluşturmaktadır. Bir diğer ifadeyle ticari faaliyette bulunan ülkede mal ve hizmet üretimi yapan şirketlerin ihracat kapasite ve performanslarının artırılmasında ekonomik ve ticari istihbaratın kilit bir rol üstlendiği görülmektedir. Rekabet içerisinde bulunan bölge ülkeleri ile ihracat hedefinde yer alan pazarlarda ortaya çıkacak fonksiyonel rekabetçilik, ticari ve ekonomik istihbarat alt yapısı ile doğrudan ilintilidir.

Afrika İçi Ticaret ve Türkiye'nin Konumu

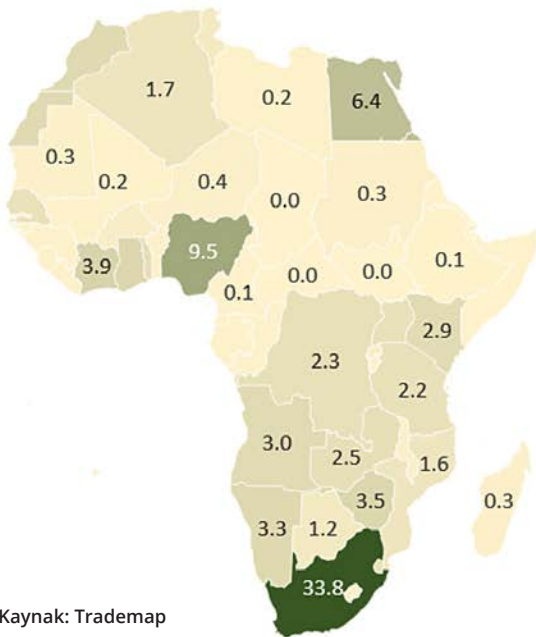
Afrika ülkelerinin kıta içi ticaret rakamlarına baktığımızda, 2001-2012 yılları arasında ticaret hacminin yaklaşık 7 katına çıkarak 97 milyar dolar seviyesine kadar yükseldiği, sonraki yıllarda ise petrol ve emtia fiyatlarındaki düşüşün etkisiyle 70 milyar dolar seviyelerine gerilediği görülmektedir.

Kaynak: Trademap

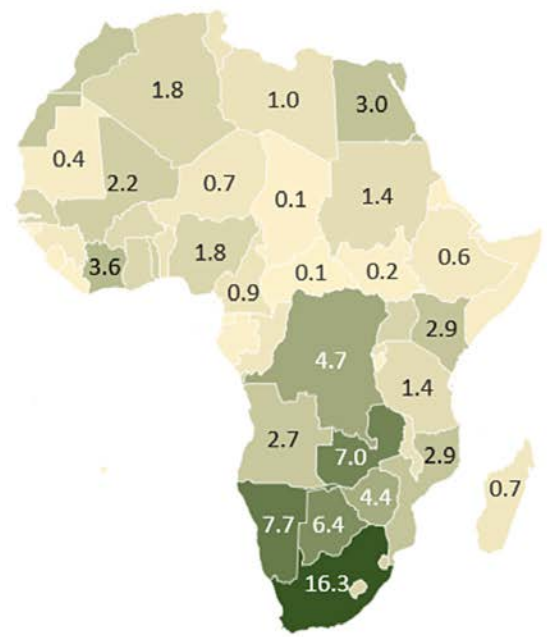
Afrika ülkelerinin kıta içi ticaretinde Güney Afrika, Nijerya ve Mısır toplam ihracatın yaklaşık yarısını gerçekleştirirken, bu ülkeleri Fildişi Sahili, Zimbabve, Gana, Namibya, Fas ve Angola takip etmektedir. Güney Afrika tek başına kıta içine yaptığı 25 milyar dolarlık ihracatıyla toplam ihracatın üçte birini oluştururken, Nijerya 7 milyar dolar ile %9,5, Mısır ise 4,7 milyar dolar ile %6,4 paya sahip bulunmaktadır. Diğer taraftan, kıta içi ithalatta ise yine ilk sırada 11,6 milyar dolar ve %16,3 pay ile Güney Afrika bulunurken, bu ülkeyi %7,7 payla Namibya, %7 payla Zambiya, %6,4 payla Botswana ve %4,7 payla Demokratik Kongo Cumhuriyeti izlemektedir. Söz konusu ülkelerin kıta içi ithalatta üst sıralarda yer almasında ithalatlarının önemli bir kısmını Güney Afrika'dan yapıyor olmaları rol oynamaktadır.

Afrika İçi İhracatta Ülke Payları (%)

Kaynak: Trademap

Afrika İçi İthalatta Ülke Payları (%)

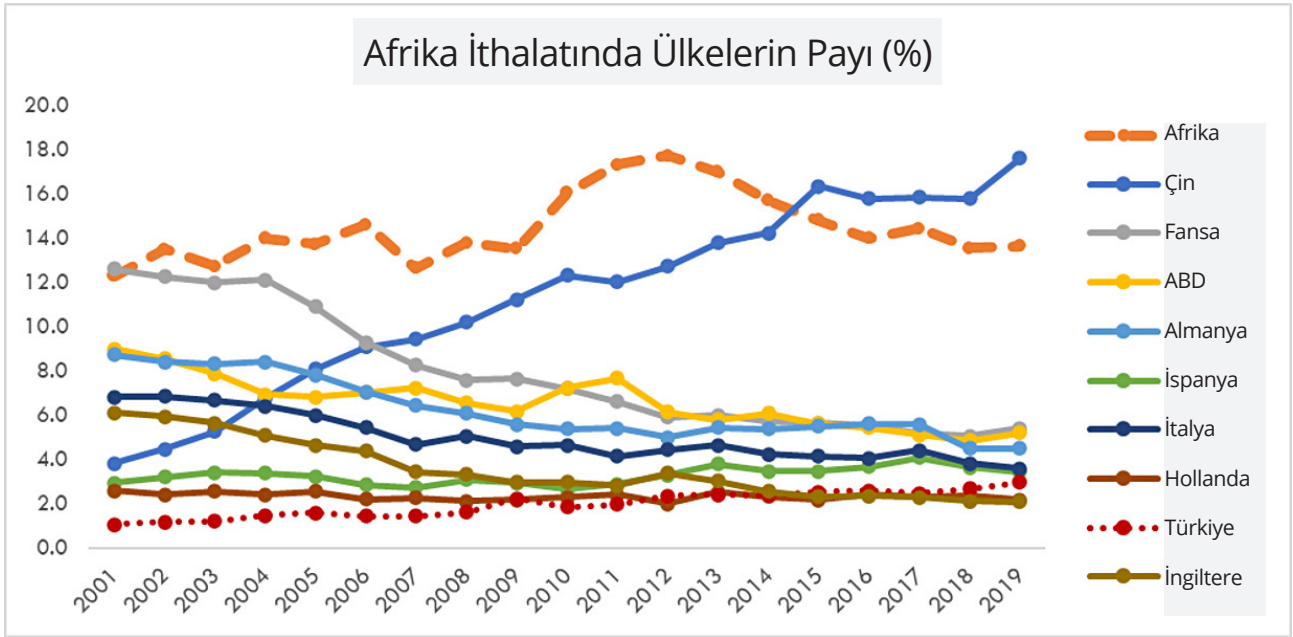

Afrika ülkelerinin gelişmişlik düzeylerinin düşük olması, lojistik imkânlarının yetersiz oluşu, hammadde ve yarı mamul ürünleri haricinde sanayi ürünleri üretiminin düşük olması, Afrika içi ticaret hacminin diğer kıtalardaki kıta içi ticaret hacimlerine göre daha düşük düzeyde olmasına neden olmaktadır.

Geçmiş verilere bakıldığında, Afrika'nın dünyadan ithalatında Afrika ülkelerinin payı %11-17 arasında değişmektedir. Genellikle hidrokarbon ürünlerinin yanı sıra emtia ihracatı yapan Afrika ülkelerinin kıta ticaretinin 2011 yılında yükselmesinde ham petrol ve emtia fiyatlarının o dönemde artması etkili olmuştur. Sonraki dönemde ise petrol ve emtia fiyatlarının gerilemesi ile Afrika içi ticaret gerilemiş; 2019 yılı itibariyle Afrika'nın toplam ithalatında Afrika ülkelerinin payı %13,6 olmuştur.

Afrika'nın toplam ithalatında 2001 yılında Fransa %12,6 pay ile ilk sırada yer almaktaydı. Aynı zamanda bu oran ile Fransa Afrika ülkelerinin toplamının aldığı pay olan %11,6'yı aşmaktaydı. Fransa'yı %9 pay ile ABD, %8,7 ile Almanya, %6,8 ile İtalya ve %6,1 ile İngiltere izlemekteydi. Bu dönemde Çin ise %3,8 pay ile Afrika'nın Afrika dışı ülkelere yaptığı ithalatta 8. sırada yer alırken Türkiye ise %1 ile 21. sırada yer almaktaydı. 2000'lerin başından 2019 yılına kadar geçen sürede Afrika'nın ithalatında Fransa'nın payı %5,4'e gerilerken, ABD, Almanya, İtalya, İngiltere gibi önde gelen Avrupa ülkelerinin de payları %5'in altına gerilemiştir. Bu süreçte ise Çin payını %17,6'ya çıkararak Afrika ülkelerinin birbirlerinden yapmış oldukları ticaretten daha yüksek bir paya ulaşmıştır. **Türkiye ise aynı dönemde payını %1'den %3'e çıkartarak Afrika'nın dünyadan ithalatındaki sırasını 21. sıradan 9. sıraya yükseltmiştir. Türkiye bu süreçte Afrika'ya ihracatta İngiltere, Japonya, Güney Kore, Belçika, Hollanda, Suudi Arabistan, Rusya, İran, Brezilya, Avustralya, İsviçre ve İsveç'i geride bırakmıştır.**

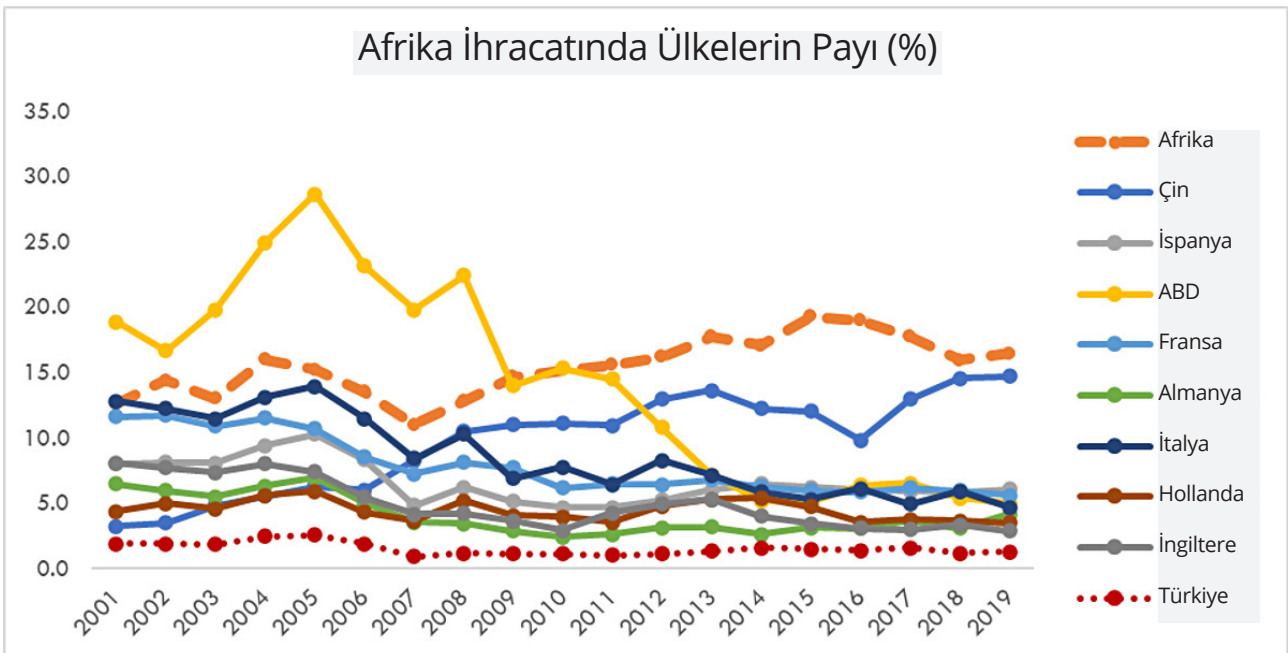
Afrika Toplam İthalat		2001 (Milyar USD)	2001 Pay (%)	2020 (Milyar USD)	2020 Pay (%)	01/20 Değişim (%)
		132	100	503	100	281
Afrika'ya İhracat Yapan Ülkeler	Çin	4.4	3.4	104.1	20.7	2,239
	Hindistan	2.1	1.6	27.4	5.5	1,182
	Fransa	14.7	11.1	25.9	5.2	77
	ABD	10.5	7.9	25.5	5.1	144
	Almanya	10.2	7.7	21.5	4.3	111
	Güney Afrika	8.0	6.1	20.4	4.1	154
	İspanya	3.4	2.6	16.9	3.4	112
	İtalya	7.9	6.0	16.8	3.3	394
	Türkiye	1.2	0.9	15.2	3.0	1,149
	Hollanda	3.0	2.3	14.2	2.8	374

Kaynak: Trademap

Afrika'nın ihracat partnerleri incelendiğinde, 2001-2009 yılları arasında ABD'nin Afrika mallarının en büyük alıcısı olduğu görülmektedir. Sonraki dönemde ABD'nin payı başta Nijerya ve Cezayir'den olmak üzere enerji ithalatındaki düşüş ile gerilemiştir. 2001-2019 döneminde Çin'in Afrika'nın ihracatından aldığı pay %3,3'ten %14,7'ye çıkarak Afrika'nın en fazla ihracat yaptığı ülke konumuna yükselmiştir. Afrika'nın ithalatında olduğu gibi ihracatında da Avrupa ülkelerinin payları önemli ölçüde gerileme kaydetmiştir. Türkiye'nin Afrika'nın ihracatı içerisindeki payı ise aynı süreçte %1,9'dan %1,3'e gerilemiştir.

Böylelikle, Türkiye Afrika'nın en çok ihracat yaptığı ülkeler arasında 14. Sıradaki yerini korumuştur.

Kaynak: Trademap

Afrika'nın ihracat yapısı sektörel olarak incelendiğinde, ham petrol ve doğalgazın başı çektiği enerji sektörünün Afrika'nın toplam ihracatı içerisindeki payının 2019 yılında yaklaşık %41,1 ile en yüksek paya sahip olduğu görülmektedir. Enerji sektörünü %10,9 pay ile altın ve mücevher sektörü, %4,7 pay ile madencilik sektörü takip etmektedir. Afrika'nın kendi içerisindeki ticarete ise yine enerji sektörü başı çekerken bu defa enerji sektörünün toplam Afrika içi ticaretteki payı %22,3 ile dünyaya ihracatındaki payından düşük düzeyde kalmıştır. Enerjiyi sırasıyla altın ve mücevher sektörü (%6,9) ve makine sektörü (%4,8) takip etmektedir. Afrika'nın toplam enerji ihracatının yaklaşık dörtte üçü Nijerya, Cezayir, Angola ve Libya tarafından gerçekleştirilmektedir. Altın ve mücevher ihracatının ise yaklaşık üçte birini Güney Afrika oluştururken, diğer üçte birlik payı ise Gana, Botswana, Gine ve Mali oluşturmaktadır. Afrika'nın maden ihracatının ise yaklaşık yarısını Güney Afrika, diğer yarısını ise başta Gine, Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Gabon olmak üzere Afrika'nın diğer ülkeleri tarafından gerçekleştirilmektedir.

Afrika'nın toplam ihracatının yarısından fazlasını oluşturan bu üç sektörde Afrika içi ticaretin payı ise %10 civarında gerçekleşmiştir. Söz konusu üç sektörün haricinde Afrika'nın ihracatında Afrika içi ticaretin payı kozmetik, plastikler, tütün ve tütün ürünleri sektörlerinde %50'nin üzerinde olurken, otomotiv, demir-çelik, elektrikli cihazlar sektörlerinde ise %10 ila %30 arasında seyretmektedir.

Tablo. X - Afrika'nın İhracatının Sektörel Yapısı

Milyon USD	Afrika İçi Ticaret			Afrika'nın Dünyaya İhracatı			Afrika Payı (%)	
	Sektör	2001	2019	Pay (2019, %)	2001	2019	Pay (2019, %)	2001
Enerji	3,393	17,259	22.3	49,750	193,789	41.1	6.8	8.9
Altın ve Mücevher	370	5,384	6.9	10,559	51,623	10.9	3.5	10.4
Makinalar	586	3,702	4.8	2,511	8,058	1.7	23.3	45.9
Gemiler	13	3,186	4.1	184	5,629	1.2	7.0	56.6
Otomotiv	452	2,710	3.5	2,460	16,545	3.5	18.4	16.4
Plastikler	419	2,472	3.2	660	5,190	1.1	63.5	47.6
Demir-Çelik	495	2,323	3.0	2,585	7,669	1.6	19.1	30.3
Adi Metallerden Çeşitli Eşya	24	2,250	2.9	53	2,311	0.5	44.5	97.3
Elektrikli Cihazlar	371	2,124	2.7	2,323	13,445	2.9	16.0	15.8
Metal Cevherleri	31	2,021	2.6	2,106	24,806	5.3	1.5	8.1
TOPLAM	14,304	77,555	100.0	113,351	471,500	100.0	12.6	16.4

Kaynak: Trademap

AfCFTA'nın Afrika'nın Ticaret Ortaklarına Etkisi

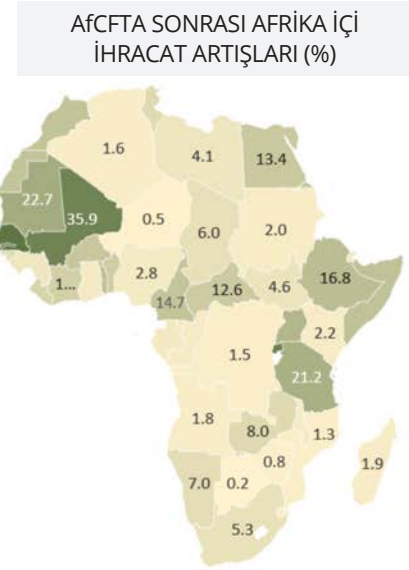
Küresel ekonomide artan korumacı uygulamalar ve tarife dışı engellerle birlikte değerlendirildiğinde **AfCFTA'nın orta ve uzun vadede Türkiye'nin Afrika'daki ticari faaliyetlerine negatif bir etki oluşturacağı düşünülmektedir. Dünya Bankası tarafından kullanılan kısmi denge analiz yöntemi olan SMART ile yapılan etki analizine göre bu çıkarım doğrulanmaktadır.**

SMART analizine göre, AfCFTA'nın Afrika'nın kıta içi ticareti üzerinde %7,3'lük bir artış yaratarak, 2019 rakamlarına göre Afrika içi ticaret hacmini yaklaşık 5,5 milyar dolar artırması beklenmektedir. Söz konusu analizde, gümrük vergilerinin bütün Afrika ülkeleri arasında sıfırlanması durumundaki ticaretin nasıl olacağı görülmekte olup, sadece o yıla ilişkin ticaret rakamları izlenebilmektedir. Anlaşmanın yürürlüğe

girmesinden sonraki yıllarda Afrika'nın ticaret hacminin artmasıyla birlikte ilk anda ortaya çıkan etkinin katlanarak artması beklenmektedir. Diğer taraftan, Afrika ülkelerinin ticaretlerindeki artışla beraber bu ülkelere gelecek olan ilave yatırımlar da bu analizin dışında AfCFTA'nın olumlu etkileri olarak ortaya çıkması beklenmektedir.

Anlaşmanın etkilerini ülke bazlı incelediğimizde, hali hazırda Afrika içi ticaretin yaklaşık üçte birini tek başına yapan Güney Afrika'nın Afrika ülkelerine ihracatının yaklaşık 1,3 milyar dolarlık artışla (%5,3 artış) değer bazında en yüksek artışa sahip olması beklenmektedir. Güney Afrika'nın ihracatının en çok Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Angola, Nijerya, Kenya, Gana ve Etiyopya'ya artması öngörülmektedir. Güney Afrika'dan sonra anlaşma sayesinde ihracatını en fazla artırması beklenen ülkenin Mısır, Fas, Fildişi Sahili ve Uganda olması beklenmektedir. Mısır'ın ihracat artışında Tunus, Cezayir, Etiyopya, Nijerya ön planda olurken; Fas'ın ihracat artışında Moritanya, Tunus, Cezayir, Nijerya; Fildişi Sahili'nin ihracat artışında Cezayir ve Kamerun; Uganda'nın ihracat artışında ise Demokratik Kongo Cumhuriyeti ön plana çıkmaktadır.

AfCFTA - İHRACATINI EN FAZLA ARTIRMASI BEKLENEN ÜLKELER				
Ülke	Anlaşma Öncesi Afrika'ya İhracat (Milyon USD)	Anlaşma Sonrası Afrika'ya İhracat (Milyon USD)	Fark (Milyon USD)	Değişim (%)
Güney Afrika	24,614	25,927	1,314	5.3
Mısır	4,747	5,381	634	13.4
Fas	2,293	2,635	342	14.9
Fildişi Sahili	2,852	3,173	321	11.2
Uganda	1,522	1,812	290	19.1
Tanzanya	1,124	1,363	238	21.2
Nijerya	6,995	7,193	198	2.8
Zambiya	1,814	1,959	146	8.0
Namibya	2,047	2,191	144	7.0
Tunus	788	850	63	8.0
İlk 10 Ülke Toplamı	48,796	52,485	3,689	7.6
Afrika Toplamı	77,555	83,217	5,662	7.3

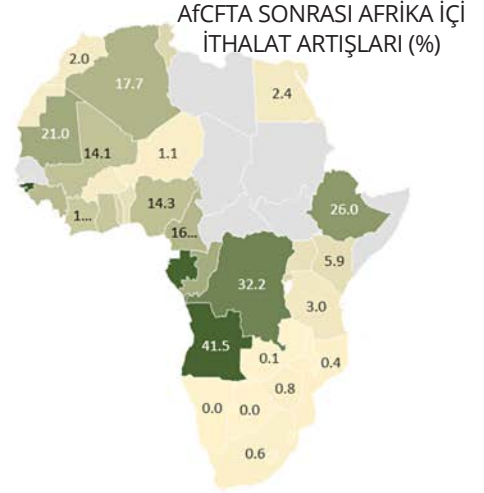

Kaynak: WITS veri tabanından SMART simülasyon sonuçları

Anlaşma sebebiyle kıta içi ticarete ihracatını en fazla artıran ülkelerin ardından bu ülkelere ithalatlarını artıran ülkeler de incelenmiştir. Buna göre, AfCFTA ile kıta içerisinde ithalatını en fazla artıran ülke yaklaşık 1,1 milyar dolar artışla Demokratik Kongo Cumhuriyeti olurken, bu ülkeyi 378 milyon dolar ile Kamerun, 216 milyon dolar ile Angola, 185 milyon dolar ile Nijerya ve 158 milyon dolar ile Cezayir'in takip etmesi beklenmektedir. Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin Afrika içi ithalatının diğer ülkelere göre yüksek oranda artmasında, yüksek gümrük vergileri uyguluyor olması ve Güney Afrika ve Zambiya gibi SACU ticaret bloku ülkelerine coğrafi yakınlığı öne çıkmaktadır. Bu sebeple, bu ülkenin ithalatındaki artıştan en yüksek payı Güney Afrika, Zambiya ve Uganda almaktadır. Afrika içerisinde ithalatını en yüksek oranda artırması beklenen ikinci ülke olan Kamerun'un ise Nijerya, Güney Afrika

ve Togo'dan en fazla ithalat artışı yapması beklenmektedir. Kamerun'un ardından Angola'nın ise ithalat artışında Güney Afrika ve Namibya ön plana çıkarken, Cezayir'in ithalat artışında Mısır, Fildişi Sahili ve Fas'ın ilk sıralarda yer alması beklenmektedir.

AfCFTA - İTHALATINI EN FAZLA ARTIRMASI BEKLENEN ÜLKELER				
Ülke	Anlaşma Öncesi Afrika'dan İthalat (Milyon USD)	Anlaşma Sonrası Afrika'dan İthalat (Milyon USD)	Fark (Milyon USD)	Değişim (%)
Demokratik Kongo Cumhuriyeti	3,318	4,385	1,079	32.2
Kamerun	651	760	378	16.8
Angola	1,907	2,698	216	41.5
Nijerya	1,299	1,485	185	14.3
Cezayir	1,287	1,514	158	17.7
Etiyopya	401	505	153	26.0
Gana	1,250	1,405	133	12.4
Kenya	2,033	2,154	85	5.9
Tunus	655	706	80	7.8
Uganda	1,388	1,460	68	5.1
İlk 10 Ülke Toplamı	14,188	17,073	2,884	20.3
Afrika Toplamı	73,970	79,400	5,430	7.3

Kaynak: WITS veri tabanından SMART simülasyon sonuçları

AfCFTA ile Afrika içi ticaret yükselirken, diğer taraftan Afrika'ya Afrika'nın dışında ihracat yapan ülkelerin ihracatlarının ise azalarak bu ülkelerin Afrika'da pazar paylarının gerilemesi beklenmektedir. Ancak anlaşmanın Afrika içi ticaret hacmini düşük oranda artırması sebebiyle Afrika dışındaki ülkelerin yaşayacakları ihracat kayıplarının da ilk etapta düşük seviyelerde olması beklenmektedir. **Anlaşmanın etkisiyle Afrika içi ticaret hacminin 5,4 milyar dolar artması beklenirken, Afrika dışındaki ülkelerin Afrika'ya ihracatının ise yaklaşık 1 milyar dolar gerilemesi ve anlaşmanın küresel ticaret hacmine net olarak yıllık 4,4 milyar dolar artış sağlaması öngörülmektedir.**

Afrika dışındaki ülkelerin ihracatları ülke bazlı incelendiğinde, değer bazında en büyük kaybın Afrika'nın en büyük ithalatçısı olan Çin'de yaşanması beklenmektedir. Buna göre, Çin'in Afrika'ya ihracatının yaklaşık 160 milyon dolar gerilemesi (binde 2 düşüş) öngörülmektedir. Çin'i takiben BAE, Hindistan ve Fransa'nın Afrika'ya ihracatının yaklaşık 60 milyon dolar, Belçika'nın 54 milyon dolar gerilemesi öngörülmektedir. **Türkiye'nin ise Afrika'ya yaklaşık 46 milyondolar ihracat kaybıyla en fazla kayıp yaşaması beklenen 6. ülke olması öngörülmektedir.**

Çin'in Afrika'ya ihracat kaybına ülke bazlı bakıldığında, toplam kaybın yaklaşık %75'ini Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Gana ve Nijerya'ya vermesi beklenmektedir. Sektörel olarak bakıldığında ise Çin'in bu ülkelere elektrikli cihazlar, makineler, demir-çelikten eşya ve plastikler sektörlerinde ihracatının gerilemesi beklenmektedir.

AfCFTA - İHRACATININ EN FAZLA DÜŞMESİ BEKLENEN ÜLKELER				
Ülke	Anlaşma Öncesi Afrika'ya İhracat (Milyon USD)	Anlaşma Sonrası Afrika'ya İhracat (Milyon USD)	Fark (Milyon USD)	Değişim (%)
Çin	104,959	104,798	-161	-0.2
BAE	23,349	23,287	-62	-0.3
Hindistan	26,953	26,892	-61	-0.2
Fransa	29,241	29,180	-61	-0.2
Belçika	16,562	16,508	-54	-0.3
Türkiye	15,842	15,792	-50	-0.3
Hollanda	19,019	18,977	-42	-0.2
İspanya	21,657	21,621	-36	-0.2
Almanya	26,716	26,681	-35	-0.1
ABD	26,043	26,009	-34	-0.1
İlk 10 Ülke Toplamı	310,340	309,745	-595	-0.2
Genel Toplam	500,876	499,916	-960	-0.2

Kaynak: WITS veri tabanından SMART simülasyon sonuçları

Çin'in Afrika'ya ihracat kaybına ülke bazlı bakıldığında, toplam kaybın yaklaşık %75'ini Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Gana ve Nijerya'ya vermesi beklenmektedir. Sektörel olarak bakıldığında ise Çin'in bu ülkelere elektrikli cihazlar, makineler, demir-çelikten eşya ve plastikler sektörlerinde ihracatının gerilemesi beklenmektedir.

AfCFTA - ÇİN'İN İHRACATININ EN FAZLA DÜŞMESİ BEKLENEN ÜLKELER				
Ülke	Anlaşma Öncesi Afrika'ya İhracat	Anlaşma Sonrası Afrika'ya İhracat	Fark (Milyon USD)	Değişim (%)
Demokratik Kongo Cum.	1,773	1,717	-56	-3.1
Gana	4,822	4,789	-33	-0.7
Nijerya	13,500	13,468	-32	-0.2
Kamerun	1,707	1,700	-7	-0.4
Cezayir	7,923	7,916	-7	-0.1
Güney Afrika	16,337	16,330	-7	0.0
Gabon	386	383	-3	-0.7
Etiyopya	2,538	2,535	-3	-0.1
Tunus	1,416	1,414	-2	-0.2
Kongo Cumhuriyeti	445	443	-2	-0.4
İlk 10 Ülke Toplamı	50,847	50,696	-151	-0.3
Genel Toplam	104,959	104,798	-161	-0.15

Kaynak: WITS veri tabanından SMART simülasyon sonuçları

Afrika'ya ihracatta Çin'den sonra en yüksek payı alan Fransa'nın Afrika'ya ihracat kaybına ülke bazlı bakıldığında, toplam kaybın yaklaşık dörtte birini Tunus ve Cezayir'e vermesi beklenmektedir. Bunun yanı sıra, Fransa'nın geleneksel ihraç pazarları olan ve Fransızca konuşulan ülkeler olan Afrika'nın batısında kalan ülkeler de Fransa'nın kayıp vermesi beklenen ülkelerin başında gelmektedir. Sektörel olarak bakıldığında ise Fransa'nın bu ülkelere elektrikli cihazlar, makineler, gıda, kozmetik, otomotiv sektörlerinde ihracatının gerilemesi beklenmektedir.

AfCFTA - FRANSA'NIN İHRACATININ EN FAZLA DÜŞMESİ BEKLENEN ÜLKELER				
Ülke	Anlaşma Öncesi Afrika'ya İhracat	Anlaşma Sonrası Afrika'ya İhracat	Fark (Milyon USD)	Değişim (%)
Tunus	3,913	3,905	-8.4	-0.2
Cezayir	6,208	6,200	-8.1	-0.1
Etiyopya	734	728	-6.5	-0.9
Kamerun	595	591	-4.2	-0.7
Gabon	541	537	-4.2	-0.8
Kongo Cumhuriyeti	358	355	-2.6	-0.7
Fildişi Sahili	1,298	1,296	-2.5	-0.2
Demokratik Kongo Cum.	127	125	-2.2	-1.7
Moritanya	210	208	-2.0	-1.0
Gana	252	250	-1.9	-0.8
İlk 10 Ülke Toplamı	14,237	14,195	-42.6	-0.3
Genel Toplam	29,241	29,180	-60.6	-0.21

Kaynak: WITS veri tabanından SMART simülasyon sonuçları

Afrika'ya ihracatta ön sıralarda yer alan ABD'nin Afrika'ya ihracat kaybına ülke bazlı bakıldığında, toplam kaybın yaklaşık üçte birini Nijerya, Mısır ve Gana'ya vermesi beklenmektedir. Sektörel olarak bakıldığında ise ABD'nin bu ülkelere otomotiv, makineler, elektrikli cihazlar, demir-çelikten eşya ve gıda sektörlerinde ihracatının gerilemesi beklenmektedir.

AfCFTA ile artması öngörülen Afrika içi ticarete, enerji, tütün, otomotiv, balıklar ve deniz canlıları, değirmencilik ürünleri ve demir-çelik sektörlerinde en yüksek artışların yaşanması beklenmektedir. Enerji sektöründe Nijerya, Zambiya, Togo, Güney Afrika ve Gana'nın ihracatlarının artması beklenirken, bu artışta Nijerya'nın Kamerun'a ham petrol, Zambiya'nın Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ne elektrik, Güney Afrika'nın Senegal'e kömür ihracatının artmasının etkili olması beklenmektedir.

Tütün ve tütün ürünleri ihracatındaki artışta öne çıkan ülkeler Güney Afrika, Senegal ve Tanzanya olurken, bu sektördeki artışta Güney Afrika'nın Angola ve Kamerun'a ihracat artışının etkili olması öngörülmektedir. Üçüncü en yüksek ihracat artışının beklendiği sektör olan otomotivde ise kıta içi

AfCFTA - ABD'İN İHRACATININ EN FAZLA DÜŞMESİ BEKLENEN ÜLKELER				
Ülke	Anlaşma Öncesi Afrika'ya İhracat	Anlaşma Sonrası Afrika'ya İhracat	Fark (Milyon USD)	Değişim (%)
Nijerya	2,686	2,681	-5.5	-0.2
Mısır	5,051	5,047	-3.9	-0.1
Gana	769	766	-3.1	-0.4
Etiyopya	1,308	1,306	-1.8	-0.1
Kamerun	193	192	-1.7	-0.9
Demokratik Kongo Cum.	78	76	-1.7	-2.2
Kenya	366	364	-1.6	-0.4
Fas	3,011	3,009	-1.5	-0.1
Güney Afrika	5,517	5,516	-1.2	0.0
Angola	525	524	-0.9	-0.2
İlk 10 Ülke Toplamı	19,504	19,481	-22.9	-0.1
Genel Toplam	26,043	26,009	-33.6	-0.13

Kaynak: WITS veri tabanından SMART simülasyon sonuçları

otomotiv ihracatının yaklaşık %90'ını gerçekleştiren Güney Afrika'nın Etiyopya, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Kenya, Kamerun ve Gana'ya ihracatının artışının öne çıkacağı değerlendirilmektedir. Balıklar ve deniz canlıları ihracatındaki artışta Namibya, Moritanya ve Fas öne çıkarken, değirmencilik ürünleri sektöründeki artışta ise Tanzanya, Zambiya ve Güney Afrika ilk sıralarda yer almaktadır.

AfCFTA - İHRACATIN EN FAZLA ARTMASI BEKLENEN SEKTÖRLER				
Ülke	Anlaşma Öncesi Afrika İçi Ticaret (Milyon USD)	Anlaşma Sonrası Afrika İçi Ticaret (Milyon USD)	Fark (Milyon USD)	Değişim (%)
Enerji	18,359	18,928	569	3.1
Tütün ve Tütün Ürünleri	1,653	2,379	726	44.0
Otomotiv	2,764	2,999	235	8.5
Balıklar ve Deniz Canlıları	981	1,193	213	21.7
Değirmencilik Ürünleri	551	779	228	41.4
Demir-Çelik	2,448	2,694	246	10.0
Çimento, Taş ve Toprak Ürünleri	1,546	1,735	189	12.2
Makineler	3,741	3,883	142	3.8
Demir-Çelikten Eşya	1,370	1,469	100	7.3
Elektrikli Cihazlar	2,108	2,210	102	4.8
İlk 10 Sektör Toplamı	35,520	38,269	2,749	7.7
Afrika Toplamı	73,970	79,400	5,430	7.3

AfCFTA'nın Türkiye'ye Etkileri

AfCFTA anlaşmasının Türkiye'ye etkilerini gözlemlemek için Ticaret Tamamlayıcılık Endeksi (TCI) oluşturulmuştur. Endeks, ihracat yapan ülkenin tüm fasıl kodlarında ithalat yaptığı ülkeyle olan uyumunu göstermektedir. Endekste sadece dış ticaret verileri üzerinden Türkiye'nin potansiyel rakipleri tespit edilmeye çalışılmıştır. TCI, 0 ile 100 arasındaki değerlerden oluşmakta olup ihracatçı ülkenin partner ülke için atanmış puanı 100'e yakınsarsa bu ülkenin ihracatıyla partner ülkenin ithalatının birbiriyle uyumlu olduğu anlamına gelmektedir.

Tablo X'de Türkiye ile 19 Afrika ülkesinin endeks sonuçları verilmiş olup Afrika ülkeleri arasındaki ticarete endeks ortalaması 20'dir. Türkiye'nin Afrika ülkeleriyle endeks ortalaması ise 53 olup detaylı endeks sonuçları Tablo Y'de gösterilmiştir. Tablo X'de görüldüğü üzere, Türkiye'nin ihracatçı olduğu kesimlerde Türkiye'nin puanı genellikle diğer ülkelerin üzerindedir. Afrika genelinde bakıldığında, Mısır ve Güney Afrika sırasıyla 48 ve 47 puan ile Türkiye'nin ihracatında rakip olarak göze çarpmaktadır.

Dolayısıyla, AfCFTA'nın imzalanmasından sonraki süreçte Türkiye'nin Afrika'ya ihracatında oluşacak kaybın büyük oranda Mısır ve Güney Afrika gibi Türkiye'nin ihracat portföyüne yakın olan ülkeler tarafından doldurulması beklenmektedir.

Tablo X

İTHALATÇI ÜLKE

	ANG	CEZ	D. KON	ETİ	FAS	FİL	G.AF	GAB	GAN	KEN	KON	LİB	MIS	NİJ	SEN	TOG	TUN	TÜR	ZAM
ANG	-	6	7	10	18	19	18	5	4	18	4	20	20	30	24	17	15	21	17
CEZ	14	-	9	11	19	20	18	6	6	20	3	20	20	32	25	18	16	18	18
D. KON	9	8	-	8	12	9	13	7	5	9	4	11	12	9	10	7	11	16	29
ETİ	11	11	12	-	11	9	12	12	8	8	10	16	13	6	8	10	12	13	7
FAS	32	35	39	40	-	36	41	35	44	34	22	35	31	31	34	36	42	34	41
FİL	25	21	21	23	29	-	28	24	16	27	19	30	28	26	28	28	29	34	26
G.AFR	47	47	44	50	56	51	-	41	46	52	28	46	52	47	53	54	53	63	58
GAB	14	9	8	11	20	23	18	-	5	19	7	22	23	31	25	18	16	21	29
GAN	21	15	16	18	28	26	26	15	-	26	10	31	30	35	33	26	24	33	26
KEN	34	34	38	33	35	35	35	34	33	-	22	43	35	31	36	36	36	30	35
KON	15	11	10	13	22	27	20	19	7	21	-	22	23	33	27	19	19	23	19
LİB	13	7	8	11	19	19	19	6	5	19	4	-	21	31	25	18	16	26	17
MIS	44	43	45	47	58	53	50	41	40	55	23	57	-	54	57	56	56	61	47
NİJ	13	7	8	10	19	19	17	7	4	19	4	20	20	-	25	18	16	19	17
SEN	39	26	36	28	39	44	41	29	33	37	20	41	40	40	-	40	36	42	45
TOG	25	30	34	28	29	31	26	30	37	31	16	29	29	29	29	-	32	32	25
TUN	44	45	50	52	52	43	51	45	43	49	30	47	43	41	45	44	-	44	43
TÜR	51	59	57	61	62	54	54	55	64	55	39	52	55	48	54	56	58	-	49
ZAM	10	14	18	11	16	15	15	12	16	14	10	15	14	14	14	14	16	14	-

Kaynak: DEİK Ekonomik Araştırmalar

Tablo Y'de TCI puanlarına bakıldığında, Cibuti, Namibya, Gana'nın ithalat yapısı ile Türkiye'nin ihracat yapısının Gambiya, Benin, Gine-Bissau'ya göre daha uyumlu olduğu gözlenmektedir. Türkiye'nin 22 ülkeye ihracatında endeks puanı ortalamasının altında kalırken 31 ülkede üzerindedir.

Tablo Y: Türkiye'nin 53 Afrika Ülkesiyle Ticaret Tamamlayıcılık Endeksi (TCI)

Gambiya	Benin	Gine-Bissau	Güney Sudan	Kongo	Moritanya	Somali
33	33	36	38	39	39	47
Seyşeller	Nijerya	Sao Tome P.	Zimbabve	Burundi	Lesotho	Zambiya
47	48	48	48	49	49	49
Nijer	Liberya	Komorolar	Angola	Burkina Faso	Mali	Malavi
49	50	50	51	51	51	51
Libya	Mozambik	Kamerun	Fildişi Sahilleri	Ruanda	Senegal	Güney Afrika
52	53	54	54	54	54	54
Tanzanya	Botsvana	Çad	Uganda	Ekvator Ginesi	Mısır	Kenya
54	54	55	55	55	55	55
Gabon	Yeşil Burun	Togo	Maurityus	Dem. Kongo	Madagaskar	Esvatini
55	56	56	57	57	57	58
Sierra Leone	Tunus	Orta Afrika C.	Cezayir	Etiyopya	Gine	Sudan
58	58	58	59	61	62	62
Fas	Gana	Namibya	Cibuti			
62	64	65	67			

Kaynak: DEİK Ekonomik Araştırmalar

TCI, Türkiye'nin Afrika kıtasındaki potansiyel rakiplerini tespit etmek için genel bir görünüm vermesine karşın hangi sektörlerde ihracatın azalacağı ile ilgili bilgi vermemektedir. Bu sebeple çalışmanın devamında Dünya Bankası tarafından kullanılan kısmi denge analizi (SMART) kullanılmıştır.

SMART sonuçlarına bakıldığında, AfCFTA sonrasında Türkiye'nin ihracatının %0,3 azalacağı öngörülmektedir. Değer bazında, en çok ihracatın azalacağı ülkeler Cezayir, Tunus, Nijerya ve Moritanya olarak öne çıkarken Türkiye'nin bu ülkelere ihracatının sırasıyla %0,4, %0,6, %1,6 ve %3 gerileyeceği tahmin edilmektedir. Cezayir'in AfCFTA sonrasında Mısır, Tunus, Fas ve Güney Afrika'dan yaptığı demir-çelikten eşya ithalatlarının artacağı dolayısıyla da Türkiye'den yaptığı ithalatını azaltacağı öne çıkmaktadır. Bunun yanı sıra, Türkiye'nin Cezayir'e tütün, Tunus'a pamuk, otomotiv, cam ve camdan eşya sektörlerinde ihracatlarının azalması beklenmektedir. Türkiye'nin Nijerya ve Moritanya'ya ihracatının gerilemesinde ise çimento, taş ve toprak ürünlerinin öne çıkması beklenmektedir. Türkiye'nin ihracatının azaldığı Cezayir'de Mısır, Fildişi Sahili, Fas, Tunus ve Güney Afrika'nın ihracatları artarken Tunus'ta Mısır ve Fas'ın, Nijerya'da Güney Afrika, Fas ve Mısır'ın ihracatlarında yükselme yaşanması beklenmektedir.

Afrika genelinde sektörel bazda bakıldığında ise Türkiye'nin çimento, taş ve toprak ürünleri, demir-çelikten eşya ile un ve pastacılık ürünleri ihracatlarının azalacağı tahmin edilmektedir. Çimento, taş ve toprak ürünlerinde Türkiye'nin Afrika'ya ihracatının yaklaşık 5,4 milyon dolar, demir-çelikten eşya ile un ve pastacılık ürünleri ihracatları da sırasıyla 3,7 milyon dolar ve 3,2 milyon dolar azalması öngörülmektedir. Türkiye'nin Afrika'ya ihracatında en fazla düşmesi beklenen ilk on sektör toplamında ise yaklaşık 24 milyon dolar kayıp yaşanması beklenmektedir.

AfCFTA - TÜRKİYE'NİN İHRACATININ EN FAZLA DÜŞMESİ BEKLENEN ÜLKELER				
Ülke	Anlaşma Öncesi Afrika'ya İhracat	Anlaşma Sonrası Afrika'ya İhracat	Fark (Milyon USD)	Değişim (%)
Nijerya	596	587	-9.3	-1.6
Cezayir	2,016	2,009	-7.4	-0.4
Tunus	887	881	-5.7	-0.6
Moritanya	168	163	-5.1	-3.0
Gana	374	371	-3.8	-1.0
Demokratik Kongo Cum.	54	51	-3.1	-5.7
Kenya	230	228	-2.6	-1.1
Kamerun	157	155	-2.1	-1.3
Angola	215	214	-1.4	-0.7
Etiyopya	381	380	-1.0	-0.3
İlk 10 Ülke Toplamı	5,079	5,038	-41.7	-0.8
Genel Toplam	15,842	15,792	-50.3	-0.3

Kaynak: WITS veri tabanından SMART simülasyon sonuçları

AfCFTA - TÜRKİYE'NİN AFRİKA'YA İHRACATININ EN FAZLA DÜŞMESİ BEKLENEN SEKTÖRLER				
Ülke	Anlaşma Öncesi Afrika'ya İhracat (Milyon USD)	Anlaşma Sonrası Afrika'ya İhracat (Milyon USD)	Fark (Milyon USD)	Değişim (%)
Çimento, Taş ve Toprak Ürünleri	405	400	-5.4	-1.3
Demir-Çelikten Eşya	788	785	-3.7	-0.5
Un ve Pastacılık Ürünleri	475	472	-3.2	-0.7
Çeşitli Mamul Eşya	142	139	-2.9	-2.0
Plastikler	774	772	-2.1	-0.3
Pamuk, pamuk ipliği	257	255	-1.9	-0.7
Elektrikli Cihazlar	822	821	-1.6	-0.2
Otomotiv	1,187	1,186	-1.3	-0.1
Tütün ve Tütün Ürünleri	60	58	-1.1	-1.9
Kağıttan veya Kartondan Eşya	223	222	-0.7	-0.3
İlk 10 Sektör Toplamı	5,133	5,110	-23.8	-0.5
Afrika Toplamı	15,842	15,792	-50.3	-0.3

Kaynak: WITS veri tabanından SMART simülasyon sonuçları

1 Temmuz 2020 itibariyle operasyonel olarak rol ve fonksiyonun güçlendirmesi beklenen AfCFTA, pandemi nedeniyle 1 Ocak 2021 tarihinde yürürlüğe girebilmiştir. Afrika içerisinde Gümrük Birliği'nin de oluşturulmasıyla beraber, kıta dışındaki ülkelerin kıta içerisindeki mukayeseli üstünlüklerinin kademeli olarak azaltılması amaçlanmaktadır. Afrika Birliği'nin ekonomik temelde derinleşmesi olarak görülmesi gereken bu bölgesel entegrasyon süreci, kazanan ve kaybedenlerini de beraberinde getirmektedir. Tüm bu sürecin Türk iş dünyasına yönelik projeksiyonunu aşağıda yer alan tabloda görebilmek mümkündür.

Tablo 10: AfCFTA'nın Türk İş Dünyasına Yönelik Projeksiyonu

Fırsatlar	Tehditler
Mukayeseli üstünlüğe sahip olunan sektörlerde işbirliği süreçlerinin geliştirilmesi, yatırımların artırılması	Anlaşma dışı ülkelere uygulanan tarife dışı engellerin kademeli olarak artırılması
Afrika ülkelerinde sistemli bir şekilde artan diplomatik etkinliğin, ticari ilişkileri derinleştirme kapasitesi	Afrika Birliği'nin siyasal bir entegrasyon sürecini derinleştirilmesi ve birlik dışı ülkelere yönelik işbirlikçi bir tutumdan uzaklaşması
AfCFTA başarıyla uygulanması için gerekli altyapı projelerinin geliştirilmesi ve üstlenilmesi, Lojistik Merkezlerin kurulmaya başlanması	Afrika Birliği ile işbirliği derinleştirme potansiyelinde olan Akdeniz ülkelerinin rekabetçiliği

AfCFTA'nın yürürlükte bulunduğu süre zarfında Türk iş dünyasının mukayeseli üstünlüğe sahip olduğu sektörlerde iş birliği süreçlerini geliştirebilmesi bir fırsat olarak değerlendirilebilecektir. Hali hazırda ikili ilişkilerin etkin olarak yürütüldüğü Sahra altı ve Kuzey Afrika ülkeleri ile sektörel iş birliklerini ikili anlaşmalar ve gümrük imtiyazları ile sürdürmek Kıtasal Serbest Ticaret Anlaşmasının kümülatif etkilerini azaltmada bir araç olarak değerlendirilebilecektir. Öte yandan, Türk dış politikasının Afrika merkezli derinleşme sürecinin ticari ilişkilere orta ve uzun vadede sağlayacağı pozitif katkılar Türkiye için önemli bir fırsat niteliğindedir.

Türkiye için "Afrika Yılı" ilan edilen 2020 yılı için Türkiye ve Afrika'nın gündeminde Türkiye-Afrika III. Ekonomi ve İş Forumu (TABEF), 3. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi ve karşılıklı üst düzey resmi ziyaretler vardı. Salgın nedeniyle ertelenen birçok aktiviteye rağmen TABEF'in T.C. Cumhuriyeti Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın himayelerinde Afrika Birliği ve T.C. Ticaret Bakanlığı işbirliğinde, DEİK organizasyonunda sanal ortamda gerçekleştirilmesi, Türkiye'nin Covid-19 ile mücadelede Afrika'ya hibe, satın alma, tıbbi malzeme ve nakdi yardımlarda bulunması ve kıtada yatırım ve projeleri olan Türk firmalarının da bu süreçte Afrika ülkelerine destek sağlaması, Afrika ve Türkiye arasındaki stratejik ortaklığın kriz dönemlerinde de dayanıklı olduğunun bir göstergesi olarak görülmektedir. AfCFTA'nın derinleşmeye başladığı bu dönemde, Türkiye'nin yurt dışı lojistik merkezleri oluşturma sürecinin faydalı sonuçlar

doğurması beklenmektedir. Kitada yer alan lojistik imkânların maksimize edilme amacını taşıyan bu adım, kıta içi ticareti kolaylaştıracak ve yine kıta ülkelerinin de bu süreçten istifade edebilmesini beraberinde getirecektir.

AfCFTA'nın temel tehdidi, anlaşma dışı ülkelere uygulanacak tarife dışı engeller ve ortak gümrük birliğinin oluşturulmasıdır. Bir süre sonra, pazara giriş ek gümrük vergilerinin oluşacağı bu sürecin, Türkiye açısından en temel sorun alanı olarak gelişeceği gözükmemektedir. Söz konusu etkinin, kısa, orta ve uzun vadeli ekonomik yansımalarını yukarıda verilen SMART analiz sonuçları ile görmek mümkündür. Gümrük birliği ile beraber oluşacak bir diğer temel tehdit, Afrika Birliği'nin siyasal entegrasyon sürecini derinleştirmesidir. Kıtasal Serbest Ticaret Anlaşmasının inşası ve gelişiminin, bu yönüyle Avrupa Birliği'nin gelişim süreci ile oldukça paralel olduğunu ifade etmek mümkündür.

Siyasal entegrasyon sürecini derinleştirecek bir Afrika Birliği, kıta üzerinde üye olmayan ülkelere yönelik kapsayıcı bir tutumdan uzaklaşabilecek ve siyasal ilişkilerin herhangi bir gerginlik durumu, ticari ilişkilere de doğrudan yansiyabilecektir. Buna ek olarak, AfCFTA'nın üçüncü ülkelere yönelik negatif etkilerinin rekabet düzleminde yansımalarını da görebilmek mümkündür. Türkiye gibi Afrika ile ticari ilişkilerini derinleştirme çabası içerisinde olan Akdeniz ülkeleri Fransa, İtalya, İspanya, Yunanistan ve İsrail'in Afrika Birliği ile geliştirecekleri özel bir ortaklık modelinin, Türkiye'nin kıta üzerindeki ticari rekabetine negatif etkiler oluşturması önemli bir tehdit parametresi olarak değerlendirilmelidir.

Söz konusu negatif etkilerin aşılmasında Türkiye'nin ikili ülkeler nezdinde, ticari diplomasi faaliyetlerini arttırması faydalı olacaktır. Türkiye'nin Afrika kıtasındaki ticari rekabetinde Akdeniz ülkeleri; İtalya, İspanya, Yunanistan, Fransa ve İsrail ile var olan rekabetini yine ticari diplomasi'nin temel araçlarından olan ekonomik ve ticari istihbarat yönüyle de öne çıkarması müspet etki yaratacaktır. Türkiye'nin bu alanda oluşan çalışmaları derinleştirmesi ve kurumsal bir çerçevede, sürdürülebilir bir yapı inşa etmesi kaçınılmazdır.

Afrika kıtası sadece Türkiye açısından değil, küresel ekonomi yönetiminin önemli bir aktörü olan G20 ülkeleri açısından da ön plana çıkmaktadır. 2017 yılında G20 dönem başkanı Almanya Federal Cumhuriyeti'nin öncülüğünde G20 bünyesinde Afrika İşbirliği Grubu kurulmuştur. Söz konusu adım, Afrika'nın dünyanın GSYH itibarıyla en gelişmiş 20 ekonomisinin öncelikleri arasında ne ölçüde önemli olduğunu göstermektedir (G20 Germany, 2017). G20 ve Afrika ilişkilerinin temel çerçevesini Birleşmiş Milletler 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi, Afrika Birliği Gündem 2063, Addis Vergi İnisyatifi, Afrika Altyapı Kalkınma Programı ile sürdürülebilir, istikrarlı ve güvenli Afrika dinamikleri oluşturmaktadır (G20, 2017). Bu dinamikler ile birlikte Afrika'nın dünya ticaretine entegrasyonun arttırılması, Afrika ile G20 üyesi ülkeler arasında ticari ve sosyal iş birliklerinin güçlendirilmesi hedeflenmektedir.

Dünyanın en önemli üretim merkezlerinden Çin Halk Cumhuriyeti'nin Afrika kıtasında son yıllarda yoğun bir şekilde gerçekleştirdiği yatırımlar, Afrika'nın küresel ticaret dengelerindeki özgün rol ve fonksiyonu bir diğer örnek niteliğindedir. Çin Halk Cumhuriyeti ticari diplomasi faaliyetlerinin yoğunlaştığı temel alanlar Afrika ülkelerindeki stratejik limanlara yönelik yatırımlardır. Söz konusu yatırımları, Afrika ülkelerinin kalkınma sürecinin bir parçası olarak da konumlandıran Çin, bu yönüyle bir yumuşak güç inşası çabasıdır. Çin'in 'küresele yöneliş' stratejisinin bir parçası olarak Afrika ülkelerine kalkınma kredileri, bağış ve yardımlarda bulunduğu görülmektedir (Africa Development Bank Group, 2011).

Çin Afrika'da birçok serbest ticaret bölgesinin kurulmasını desteklemiş ve bu bölgeler üzerinden ekonomik ve ticari etkinliğini arttırmaya başlamıştır. Söz konusu serbest ticaret bölgelerinin Zambiya, Nijerya'da Lekki ve Ogun, Mısır'da Süveyş, Etiyopya'da Dukem, Mauritius'ta Tianli, Cezayir'de Mostaganem, Botsvana'da Phakalane'de inşa edildiği görülmektedir (2011: 87). AfCFTA'nın kıta içi ticaretin kapasite ve performansını arttırması hedeflenirken, üçüncü ülke durumundaki Çin'in alacağı pozisyon önem arz etmektedir. Dünyanın temel üretim merkezlerinden birisi olan Çin'in mal ve hizmet ihracatında Afrika'yı öncelikli bir pazar olarak konumlandığı, ortaya koyduğu ticari diplomasi faaliyetleriyle de anlaşılmaktadır.

Afrika Birliği'nin deniz aşırı ticaret geliştirme sürecinde dış paydaşlar arasında hangi ülkenin öne çıkacağı küresel ticaret dengesi açısından önem arz etmektedir. Çin Halk Cumhuriyeti'nin sistematik olarak Afrika kıtasında gerçekleştirdiği doğrudan yatırımlar, uzun erimli bir dış ticaret stratejisinin parçası olarak görülmelidir. AfCFTA'nın yukarıda ifade edilen kıta içi ticaret dengelerinde ortaya koyacağı yapısal değişimler ile küresel ve bölgesel aktörlerin alacağı ticari pozisyonlar, Türk iş dünyasının bu süreç karşısında proaktif bir yapıyı oluşturmasını kaçınılmaz hale getirmektedir. Bir diğer ifadeyle küresel ticaret savaşlarının ve ikili ülkeler ekseninde artan korumacı uygulamaların, ticari diplomasi faaliyetlerine olan ihtiyacı ön plana çıkaracağı anlaşılmaktadır.

Türkiye'nin ticari diplomasi faaliyetleri Ticaret Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı koordinasyonunda icra edilmektedir. Ticari diplomasinin sahadaki uygulaması ise 2014 yılında yapılan yasa değişikliği ile özel sektör girişimi olmanın ötesine geçerek kamu kimliği de kazanan DEİK tarafından yerine getirilmektedir. Söz konusu tüzel kişilik değişikliği ile birlikte DEİK'in 2015 yılından itibaren Afrika ekseninde devam ettiği ve geliştirdiği ticari diplomasi faaliyetleri, Türkiye'nin deniz aşırı ticari kapasite ve performansına önemli katkılar sağlamaktadır.

DEİK tarafından gerçekleştirilen ticari diplomasi faaliyetleri incelendiğinde, faaliyetlerdeki çeşitlilik ön plana çıkmaktadır. Türk Hava Yolları'nın Afrika'daki yeni doğrudan uçuş noktalarının oluşturulmasından havacılık fuarlarına, yatırım ve iş forumlarından, Büyükelçilik ve ikili heyet ziyaretlerine kadar geniş bir faaliyet alanının olduğu görülmektedir. Ticari diplomasinin bu geniş kapsamı, kendisini uygulamada gösterebilmiştir. Yine faaliyetlerin önemli bir kısmının Cumhurbaşkanı ve Bakan ziyaretleri başta olmak

üzere resmi ziyaretler, iş heyetleri ziyaretleri, bahse konu Afrika ülkelerindeki sanayi ticaret ve yatırım ajansları ev sahipliğinde ilgili ülke büyükelçilikleri desteği ile gerçekleştirilen B2B (business to business) ve iş geliştirme faaliyetlerine yönelik toplantılar olduğu anlaşılmaktadır.

DEİK tarafından gerçekleştirilen söz konusu faaliyetler incelendiğinde, Afrika kıtasının geneline yönelik bir perspektifin ön planda olduğu görülmektedir. Türkiye'nin ticari iş birliklerinin ön planda olduğu Cezayir, Mısır, Güney Afrika Cumhuriyeti ve Nijerya'ya ek olarak Orta Afrika ve Sahra altı Afrika ülkelerinde de geçtiğimiz yıl içerisinde yoğun bir ticari diplomasi faaliyeti yerine getirildiği görülmektedir. Öte yandan, konferans, forum ve toplantılara sıklıkla katılım sağlandığı, stratejik nitelikteki etkinliklere ise heyet katılımları gerçekleştirildiği görülmektedir. Yine DEİK'in Afrika'da gerçekleştirdiği ticari diplomasi faaliyetlerine bakıldığında 3. ülkelerde iş birliğine yönelik çalışmalar gerçekleştirildiği de anlaşılmaktadır. Bu kapsamda Fransa, Japonya, Macaristan ve Almanya toplantıları gerçekleştirilmiş, bu ülkeler ile Afrika'da gerçekleştirilecek muhtemel iş fırsatları değerlendirilmiştir.

Türkiye'nin 2023 ihracat hedeflerinin yerine getirilmesinde Afrika'ya önemli bir yer ayrılmaktadır. Ancak Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Anlaşmasının imzalanması sürecinde, Türkiye'nin ikili ülke ilişkilerini geliştirmeye çalıştığı ülkelerle dezavantajlı bir sürecin oluşmaya başladığı görülmektedir. Söz konusu dezavantajlı sürecin iş dünyasına yönelik kısa, orta ve uzun vadeli projeksiyonlarına yönelik bir stratejinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu noktada tarife dışı engellerin azaltılmasında özel sektör ve kamunun ortak yönetim modelinin kurumsallaşarak derinleşmesi özel önem arz etmektedir.

AfCFTA'nın Tarife Dışı Engellerin Azaltılmasında Özel Sektör ve Kamunun Ortak Yönetişimi

Ticari Diplomasi uygulamalarında, yabancı ülke iş insanlarının, yerel pazarlarda ticari faaliyetlerinin gerçekleştirebilmelerinin alt yapısı kamu tarafından sağlanmaktadır. Ticari diplomasi uygulamalarında ön plana çıkan özellikle G7 ülkelerinin yasal mevzuatları da ticari diplomasi uygulamalarını teşvik etme ve destekleme yönünde oluşturulmuştur. ABD Dış Ticaret mevzuatında uluslararası pazarlarda ABD iş insanlarının haklarının korunması, faaliyetlerinin desteklenmesi ve oluşacak herhangi bir anlaşmazlık durumunda çözümlerinin gerçekleştirilmesi ABD Büyükelçisinin sorumluluğundadır. Bir diğer ifadeyle ABD dış temsilde en üst düzey diplomatik görevli olan büyükelçiliklerini, iş dünyası hizmetine vermektedir (US Department of State, <https://www.state.gov/bureaus-offices/under-secretary-for-economic-growth-energy-and-the-environment/bureau-of-economic-and-business-affairs/>).

G7 ülkelerinin başında gelen ABD'nin ticari diplomasiye yüklediği bu güçlü anlamı görebilmek mümkündür. Türkiye'de de ticari diplomasi faaliyetlerinin yasal alt yapısını inşa etme adına birçok adım atılmıştır; ancak bu konudaki kurumsallaşma süreci henüz tam olarak tamamlanmamıştır. AfCFTA'nın Türk iş dünyasına yönelik en temel etkisi tarife dışı engellerdir. Kıta dışından, serbest ticaret anlaşması bölgesine yapılacak ticarete konulması muhtemel ek gümrük vergileri Türk iş dünyasının bu süreç karşısında bir takım yapısal tedbirleri almasını beraberinde getirmektedir. Söz konusu yapısal

tedbirlerin, etkin ve verimli bir şekilde icrası ticari diplomasının kurumsallaşabilmesi ile mümkündür.

AfCFTA'nın Türkiye'ye yönelik negatif etkilerinin azaltılmasında temel uygulama alanı Büyükelçilik ve diğer diplomatik misyonların, ticaret merkezli dönüşümüdür. Ticaret merkezli söz konusu dönüşümün diplomatik misyonlardaki yansıması ise ticari beklenti ve çıkarların merkezinde olduğu yapısal bir inşa sürecidir. Bir diğer ifadeyle ticari beklenti ve çıkarların dış politika öncelikleri ile entegre bir yapı oluşturması gerekmektedir. Diplomatik misyonların ticari diplomasi faaliyetleri ise özel sektör ve kamu kurum temsilcilerinin; ilgili bakanlık bürokratlarının, bir arada yer aldığı ulusal koordinasyon yapısı ile sağlanmalıdır. Söz konusu ulusal koordinasyon yapısının teşkil edilmesinde, özel sektörde ihracat performansı ile ön plana çıkan Türk şirketlerin başarılı ihracat profesyonellerinin yer alması faydalı olacaktır.

Sonuç

AfCFTA'nın Türk iş dünyasına yönelik negatif etkilerinin azaltılması ve mukayeseli üstünlüklerinin geliştirilmesinde aşağıdaki hususların dikkate alınması önerilmektedir.

- Afrika ülkelerinin en önemli dezavantajı olduğu gözlemlenen ve AfCFTA'nın da mihenk taşlarından birini oluşturan altyapı yatırımlarına Türk şirketlerinin muhtemel katkısı değerlendirilmesi gereken önemli bir fırsat olarak karşımıza çıkmaktadır. Altyapının geliştirilmesi ve güçlendirilmesine yönelik çalışmalar Afrika'nın AfCFTA kapsamında daha ileri götürülmesi planlanan sanayileşme sürecinin belkemiğini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'de çeşitli sektörlerin altyapının geliştirilmesi çabalarına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.
- Altyapının güçlendirilmesi çalışmaları dâhilinde, özellikle ulaşım alanında sektörel katkı sağlanabilir. Hastane yapımı ve ev inşaatı da yine bu noktada Türk şirketlerinin odağında yer alabilmektedir. Afrika'da, Kovid-19 ile mücadele sürecinde de önemi daha da artan mobil, prefabrik hastahanelerin inşaa edilmesinde Türk firmaları aktif rol oynayabilir. Ayrıca sosyal konutlar da, giderek güçlenen orta sınıfın ihtiyaçlarını karşılamaya dönük bir altyapı yatırımı olarak özel bir öneme sahiptir. Türkiye'de inşaat sektörünün deneyimi düşünüldüğünde Türk müteahhitlerinin Afrika kıtasına daha da fazla katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.
- Orta-sınıfın güçlendiği Afrika Kıtası'nda, kıta içi ticaretin AfCFTA aracılığıyla daha da güçlendirilmesi neticesinde bu sınıfın daha da zenginleşeceği tahmin edilmektedir. Dolayısıyla yapılacak yatırımlar ekonomik olarak büyüyen orta-sınıf gerçeğini gözetmelidir. Büyüyen orta sınıfın varlığı bölgede tüketime dönük harcamaların artması beklentisini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda orta sınıfın tüketim ihtiyaçlarına yönelik tekstil ve ayakkabı üretimi, gıda malzemeleri üretimi yapan sektörler ile teknoloji şirketlerinin Afrika coğrafyasında ön plana çıkabileceği düşünülmektedir. Bu minvalde, kıtada geçerli olacak e-ticaret uygulamalarına alanda iş yapan Türkiye firmaları da katılabilirler.

- Afrika'nın hala gıda ithalatı yapan bir kıta olduğu gözardı edilmemelidir. AfCFTA'nın işlerlik kazanmasıyla birlikte geliştirilmesi düşünülen sektörlerin başında tarım sektörü gelmektedir. Bu noktada, Türk şirketleri özellikle tarım teknolojileri ve tarım ürünleri işleme, ambalajlama alanında fırsatlar bulunmaktadır.
- AfCFTA'nın ortaya koyduğu yeni ticari kısıtlamalar altında, Türkiye'nin çeşitli Afrika ülkeleri ile hali hazırda var olan ikili ticaret antlaşmalarını yeniden düzenlemesi ve herhangi bir antlaşması bulunmayan ülkelerle de ikili antlaşma yoluna gidilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.
- Afrika'da oluşması beklenen muhtemel yeni koşullar altında altyapı yatırımlarının kazanacağı önem dahilinde, finansal kuruluşların da yatırımlar için kredi, portföy ve sermaye gibi yöntemler aracılığıyla sektörlere katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.
- AfCFTA'nın gerçekleşmesi ile birlikte daha güvenli bir Afrika pazarı olacaktır. Hukuk tarafından belirlenen bu pazarda Türk firmaları daha rahat ve güvenle hareket edebilecektir. Bu durum, Türk şirketlerine anlatılmalı ve Afrika'da ticaret yapmaları özendirilmelidir. AfCFTA'nın doğru bir şekilde tanıtılması bu açıdan önemlidir.
- AfCFTA'nın tarife dışı engellerinin azaltılmasında ve kıta içi ticarete rekabetçilik düzeyini korumada ticari ve ekonomik istihbarat çalışmalarının kurumsal bir ekseninde, sürdürülebilir bir model üzerinden devam etmesi gerekmektedir. Söz konusu kurumsal modelin, Türkiye'nin sadece Afrika kıtası değil alternatif coğrafi pazarlarda da rekabetçilik üstünlüğü sağlayacağı öngörülmektedir.
- AfCFTA'nın ortak gümrük alanı inşa etmesi, kıta dışarısından yapılacak ticareti önemli oranda etkileyecektir. Bu sürecin negatif etkilerinin aşılmasında Türk şirketlerinin üretim alt yapılarını Afrika ülkelerine kaydırabilmeleri, iş yapma kolaylığı, teşvik ve üretim desteği veren ülkelere bu tesislerin inşa edilebilmesi önerilmektedir. Bu yatırım süreci ile kıta içerisinde yer alma imkanına sahip olunacak ve serbest ticaret anlaşmasının etkilerinin kademeli olarak etkilerinin azaltılabileceği öngörülmektedir.
- ECOWAS ve COMESA gibi Bölgesel Ekonomik Topluluklarla STA müzakerelerine başlanması da kıta dışı bir ortak olan Türkiye için önemli bir adım olarak görülmektedir.
- Türkiye'nin KÖİ, TOKİ ve OSB gibi alanlardaki tecrübelerinin kıtaya aktarılmasıyla Türk özel sektörü için iş potansiyelinin artabileceği ve özellikle KÖİ modeliyle Afrika ülkelerinin altyapı açığı çok daha hızlı kapatılabileceği ve özel sektörün gelişimine katkıda bulunabileceği öngörülmektedir. Bu anlamda Türkiye'nin kazan-kazan politikasıyla da örtüşmektedir.

- 2040 yılında elektrik üretiminde yenilebilir ve nükleer enerjinin payını yüzde 75'e yükseltebileceği öngörülen Türkiye'nin kıtanın enerji alanında ihtiyacı olan projelerin gerçekleştirilmesinde önemli bir rol oynayabileceği ön görülmektedir.
- Türk iş insanlarının ve sanayicilerinin iş ve yatırımlarına katkı sunacak mesleki ve teknik eğitim işbirliğinin de geliştirilmesi önem arz etmektedir. Afrika gençliği için nitelikli eğitim ve uygun iş fırsatlarına erişim gibi hedeflere de hizmet edecek bu işbirliği yine Türkiye'nin Afrika kıtasına yönelik izlediği karşılık fayda politikasına önemli katkılar sağlayacaktır.

AfCFTA'nın yoğun bir ticari faaliyet oluşturması bir süre sonra söz konusu faaliyetlerin finansal alt yapısını da gerektirmektedir. Türkiye'de finansal hizmetler alanında ön plana çıkan kamu bankaları başta olmak üzere aracı kurumlar ve finansal işlemlerde bulunan şirketlerin Afrika'daki bu dönüşümün içerisinde yer alması gerekmektedir. Bu sürece öncülük edecek bir Türkiye inisiyatifinin önemli üstünlükler elde edeceği anlaşılmaktadır.

REFERENSLAR

Africa Development Bank Group (2019). East Africa Economic Outlook 2019. Pg. 5.

Africa Development Bank Group, China and Africa: An Emerging Partnership for Development, Richard Schiere, Léonce Ndikumana, and Peter Walkenhorst (Eds.), 2011.

Adams, J. (1985) The Contemporary International Economy. New York, St. Martin's Press

Barnekow, S. E. & K. G. Kulkami. (2017). Why Regionalism? A Look at the Costs and Benefits of Regional Trade Agreements in Africa. Global Business Review. 18, 1,

Alexander Beresford (2016) Africarising? Review of African Political Economy, 43:147, 1-7, DOI:10.1080/03056244.2016.1149369

Bower, J. and Murray, S. (2019). Housing need in Kigali. C-38406-RWA-1. <https://www.theigc.org/wp-content/uploads/2019/07/Bower-et-al-2019-Final-report.pdf>

Black, A., & McLennan, T. (2016). The last frontier: prospects and policies for the automotive industry in Africa. International Journal of Automotive Technology and Management, 16(2), 193-220.

Cantori, L.J., and S.L. Spiegel. 1970. The international politics of regions. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Deik, İş Konseyleri Dönem Çalışmaları, Afrika konseyi 2018-2019 Faliyetleri, 2019, DEİK.

Deloitte. (2018). Going Global: Africa Construction Trends Report. file:///C:/Users/SONY%20HOME/Downloads/deloitte-cn-ibs-2018-africa-construction-trends-report-en-190220.pdf

Devarajan, S. & L. A. Kasekande (2011). Africa and the Global Economic Crisis: Impacts, Policy Responses, and Political Economy. African Development Review, 23. 4.

Fitch Solutions, Europe At The Time Of Covid-19: Macroeconomic Implications And Policy Responses, Tuesday, 24th March 2020

Gathii, J. T. (2019). Agreement Establishing The African Continental Free Trade Area. International Legal Materials, 58(5), 1028-1083.

G20 Germany, Annex to G20 Leaders Declaration G20 Africa Partnership, 2017.

IEA (2019), Africa Energy Outlook 2019, IEA, Paris <https://www.iea.org/reports/africa-energy-outlook-2019>

IMF. World Economic Outlook, January 2020. Tentative Stabilization, Sluggish Recovery? <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/01/20/weo-update-january2020>

International Organization of Motor Vehicle Manufacturers. (2020). Production Statistics. <http://www.oica.net/category/production-statistics/2019-statistics/>

Jebuni, C.D., Ogunkola, E.O., Soludo, C.C. (1999). A review of regional integration experience in Sub-Saharan Africa: A case study of the Economic Community of West African States. In: Oyejide, T.A. (Ed.), Regional Integration and Trade Liberalization in Sub-Saharan Africa (vol. 3). London: Longman.

John Fisher, Effie G. H. Pedaliu, Richard Smith (Eds.), The Foreign Office, commerce and British foreign policy in the twentieth century, London: Palgrave Macmillan, 2016.

Lapadre, L. & Luchetti, F. (2010). EUI Working Papers. Robert Schuman Centre for Advanced Studies. Trade Regionalisation and Openness in Africa.

Louise Fawcett & Helene Gandois (2010) Regionalism in Africa and the Middle East: Implications for EU Studies, Journal of European Integration, 32:6, 617-636, DOI: 10.1080/07036337.2010.518719

Measuring Trade Regionalization in Africa: The Case of ECOWAS. In Regional Trade and Monetary Integration in West Africa and Europe. <http://cris.unu.edu/measuring-trade-regionalisation-africa-case-ecowas>

MÜSİAD, 2018 Ekonomi Raporu: Ticaret Diplomasisi "Ekonomik Refah ve Güvenlik Bağlamında Ticaret Diplomasisi" İstanbul.

Osaretin, I. & U.E.E. Mary (2013). Africa and the International Political Economy. Academic Journal of Interdisciplinary Studies, 2, 2

Plummer, M. G., Cheong, D., & Hamanaka, S. (2011). Methodology for impact assessment of free trade agreements. Asian Development Bank.

Raymond J Bush. Making the Twenty First Century Its Own: Janus Faced African (Under) Development. Afrika Focus. 36, 1: 51-65.

Regional Strategic Analyst and Knowledge Support System. (2019). Africa Agriculture Contribution to GDP. <https://www.resakss.org/node/11>

Söderbaum, F., & Granit, J. (2014). The Political Economy of Regionalism: The Relevance for International Waters and the Global Environment Facility: A STAP Issues Paper. Global Environment Facility, Washington D.C.

The Economist, Global Forecasting Service, Global outlook summary, February 11th 2019

The Economist Intelligence Unit, Cause for concern? The top 10 risks to the global economy 2019,

Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, 2019 Yılı Ülke Gruplarına Göre İhracat Verileri

Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, Serbest Bölgeler, Yurt Dışı Yatırımlar ve Hizmetler Genel Müdürlüğü, Yurt Dışı Lojistik Merkezler, 19 Aralık 2019, Ankara

United Nations Economic Commission for Africa, "African Continental Free Trade Area: Updated Questions and Answers" January 2020.

United Nations Economic Commission for Africa. History of Africa's Regional Integration Efforts. <https://www.uneca.org/oria/pages/history-africa%E2%80%99s-regional-integration-efforts>

US Department of State, <https://www.state.gov/bureaus-offices/under-secretary-for-economic-growth-energy-and-the-environment/bureau-of-economic-and-business-affairs/>

Vivideconomics, "What Africa stands to gain from the AfCFTA: Country-level Impacts" Working Paper, July 2019.

Walaza, S. (2014). South Africa: Between regional integration and trade multilateralism. Global Insight: A focus on Current Issues. 106, file:///C:/Users/agency/Downloads/s_a_between_regional_integration_and_trade_multilateralism.pdf

İŞİMİZ
GÜCÜMÜZÜ
DÜNYAYA
TAŞIMAK

KURUMSAL ÜNİVERSİTELER
İŞ FORUMLARI
147 İŞ KONSEYİ
ÇOK ULUŞLU KURUMLAR

NETWÖRK

96 KURUCU KURULUŞ
BİLGİ KAMU ÖZEL İŞBİRLİĞİ
TEKNOLOJİ

TİCARİ DİPLOMASİ

LOJİSTİK
EĞİTİM
DİPLOMASİSİ

DİASPORA

İTHALAT İHRACAT
ENERJİ

TEKNİK
MÜHÜRİRLİK

TİCARİ
DİPLOMASİ

KATIRIM
MÜTEAHHİTLİK

SAĞLIK
BANKACILIK
FİNANS

DIŞ EKONOMİK İLİŞKİLER KURULU
FOREIGN ECONOMIC RELATIONS BOARD

River Plaza, Büyükdere Cad, Bahar Sokak,
No13/9-10 Levent 34394 İstanbul, Turkey

/deikiletisim | www.deik.org.tr